

Izhodišča za oblikovanje dokumenta

Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic za obdobje 2022–2027

Februar 2021

Delovna skupina pri Združenju splošnih knjižnic Slovenije:

- mag. Matjaž Eržen, direktor Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka,
- Vesna Horžen, predsednica ZSK,
- Roža Kek, direktorica Mestne knjižnice Grosuplje,
- mag. Aleš Klemen, koordinator območnosti v Mestni knjižnici Ljubljana,
- mag. Barbara Kovář, namestnica direktorice in vodja Oddelka za razvoj Mariborske knjižnice,
- mag. Tatjana Likar, Ministrstvo za kulturo RS,
- Luana Malec, mag., vodja službe za izvajanje območnih nalog v Knjižnici Koper,
- Urška Orešnik, bibliotekarka v Knjižnici Logatec,
- mag. Breda Podbrežnik Vukmir, direktorica Knjižnice Franceta Balantiča Kamnik,
- Simona Resman, pomočnica direktorice za strokovno delo in vodja Službe za razvoj in območnost v Mestni knjižnici Ljubljana (do konca 2020),
- Martina Rozman Salobir, pomočnica direktorice Mariborske knjižnice,
- prof. dr. Maja Žumer, redna profesorica na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Vsebina

UVOD ____ 4

1 STANJE IN POLOŽAJ SLOVENSКИH SPLOŠNIH KNJIŽNIC V OKOLJU ____ 4

1.1 ORGANIZIRANOST IN PONUDBA SPLOŠNIH KNJIŽNIC NA RAVNI DRŽAVE ____ 4

1.2 PREGLED IN ANALIZA POSLOVANJA SPLOŠNIH KNJIŽNIC ____ 8

1.2.1 Financiranje ____ 8

1.2.2 Poslovanje v obdobju 2013–2018 ____ 10

1.2.3 Osrednje območne knjižnice (OOK) ____ 16

1.2.4 Ugotovitve ____ 20

1.3 DOSEGANJE RAZVOJNIH USMERITEV STANDARDOV ZA SPLOŠNE KNJIŽNICE VELJAVNIH V OBDOBJU 2005–2017 ____ 21

1.3.1 Uvod ____ 21

1.3.2 Doseganje razvojnih usmeritev ____ 22

1.4 PREGLED URESNIČEVANJA CILJEV IN UKREPOV STRATEGIJE RAZVOJA SLOVENSКИH SPLOŠNIH KNJIŽNIC 2013–2020 ____ 27

1.4.1 Strateško področje 1: Organizacija, delovanje in mreža splošnih knjižnic ____ 27

1.4.2 Strateško področje 2: Storitve splošnih knjižnic ____ 34

1.4.3 Strateško področje 3: Usposobljenost in znanje knjižničarjev ____ 39

1.4.4 Strateško področje 4: Knjižnica kot aktivni dejavnik v družbenem okolju ____ 42

1.5 JAVNOMNENJSKI RAZISKAVI MED ČLANI, UPORABNIKI IN NEUPORABNIKI SPLOŠNIH KNJIŽNIC (2011–2020) ____ 46

1.5.1 Raziskava 2011 ____ 46

1.5.2 Raziskava 2020 ____ 48

1.5.3 Primerjava raziskav 2011–2020 ____ 51

1.5.4 Primerjava z raziskavo Knjiga in bralci VI (2019) ____ 54

2 KNJIŽNIČNA OKOLJA ____ 59

2.1 PRAVNO OKOLJE ____ 59

2.2 EKONOMSKO OKOLJE ____ 59

2.3 PANDEMIJA COVID TER SOCIALNE IN VEDENJSKE SPREMEMBE PREBIVALSTVA ____ 63

2.4 TEHNOLOŠKO OKOLJE ____ 65

2.4.1 Zunanje tehnološko okolje ____ 65

2.4.2 Komunikacijske storitve ____ 68

2.4.3 Notranje tehnološko okolje ____ 70

2.4.4 Ključne ugotovitve ____ 72

2.5 DEMOGRAFSKA SLIKA SLOVENIJE ____ 75

2.6 DRUŽBENO OKOLJE, NACIONALNE STRATEGIJE IN RAZISKAVE TER VSEŽIVLJENJSKO IZOBRAŽEVANJE ____ 77

2.6.1 Pomembne nacionalne strategije, ki opredeljujejo družbeno okolje ____ 77

2.6.2 Širši okvir vseživljenjskega izobraževanja v Sloveniji ____ 77

2.6.3 Vseživljenjsko izobraževanje na mednarodni ravni ____ 79

2.6.4 Pomembnejše raziskave ____ 79

2.7 CILJI TRAJNOSTNEGA RAZVOJA IN KNJIŽNICE ____ 82

2.7.1 Cilji trajnostnega razvoja (CTR) ____ 82

2.7.2 CTR in Strategija razvoja Slovenije 2030 ____ 83

2.7.3 Knjižnice in CTR ____ 84

2.7.4 CTR - možnosti implementacije v slovenskih splošnih knjižnicah in primeri dobre prakse ____ 84

2.7.5 Zaključki ____ 89

2.8 STRATEŠKI DOKUMENTI ORGANIZACIJE IFLA ____ 89

2.8.1 Strategija IFLA 2019–2024: Navdihujemo, povezujemo, vključujemo, omogočamo ____ 89

2.8.2 IFLA Global Vision Report 2018 ____ 90

2.9 PSPN (SWOT) ANALIZA OKOLIJ ____ 92–93

3 VZORČNE KNJIŽNIČNE STRATEGIJE ____ 93

3.1 ŠVEDSKA ____ 93

3.2 NORVEŠKA ____ 95

3.3 IRSKA ____ 98

VIRI IN LITERATURA ____ 100

Uvod

V letu 2020 se je izteklo obdobje, za katerega je veljal strateški dokument **Slovenske knjižnice za prihodnost: strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2013–2020**. Že leta 2019 se je v okviru ZSK oblikovala delovna skupina, ki je pričela pripravljati nov razvojni dokument. Potem se je zgodilo leto 2020, ki je zaradi pandemije novega korona virusa prineslo popolnoma nove razmere za vse človeške dejavnosti, seveda tudi za knjižnice.

Delovna skupina, katere člani so navedeni zgoraj, je v letu 2020 opravila najprej pregled vseh okolij, ki zadevajo knjižnice, vključno z novimi okoliščinami, ki jih je prinesla pandemija, na različne načine evalvirala iztekajoči se strateški dokument in s pomočjo Ninamedie izvedla javnomnenjsko raziskavo med člani, uporabniki in neuporabniki splošnih knjižnic, precej širšo kot je bila raziskava, izvedena leta 2011.

Izsledki javnomnenjske raziskave so objavljeni na portalu slovenskih splošnih knjižnic (knjiznice.si).¹

V nadaljevanju besedila so zbrane vse podlage, ki so bile narejene v okviru priprav na oblikovanje novega strateškega dokumenta. Informacija, v kakšnem okolju in kako slovenske splošne knjižnice delujejo, je dragocen pripomoček pri delu in razvoju knjižnic, najsi gre za lokalne ali nacionalne okvire.

¹ https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2020/06/ZSK_javnomnenjska_raziskava_Ninamedija_2020.pdf.

1 Stanje in položaj slovenskih splošnih knjižnic v okolju

1.1 Organiziranost in ponudba splošnih knjižnic na ravni države

V Sloveniji je v letu 2019 delovalo 58 splošnih knjižnic, ki so imele skupaj 273 enot (krajevnih knjižnic) in 13 bibliobusov. Knjižnično dejavnost so opravljale v 204 občinah, obstaja pa tudi 8 občin, kjer ni knjižnične dejavnosti. V knjižnice je bilo včlanjenih 465.692 članov, kar predstavlja 22,2 % celotnega prebivalstva Slovenije. Člani so knjižnice obiskali 9.698.436-krat. Splošne knjižnice so v letu 2019 imele v svojih zbirkah skupaj 11.982.950 enot knjižničnega gradiva, ki so si ga člani izposodili 22.431.408-krat. V knjižnicah je zaposlenih 1.228 ljudi za polni delovni čas. Za svoje delovanje so splošne knjižnice v letu 2019 porabile 53,6 milijonov EUR. Statistične podatke o delovanju slovenskih splošnih knjižnic zbira Oddelek za raziskave v okviru Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK). Podatke prispevajo vse splošne knjižnice s pomočjo vmesnika BibSiSt Online. Oddelek za raziskave v NUK podatke v tekočem letu obdelava in jih objavi na spletni strani NUK – BibSiSt, pa tudi v obliki publikacije Slovenske knjižnice v številkah.²

Javno službo na področju knjižnične dejavnosti in izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe urejajo:

- Zakon o knjižničarstvu
- Zakon o obveznem izvodu publikacij
- Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo
- Zakon o lokalni samoupravi
- Pravilnik o načinu določanja skupnih stroškov osrednjih knjižnic, ki zagotavljajo knjižnično dejavnost v več občinah, in stroškov krajevnih knjižnic
- Uredba o osnovnih storitvah knjižnic
- Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003)
Ministrstvo za kulturo je do konca prve polovice leta 2020 pripravilo predlog novega Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe. S predlaganim pravilnikom se v skladu z določbami *Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu* na novo opredeljujejo pogoji za izvajanje knjižnične javne službe, in sicer za splošne, visokošolske in specialne knjižnice ter nacionalno knjižnico. Predlog novega pravilnika je Ministrstva za kulturo konec julija 2020 poslalo v javno obravnavo. Zbiranje mnenj, pripomb in predlogov se je zaključilo 4. septembra 2020.
- Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah (v nadaljevanju OOK), ki izvajajo dodatne naloge na posameznih območjih: zagotavljanje povečanega izbora knjižničnega gradiva in informacij, nudenje strokovne pomoči knjižnicam na območju, koordiniranje pridobivanja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva na območju in usmerjenje izločenega knjižničnega gradiva s svojega območja (10 OOK). OOK pri izvajanju nalog sodelujejo z osrednjimi knjižnicami na svojem območju, s ciljem zagotavljanja čim bolj enakomernega razvoja knjižničnega sistema Slovenije. Izvajanje posebnih nalog OOK in njihovo

² Statistični podatki - Portal slovenskih splošnih knjižnic (knjiznice.si), avgust 2020

koordinacijo financira Ministrstvo za kulturo na podlagi programa dela, prejetega na neposredni poziv.

- Nacionalni svet za knjižnično dejavnost je kot posvetovalno telo Vlade Republike Slovenije v skladu z Zakonom o knjižničarstvu 16. marca 2018 na 78. seji sprejel Strokovna priporočila in standarde za splošne knjižnice (2018–2028), ki so zamenjali Standarde za splošne knjižnice iz leta 2005. Dokument so pripravili strokovnjaki s področja bibliotekarske stroke v okviru delovne skupine za pripravo strokovnih priporočil za splošne knjižnice pri Nacionalnem svetu za knjižnično dejavnost v obdobju od novembra 2015 do marca 2018. Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice 2018–2028 so strokovna priporočila za učinkovito in gospodarno organiziranje knjižnične dejavnosti za doseganje družbenih ciljev.

Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice (2018–2028) prinašajo pomembne novosti:

- Uveljavljajo razvojno vizijo proaktivne knjižnice kot dejavnika razvoja lokalne skupnosti.
- Dajejo razvojne usmeritve splošnim knjižnicam, ki so samoiniciativno usmerjene k spremembam in se odzivajo na potrebe lokalne skupnosti, v kateri delujejo.
- Določajo okvir upravljanja splošne knjižnice, v katerem izpostavljajo strateško načrtovanje, knjižnične politike za posamezna področja delovanja, organiziranje, vodenje, nadzor in vrednotenje delovanja.
- Uvajajo knjižnične vloge, ki določajo področja, v okviru katerih lahko splošna knjižnica pripomore k uresničevanju posameznikovih in družbenih ciljev, v skladu s potrebami lokalne skupnosti, kjer deluje.
- Nabor enajstih knjižničnih vlog predstavlja idealno podobo programa in ponudbe storitev splošne knjižnice, ki glede na okolje, v katerem deluje, in v skladu z razpoložljivimi viri (materialni, finančni, kadrovski ...) določi prioritete med posameznimi vlogami in se odloči, katere vloge bo razvijala in katerih morda ne.
- Splošne knjižnice lahko razvijajo in ponujajo storitve v okviru naslednjih knjižničnih vlog: (1) Razvoj predbralne pismenosti. (2) Bralna kultura in bralna pismenost otrok. (3) Bralna kultura in bralna pismenost mladostnikov. (4) Bralna kultura in bralna pismenost odraslih. (5) Pridobivanje znanja. (6) Informacijsko in računalniško opismenjevanje. (7) Vključevanje v družbo. (8) Domoznanska dejavnost. (9) Informacijsko središče lokalne skupnosti. (10) Seznanjanje z javnimi zadevami in spremljanje aktualnega dogajanja v družbi. (11) Spodbujanje povezovanja ter sodelovalne kulture in ustvarjalnosti v lokalni skupnosti (*Strokovna priporočila, 2018*).

Člani delovne skupine, ki jo je imenoval Nacionalni svet za knjižnično dejavnost, so v letu 2018 pripravili in izvedli predstavitev Strokovnih priporočil in standardov za javnost na novinarski konferenci v organizaciji Ministrstva za kulturo. Vodja delovne skupine je spodbudil organizacijo okrogle mize »Nova strokovna priporočila: razvojni izziv za splošne knjižnice« na posvetovanju sekcij Zveze bibliotekarskih društev 2018. Članici delovne skupine sta na istem posvetovanju predstavili uporabo novih strokovnih priporočil v praksi. Člani delovne skupine so v obdobju od oktobra do decembra 2018 izvedli sedem predstavitev za knjižničarje po različnih območjih osrednjih območnih knjižnic v Sloveniji.

V letu 2019 je bila v okviru delovne skupine pripravljena skrajšana izdaja Strokovnih priporočil in standardov za splošne knjižnice (za obdobje 2018–2028). Potrjena je bila na 90. seji Nacionalnega sveta za knjižnično dejavnost. Člani delovne skupine so opozorili na potrebo po promociji Strokovnih priporočil in standardov za splošne knjižnice med občinami in se dogovarjali za organizacijo in izvedbo predstavitve Strokovnih priporočil za občinske uradnike in funkcionarje. Poleg tega so spodbudili osrednje območne knjižnice, da organizirajo predstavitev strokovnih priporočil za člane svetov knjižnic na območju. Vodja delovne skupine je pripravil osnutek

raziskave o spremljanju uresničevanja strokovnih priporočil, ki so ga člani obravnavali. Delo delovne skupine je konec leta 2019 zastalo zaradi spremembe organizacije dela v Narodni in univerzitetni knjižnici, vodja delovne skupine je prevzel druge naloge.

Z namenom čim bolj učinkovitega uresničevanja novih Strokovnih priporočil in standardov za splošne knjižnice sta bili v letu 2019 v Narodni in univerzitetni knjižnici (Center za razvoj knjižnic) za koordinatorje osrednjih območnih knjižnic organizirani dve delavnici, in sicer *Uresničevanje novih strokovnih priporočil v praksi: izzivi za knjižnice na območju* in *Uresničevanje novih strokovnih priporočil v praksi: predlog ukrepov na območni in lokalni ravni*.

Po vsaki delavnici na nacionalnem nivoju so koordinatorji osrednjih območnih knjižnic na obravnavano temo organizirali delavnice na posameznih območjih osrednjih območnih knjižnic. Ugotovitve delavnic so v Centru za razvoj knjižnic strnili v dokumentu *Predlog ukrepov za uresničevanje novih strokovnih priporočil*³, v katerem so zbrani predlogi ukrepov tako na nacionalni kot na območni in lokalni ravni. Dokument je podlaga za uresničevanje in nadaljnje uveljavljanje novih strokovnih priporočil in standardov v praksi.

Splošne knjižnice načrtujejo, organizirajo in izvajajo storitve za različne ciljne skupine uporabnikov.

- Nabavljajo, obdelujejo, hranijo, posredujejo in zagotavljajo dostop do različnih vrst knjižničnega gradiva (knjige, revije, časopisi, zgoščenke, dvd-ji, igrače itd.) in njihovo izposajo v knjižnici in na dom, omogočajo medknjižnično izposajo, nudijo čitalniške prostore za branje in študij.
- Razvijajo bralno kulturo.
- Izdelujejo različne informacijske vire, kot so knjižnični katalogi, podatkovne zbirke itd.
- Posredujejo in svetujejo pri iskanju informacij iz knjižničnega gradiva, elektronskih virov na različnih medijih in interneta ter zagotavljajo dostopnost in uporabo gradiv javnih oblasti, ki so splošno dostopna v elektronskih medijih.
- Obiskovalcem brezplačno namenjajo javno dostopne računalnike z dostopom do interneta, elektronskih podatkovnih zbirk, elektronske pošte, urejevalnikov besedil itd.
- Neformalno izobražujejo uporabnike za uporabo knjižnice in informacijskih virov.
- Razvijajo in ponujajo različne dejavnosti in storitve za posamezne ciljne skupine uporabnikov knjižnice, kot so: delavnice informacijskega opismenjevanja, predavanja strokovnjakov z različnih področij, pomoč in svetovanje za iskalce zaposlitve, strokovno vodene igralnice za otroke, debatni krožki, organiziranje svetovanja in učne pomoči, prireditve za mladostnike, literarni večeri, pravljične ure, vodstva po razstavah itd. S temi storitvami ustvarjajo prostor za razvijanje posameznikove osebnosti, razvijanje bralne kulture, vseživljenjsko izobraževanje, druženje, sprostitev, povezavo s svetom in demokratično možnost sodelovanja v različnih procesih človekovega ustvarjanja. Tako uresničujejo kulturno in socialno vlogo ter omogočajo vseživljenjsko učenje in aktivno preživljanje prostega časa, branje, poslušanje, pogovor, sprostitev in zabavo.
- Povezujejo se z drugimi institucijami v svojem okolju in širše (šole, galerije, muzeji, turistične organizacije itd.) z namenom oblikovanja skupnih ponudb vseživljenjskega učenja za uporabnike knjižnic.
- Z razvijanjem in organiziranjem prilagojenih storitev omogočajo dostop do ponudbe knjižnic tudi
 - ljudem, ki zaradi kakršnegakoli razloga fizično ne morejo obiskati knjižnice: izposoja gradiva na domu, izposoja v bolnišnico, premične zbirke gradiva in druge oblike sodelovanja v varstveno delovnih centrih, zaporih, domovih za starejše, materinskih domovih, skupnostih za odvisnike itd.

³ Porocilo_delavnice_uresnicevanje_SPS_2018-2028_2019.pdf (uni-lj.si)

- prebivalcem s posebnimi potrebami (funkcionalno ovirani, slepi in slabovidni, gluhi in naglušni, ljudje s starostno pogojenimi težavami itd.), ki jim prilagajajo ponudbo (fizični dostop za invalidske vozičke, zvočne knjige, slabovidnim prilagojena računalniška oprema, knjige z večjim tiskom itd.). S temi storitvami uresničujejo svojo socialno vlogo v demokratični družbi.
- Zalagajo, izdajajo in prodajajo različne vrste publikacij (revije, knjige, neknjižno gradivo itd.) s svojega področja delovanja.
- Slovenske splošne knjižnice so že dosegle visoko raven razvitosti v skladu s spremembami in potrebami družbe, vendar je ta razvoj še vedno neenakomeren po posameznih območjih v Sloveniji in je odvisen od:
 - financiranja posameznih občin, ki so sicer zakonsko obvezane financirati dejavnost splošne knjižnice na svojem območju, vendar tega marsikje ne izvajajo tako, kot to določa zakon,
 - finančne podpore Ministrstva za kulturo, ki naj bi z državnim sofinanciranjem na določenih področjih izravnalo neenakomeren razvoj dejavnosti splošnih knjižnic;
 - menedžmenta v splošnih knjižnicah ter njegove sposobnosti za racionalno porabo javnih sredstev, pridobivanja alternativnih finančnih virov v okviru lokalnih, nacionalnih, državnih ali evropskih projektov, pridobivanja sponzorjev in donatorjev, sposobnosti upravljanja in vodenja, kreativnosti in pripravljenosti na spremembe.

1.2 Pregled in analiza poslovanja splošnih knjižnic

1.2.1 FINANCIRANJE

Financiranje splošnih knjižnic v letih 2005–2014

Iz statističnih podatkov osrednjih splošnih knjižnic, ki jih je zbral Center za razvoj knjižnic Narodne in univerzitetne knjižnice, je razvidno, da so deleži virov financiranja precej različni med posameznimi osrednjimi splošnimi knjižnicami (58 osrednjih knjižnic na ozemlju Slovenije). V letu 2014 so **deleži občin pri financiranju dejavnosti splošnih knjižnic** znašali od 58,8 % (Šmarje pri Jelšah) do 92,7 % (Idrija, Tolmin); **povprečje** za celotno Slovenijo je **82,6 %**.

Prav tako je širok razpon pri **deležih države kot financerja dejavnosti splošnih knjižnic**: od 2,3 % (Medvode) do 18,4 % (Lendava); **povprečje** za Slovenijo je **7,0 %**.

Podobno stanje izkazuje tudi **delež lastnih prihodkov iz javne službe**, kamor sodijo tudi članarine, vpisnine, idr., in sicer razpon sega od 1,6 % (Lendava) do 18,1 % (Šmarje); **povprečje** za Slovenijo je **8,4 %**.

Skupni znesek prihodkov splošnih knjižnic v letu 2014 je znašal 47.931.038 EUR. Deleži virov financiranja so na ravni Slovenije v zadnjih desetih letih sorazmerno konstantni: občine so namreč prispevale približno 80 % virov, državni delež je bil slabih 10 %, lastni viri so imeli skozi celotno obdobje približno 8-odstotni, drugi viri pa 2-odstotni delež. Največja sprememba je opazna pri **deležu države**, kjer se je njen **delež v obdobju 2005–2014** kar precej **znižal**, in sicer z več kot **10 % na zgolj 7 %** (Kodrič-Dačić, Lesjak, 2018)⁴.

Financiranje - obdobje do 2014–2016

Med občinami obstajajo razlike v odnosu do knjižnične dejavnosti kot javne službe. To se kaže tudi v višini financiranja (nekatero občine zelo slabo sofinancirajo knjižnično dejavnost oziroma je celo

⁴ <https://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/finance-pop1.pdf>

ne financirajo (občina Velika Polana). Tiste občine, ki se zavedajo izobraževalnih potencialov knjižnic in pozitivnega odnosa, ki ga imajo prebivalci do njih, so vanje tudi vlagale in jim omogočile dobro delovanje. V letih 2014–2016 se je obseg sredstev zniževal, ustavile so se tudi naložbe. Poleg javnega financiranja s strani občin dejavnost splošnih knjižnic sofinancira tudi država. Sofinanciranje knjižnične dejavnosti s strani države se je v navedenih letih zmanjšalo in je nestabilno. Po mnenju številnih občin bi morala pristojnost izvajanja knjižnične dejavnosti preiti na državo, saj ta določa pogoje izvajanja dejavnosti, občine pa nimajo vpliva ne na način ne na višino financiranja dejavnosti splošnih knjižnic.

Vseeno občine ne načrtujejo bistvenih sprememb v višini financiranja splošne knjižnične dejavnosti. Mrežo splošnih knjižnic v Sloveniji (osrednje knjižnice, krajevne knjižnice, izposojevališča, bibliobusi ...) občine večinoma ocenjujejo kot ustrezno, saj je kar 96 % občin na zastavljeno vprašanje v anketni raziskavi odgovorilo pritrdilno. Med možnostmi za dodatno financiranje splošnih knjižnic občine predvsem naštevajo financiranje iz EU, sledita odgovora »dvig dohodkov iz tržne dejavnosti« in »zvišanje prihodkov iz javnih sredstev« (*Analiza finančne vzdržnosti izvajanja knjižnične dejavnosti v lokalnih skupnostih, 2016*).

Obstajajo precejšnje razlike med knjižničnimi območji v Sloveniji v financiranju knjižnične dejavnosti s strani občin. Podatki iz leta 2016 kažejo, da je v Vzhodni Sloveniji (celjsko, štajersko, spodnje-podravsko in pomursko knjižnično območje) prispevek namenjen za financiranje knjižnične dejavnosti 15,54 EUR na prebivalca, medtem ko je na ostalih knjižničnih območjih ta prispevek 20,77 EUR na prebivalca, torej 25 % višji (*Raziskava o financiranju knjižnične dejavnosti v splošnih knjižnicah s strani lokalnih skupnosti, 2017*).

Financiranje 2019

Statistični podatki o prihodkih in odhodkih splošnih knjižnic za leto 2019 na portalu Bibsist kažejo naslednjo sliko:

- Finančni prispevek občin znaša v povprečju 85 %, delež države je 7 %, s prihodki iz javne službe in drugimi prihodki pa so knjižnice prispevale v povprečju 7,5 %.
- Devetim knjižnicam (Laško, Sevnica, Trebnje, Idrija, Tolmin, Dravograd, Slovenj Gradec, Postojna in Gornja Radgona) so občine zagotovile 90- ali več odstotno financiranje, največ 93 % v Slovenj Gradcu.
- Za knjižnice v Celju, Šmarju, Krškem, Izoli, Lendavi in Murski Soboti so občine prispevale manj kot 80 % vseh sredstev, najmanj v Šmarju (72 %).
- Delež države odstopa (navzgor) v knjižnicah Ravne (13 %), Koper (13 %), Murska Sobota (15 %), Izola (18 %) ter Lendava in Krško (21 in 22 %).
- Enajst knjižnic zagotavlja 10 ali več odstotkov lastnih prihodkov. Posebej odstopa knjižnica v Šmarju pri Jelšah z 22 odstotki.

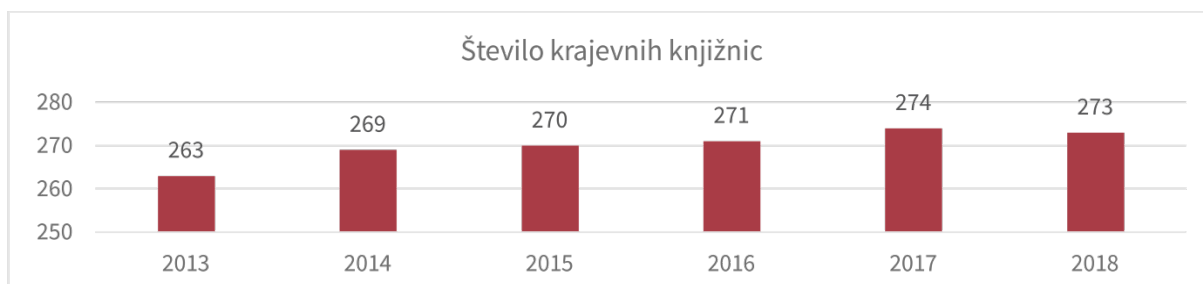
Skupni znesek prihodkov splošnih knjižnic je v letu 2019 znašal 53.747.426 EUR v primerjavi s 47.931.038 EUR v letu 2014. Razlika se je na odhodkovni strani razliko prelila v povečane stroške dela, ki ne izhajajo iz povečanega števila zaposlenih, pač pa iz vladne politike plač v javnem sektorju (dobrih 5 milijonov), ter stroške dejavnosti (en milijon, od tega večina, skoraj 919.000, za stroške obratovanja). **Odhodki za investicije ter nakup in vzdrževanje opreme so še naprej v upadu** in so za približno milijon EUR nižji kot v letu 2014).

Prihodek knjižnic na prebivalca je v letu 2019 v povprečju znašal 25,4 EUR, razkorak med najnižjim in najvišjim financiranjem na prebivalca pa se povečuje (najnižje 15,1 EUR, najvišje 39,62 EUR). Prihodek na člana je znašal v povprečju 117,2 EUR. Razlike med knjižnicami so občutne, vendar manj drastične kot pri prihodku na prebivalca. Strošek ene izposoje v povprečju znaša 2,62 EUR, vendar variira vse od 1,17 do 5,15 EUR.

1.2.2 POSLOVANJE V OBDOBJU 2013–2018⁵

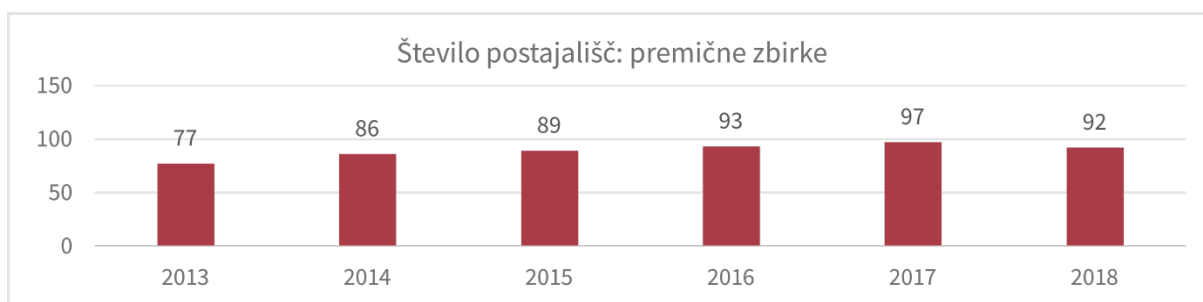
Primerjava 2013–2018

- Število krajevnih knjižnic se je povečalo za 10 (+4 %) ↑ (2013–2018).

- Število bibliobusov ostaja enako 13 = (2013–2018).
- Število postajališč premičnih zbirk se je povečalo za 15 (+20 %) ↑ (2013–2018).
Razviden je porast števila premičnih zbirk od 2013–2017, 2018 je zabeležen upad v primerjavi z 2017.

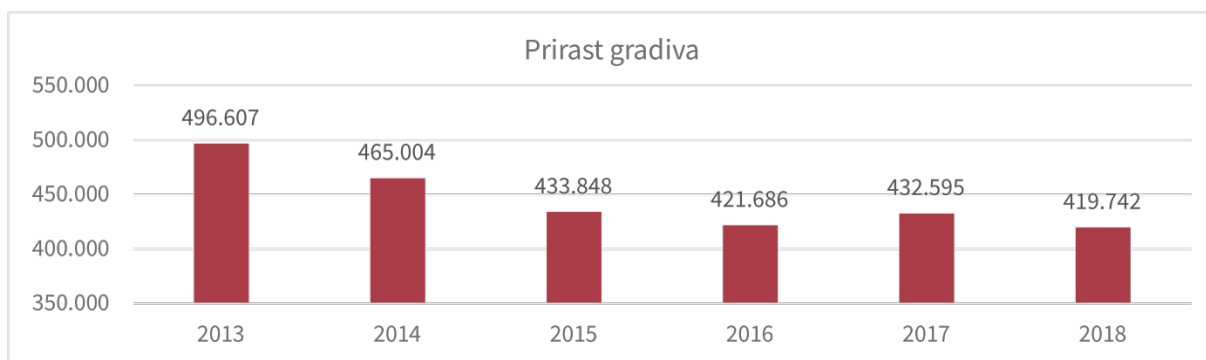
Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Št. postajališč: premične zbirke	77	86	89	93	97	92

- Prirast gradiva se je znižal za 16 % ↓ (2013–2018).
Razvidno je konstantno nižanje prirasta, razen 2017, ko beležimo minimalno zvišanje (2,5 %) v primerjavi z 2016.

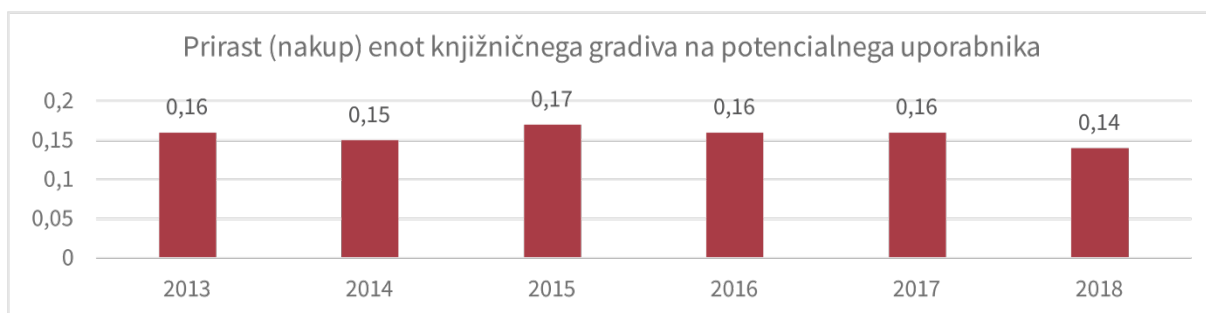
Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Prirast gradiva	496.607	465.004	433.848	421.686	432.595	419.742

⁵ Slovenske knjižnice v številkah, Splošne knjižnice. Poročilo za leto ?????

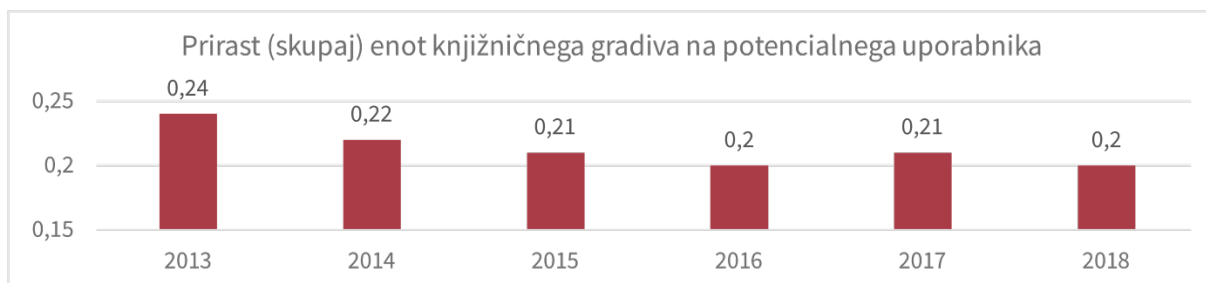
- Prirast (nakup) enot knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika ostaja z minimalnim variiranjem med leti na enaki ravni oziroma se znižuje za – 14 % znižanje ↓ (2013–2018).

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Prirast (nakup) enot knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika	0,16	0,15	0,17	0,16	0,16	0,14

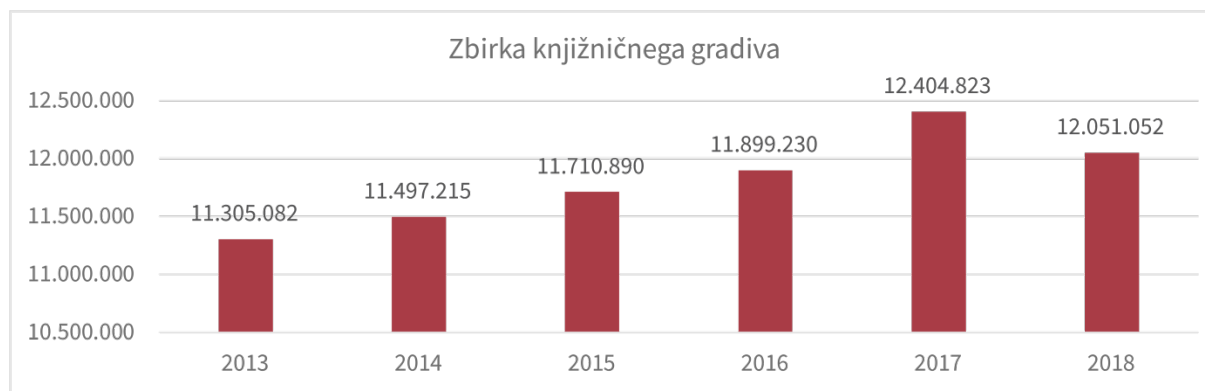
- Prirast (skupaj) enot knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika – 13 % znižanje prirasta ↓ (2013–2018).

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Prirast (skupaj) enot knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika	0,24	0,22	0,21	0,20	0,21	0,20

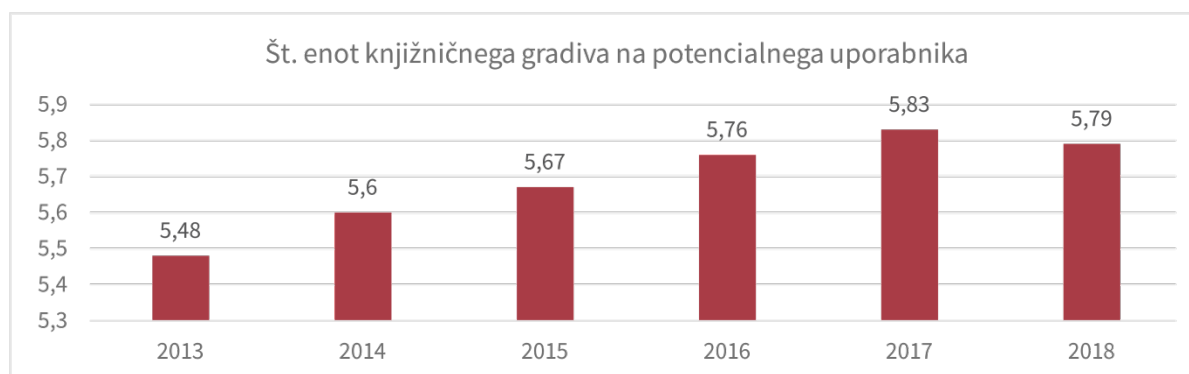
- Zbirka knjižničnega gradiva se je povečala za 7 % ↑ (2013–2018). Razviden višji porast 2013–2017, 2018 ponoven upad za 3 % v primerjavi z 2017.

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Zbirka knjižničnega gradiva	11.305.082	11.497.215	11.710.890	11.899.230	12.404.823	12.051.052

- Število enot knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika – 6 % porast ↑ (2013–2018). Minimalni porast, ki v petih letih ne dosega dviga niti za 1 (eno) enoto knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika.

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Št. enot knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika	5,48	5,60	5,67	5,76	5,83	5,79

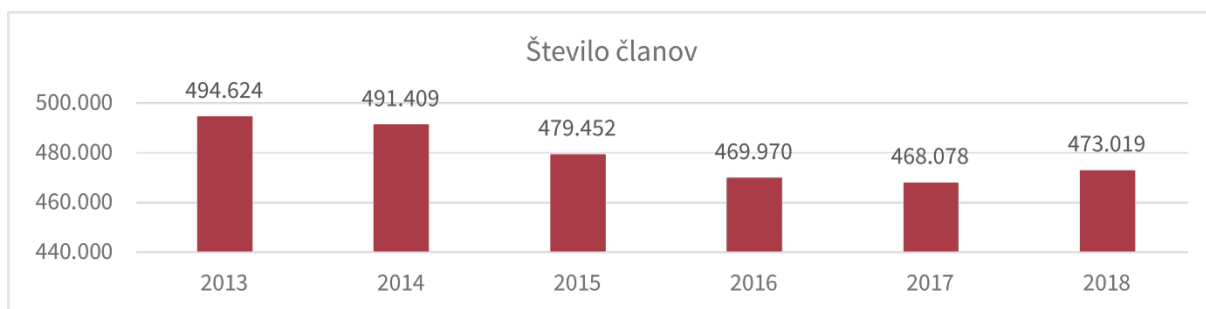

- Število članov na potencialnega uporabnika ostaja na enaki ravni od leta 2014 = (2013–2018).

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Št. članov na potencialnega uporabnika	0,24	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23

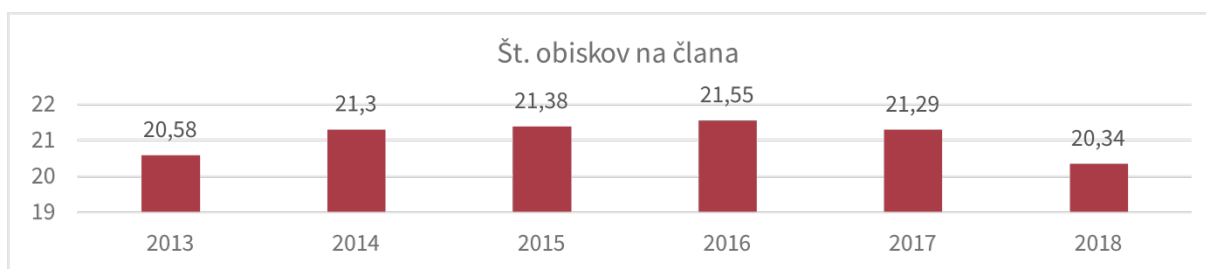
- Število članov v splošnih knjižnicah – 4 % upad članstva ↓ (2013–2018). V letu 2018 razvidna ponovna rast glede na leto 2017 (1 %).

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Št. članov	494.624	491.409	479.452	469.970	468.078	473.019

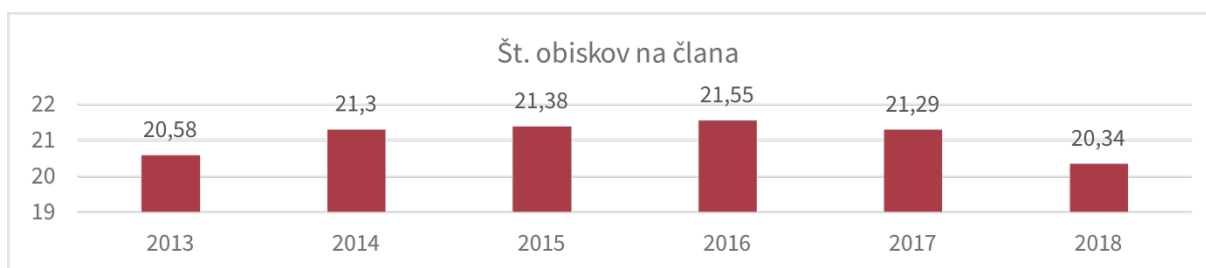
- Število obiskov na člana v knjižnici. Število obiskov ostaja na približno enaki ravni, to je med 20 in 21,5 obiski na člana – 1 % ↓(2013–2018).
Med leti 2014 in 2017 razvidno minimalno zviševanje.

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Št. obiskov na člana	20,58	21,3	21,38	21,55	21,29	20,34

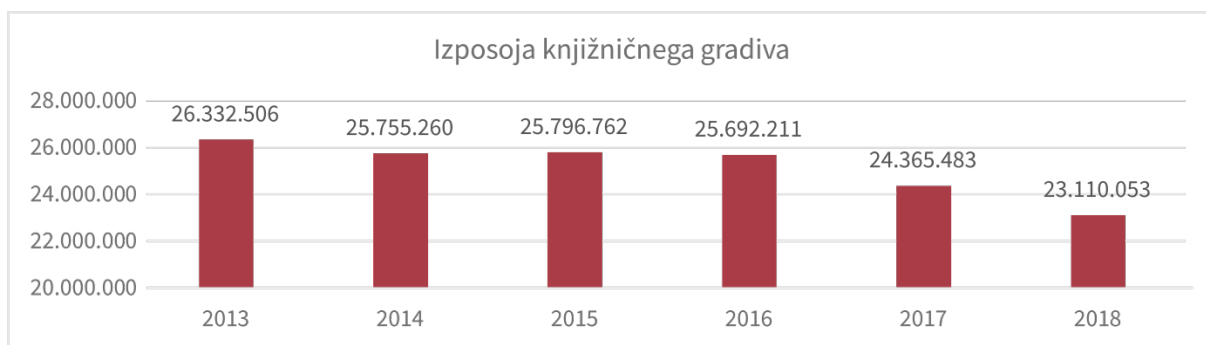
- Obisk v splošnih knjižnicah – 5 % upad obiska ↓ (2013–2018). Razviden je porast leta 2014, potem sledi upadanje.

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Obisk v splošnih knjižnicah	10.183.308	10.505.875	10.251.317	10.129.696	9.967.657	9.622.552

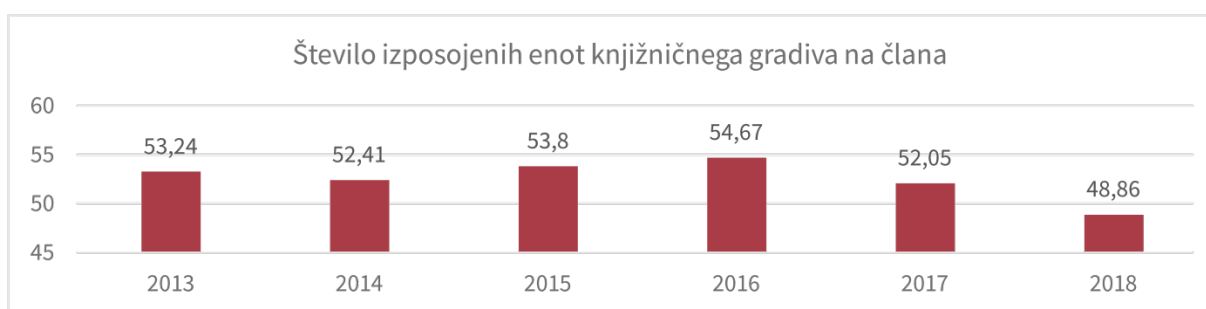
- Izposoja knjižničnega gradiva – 12 % upad izposoje ↓ (2013–2018).

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Izposoja knjižničnega gradiva	26.332.506	25.755.260	25.796.762	25.692.211	24.365.483	23.110.053

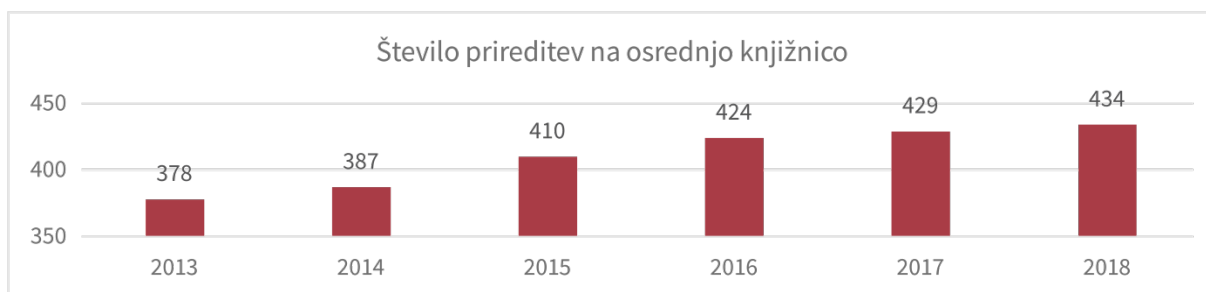
- Število izposojenih enot knjižničnega gradiva na člana – 8 % znižanje ↓ (2013–2018). Med leti 2013 in 2017 se giblje med 52 in 55 enotami, večji upad leta 2018 (6 % glede na leto 2017).

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Št. izposojenih enot knjižničnega gr. na člana	53,24	52,41	53,8	54,67	52,05	48,86

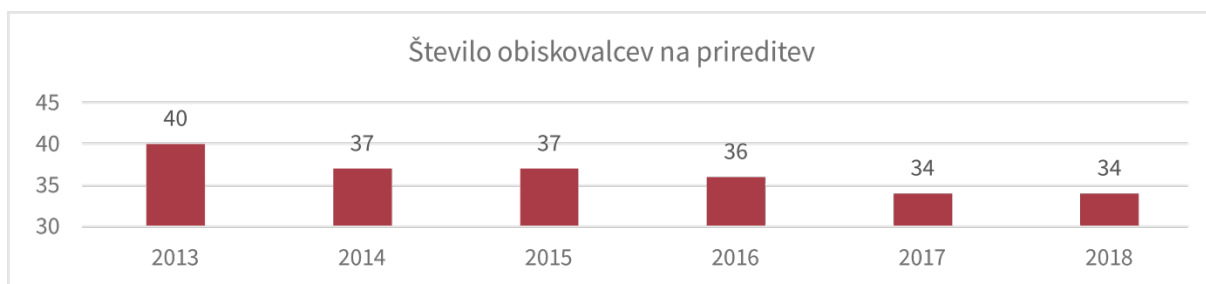
- Število prireditev na osrednjo knjižnico – 15 % povečanje števila prireditev ↑ (2013–2018).

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Št. prireditev na osrednjo knjižnico	378	387	410	424	429	434

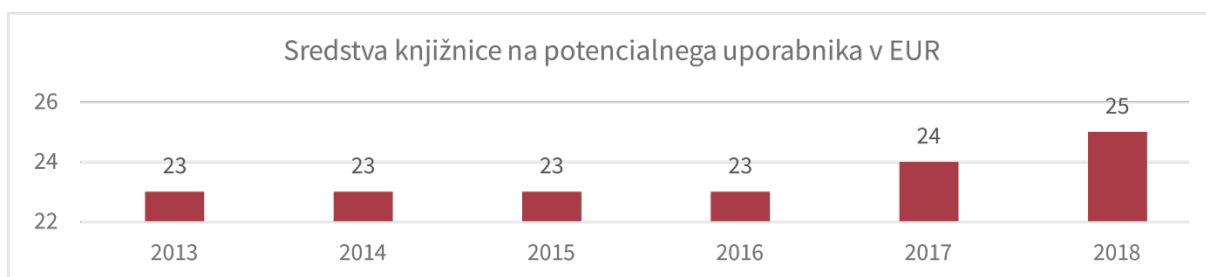
- Število obiskovalcev na prireditve – 15 % znižanje ↓ (2013–2018).

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Št. obiskovalcev na prireditve	40	37	37	36	34	34

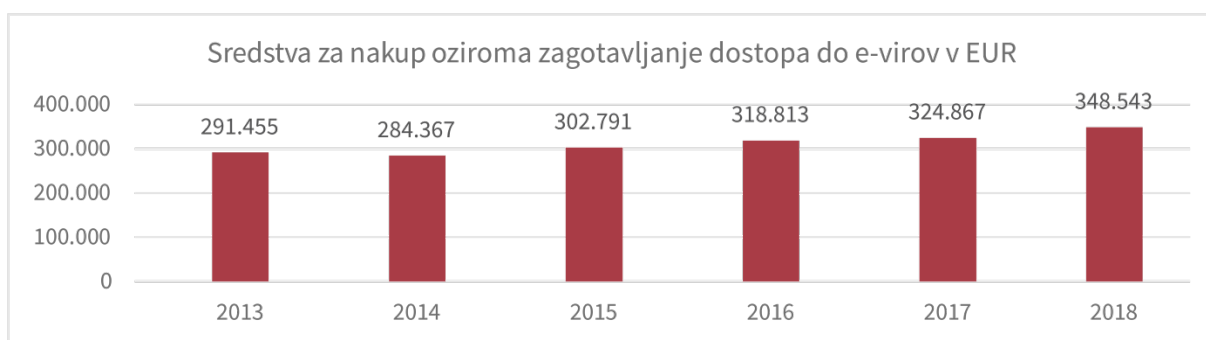
- Sredstva knjižnice na potencialnega uporabnika – 8 % povišanje ↑ (2013–2018).

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Sredstva knjižnice na potencialnega uporabnika	23	23	23	23	24	25

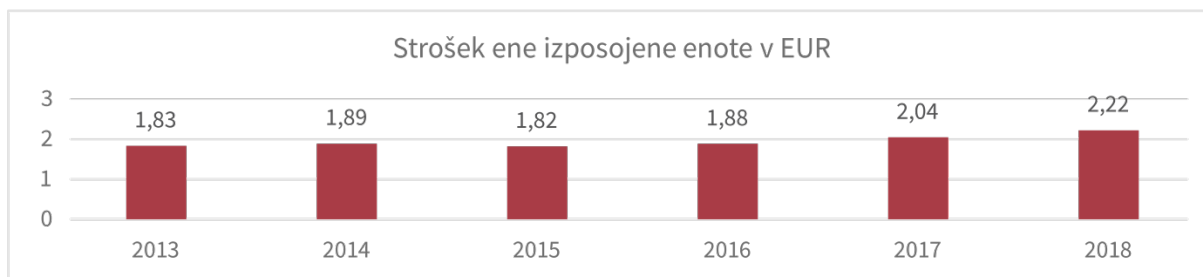
- Sredstva za nakup elektronskih virov oziroma zagotavljanje dostopa do njih – 16 % zvišanje ↑ (2013–2018).

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Sredstva za dostop do e-virov v EUR	291.455	284.367	302.791	318.813	324.867	348.543

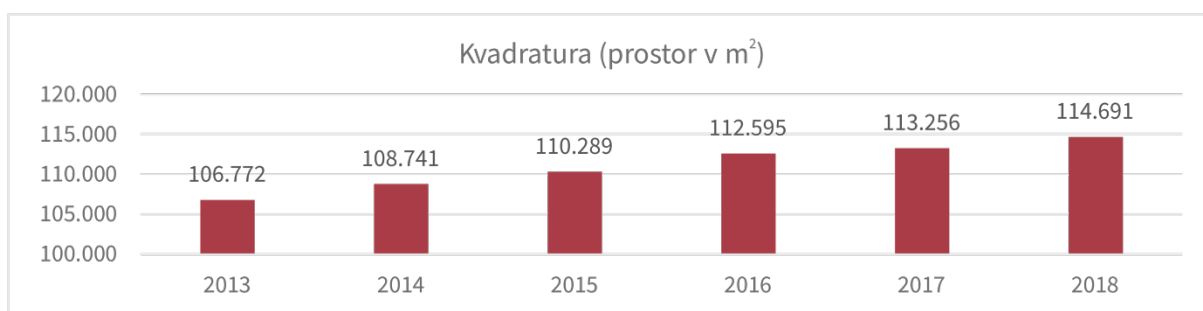
- Strošek ene izposojene enote – 21 % povišanje ↑ (2013–2018).

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Strošek ene izposojene enote v EUR	1,83	1,89	1,82	1,88	2,04	2,22

- Kvadratura (prostor v m²) – 7 % povečanje kvadrature (prostora) ↑ (2013–2018).

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Kvadratura (prostor v m ²)	106.772	108.741	110.289	112.595	113.256	114.691

- Zaposleni v splošnih knjižnicah
Število delavcev v splošnih knjižnicah se je v obdobju 2014–2018 povečalo za 3 % na vseh območjih, razen na Spodnjepodravskem območju, kjer je bil leta 2018 zaposlen celo 1 delavec manj kot leta 2014 (*Slovenske knjižnice v letu 2018, [2019]*).

1.2.3 OSREDNJE OBMOČNE KNJIŽNICE (OOK)

Po sprejetju Pravilnika o osrednjih območnih knjižnicah leta 2003 je ob soglasju ustanoviteljev deset splošnih knjižnic v državi z Ministrstvom za kulturo podpisalo pogodbe o izvajanju območnih nalog.

Osrednje območne knjižnice (v nadaljevanju OOK) izvajajo naslednje dodatne naloge na svojih območjih:

- zagotavljanje povečanega izbora knjižničnega gradiva in informacij,
- nudenje strokovne pomoči knjižnicam na območju,
- koordiniranje pridobivanja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva na območju in
- usmerjenje izločenega knjižničnega gradiva s svojega območja.

Knjižnična območja in osrednje območne knjižnice:

- Celjsko območje (Osrednja knjižnica Celje)
- Dolenjsko območje (Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto)
- Gorenjsko območje (Mestna knjižnica Kranj)
- Goriško območje (Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica)
- Koroško območje (Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem)
- Obalno-kraško območje (Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper)

- Osrednjeslovensko območje (Mestna knjižnica Ljubljana)
- Pomursko območje (Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota)
- Spodnjepodravsko območje (Knjižnica Ivana Potrča Ptuj)
- Štajersko območje (Mariborska knjižnica).

OOK pri izvajanju nalog sodelujejo z osrednjimi knjižnicami na svojem območju, s ciljem zagotavljanja čim bolj enakomernega razvoja knjižničnega sistema Slovenije. Izvajanje posebnih nalog OOK in njihovo koordinacijo financira Ministrstvo za kulturo na podlagi programa dela, prejetega na neposredni poziv. Koordinacijo posebnih nalog je do konca leta 2019 izvajal Center za razvoj knjižnic v Narodni in univerzitetni knjižnici Ljubljana (NUK), od leta 2020 pa osrednje območne knjižnice na področju strokovne podpore razvoju splošnih knjižnic sodelujejo z Oddelkom za raziskave in Oddelkom za izobraževanje, razvoj in svetovanje v NUK.

Mestna knjižnica Ljubljana je ob koncu leta 2016 kot OOK na svojem območju pokrivala največji delež prebivalstva Slovenije (571.738 prebivalcev), sledijo ji OOK Celje (302.419 prebivalcev), Maribor (237.324 prebivalcev), Novo mesto (212.662 prebivalcev), Kranj (203.800 prebivalcev), Koper (149.248 prebivalcev), Nova Gorica (117.747 prebivalcev), Murska Sobota (115.477 prebivalcev), Ptuj (84.719 prebivalcev) in Ravne z najmanj prebivalci (70.761).

Mreža knjižnic se v preteklih letih ni veliko spreminjala. Število OOK je že od leta 2003 enako – 10 osrednjih območnih knjižnic. Število splošnih knjižnic je od leta 2009 konstantno – 58 splošnih knjižnic. Število postajališč bibliobusov se je v obdobju 2013–2016 povečalo za 25 postajališč (3,6 % povečanje).

Leta 2013 je bilo brez neposredne dostopnosti do dejavnosti splošnih knjižnic v Sloveniji 10 občin, v letu 2016 pa še 8 občin.

Leta 2017 je delovna skupina strokovnjakov s področja knjižničarstva pod vodstvom Centra za razvoj knjižnic v NUK pripravila dokument *Strokovna izhodišča za spremembe izvajanja posebnih nalog OOK*. Dokument je bil obravnavan v razpravi med direktorji osrednjih knjižnic, koordinatori območnih nalog v osrednjih knjižnicah, predstavniki Ministrstva za kulturo in pripravljalci predloga. Dokument je podlaga za strokovni razvoj in ukrepanje v zvezi s predlaganimi spremembami organiziranosti v prihodnosti.

Delovna skupina strokovnjakov s področja knjižničarstva v Sloveniji, imenovana s strani Ministrstva za kulturo leta 2018, je začela pripravo predloga novega Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe v splošnih knjižnicah, ki bo uvažal določene spremembe tudi na področju osrednjih območnih knjižnic.

Delovna skupina sistemskih administratorjev in informatikov osrednjih območnih knjižnic je v okviru Centra za razvoj knjižnic pri NUK leta 2019 pripravila dokument *Strateške usmeritve na področju IKT v splošnih knjižnicah za obdobje 2019–2028*. Dokument vsebuje tudi model izračuna potrebnega števila zaposlenih na področju IKT za vse splošne knjižnice.

Ugotovitve stanja na področju izvajanja nalog OOK v obdobju 2014–2016:

Prirast knjižničnega gradiva v okviru prve naloge je upadel, razlogi so zmanjšanje sredstev s strani Ministrstva za kulturo, upad založniške produkcije in s tem dotoka obveznega izvoda. Beležimo 12-odstotni upad prirasta monografskega gradiva iz naslova obveznega izvoda in 21-odstotni upad prirasta knjižničnega gradiva iz sredstev za izvajanje prve naloge.

Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah predpisuje potreben minimalni prirast gradiva v okviru prve naloge v OOK-jih (14 inventarnih enot na 1000 prebivalcev). Na ravni države je v obdobju

2014–2016 opazen upad doseganja minimalnega pogoja po pravilniku, in sicer je bil pogoj leta 2014 dosežen v 84 % na račun dotoka obveznega izvoda, v letu 2016 pa le še v 75 %.

Če primerjamo razmerje v obdobju 2014–2016 z letom 2013, vidimo precejšnjo razliko v razmerju med prirastom inventarnih enot iz dotoka obveznega izvoda in nakupom s sredstvi pristojnega ministrstva. V letu 2013 je nakup s sredstvi pristojnega ministrstva predstavljal 4,72 %, medtem ko je dotok obveznega izvoda predstavljal 95,28 % celotnega prirasta. V letu 2016 ves prirast predstavlja dotok gradiva iz obveznega izvoda po zakonu, prirasta fizičnega gradiva iz naslova nakupa pa ni več.

V obdobju 2014–2016 je tako razvidno, da se je nabavna politika pri izvajanju prve naloge »Zagotavljanje povečanega izbora knjižničnega gradiva in informacij« zelo spremenila in so se razpoložljiva finančna sredstva preusmerila v nakup podatkovnih zbirk in zagotavljanje dostopa na daljavo (24/7) ter promocijo in usposabljanje tako zaposlenih kot uporabnikov za uporabo le-teh (Rastemo z e-viri).

Statistika uporabe podatkovnih zbirk z dostopom na daljavo kaže, da je med leti 2013–2016 raslo število prijav v dostop do podatkovnih zbirk. Če primerjamo število prijav v tem obdobju, je razvidna 56 % rast.

V obdobju 2014–2016 je bilo v slovenskem prostoru dostopnih 7 podatkovnih zbirk ponudnikov v slovenskem in hrvaškem jeziku in 10 v tujih jezikih, največ v angleščini, ter baza EBSCOHost. V okviru skupnega projekta »**Brezplačna medknjižnična izposoja na območju**« so OOK-ji na posameznih območjih leta 2015 sklenili Dogovore o izvajanju brezplačne medknjižnične izposoje za uporabnike med splošnimi knjižnicami na posameznih območjih.

Kvota **20 % uporabnikov (članov) s širšega območja**, predpisana v Pravilniku o osrednjih območnih knjižnicah, **ni bila v obdobju 2014–2016 dosežena na nobenem izmed območij**. Delež včlanjenih prebivalcev širšega območja se giblje med najmanj 0,84 % (Novo mesto leta 2016) do največ 5,67 % (Ljubljana v letu 2014). Delež izposoje knjižničnega gradiva, ki so si ga izposodili člani s širšega območja OOK zelo variira in se v obdobju 2014–2016 giblje med 2,71 % v Novi Gorici (2015) do 27,94 % v Murski Soboti (2014).

Razviden je **porast števila analiz** in predvsem obsega ur, ki jih za to namenijo OOK. Število ur, porabljenih za analize v obdobju 2014–2016, v primerjavi z obdobjem 2010–2013 kaže na 5-kratno povečanje. Trendi v okviru druge naloge nakazujejo pomen raziskovanja in poznavanja lokalnega okolja ter povezovanje tako na lokalni kot nacionalni ravni za uspešno načrtovanje storitev in delovanje na področju knjižnične dejavnosti.

Večina OOK v obdobju 2014–2016 poroča o **vodenju in izvajanju raznovrstnih projektov**, o izvajanju mentorstva, o sodelovanju s šolskimi knjižnicami na območju za skupen razvoj bibliopedagoških dejavnosti za učence in dijake, o dejavnostih za posebne skupine uporabnikov, o mednarodnem sodelovanju in o promociji, ki jo izvajajo za prepoznavnost izvajanja posebnih nalog in vloge OOK na širšem območju.

Na nacionalni ravni so OOK v **obdobju 2014–2016** izvajale naslednje **projekte**:

Rastem z e-viri – za razvoj informacijske pismenosti. Namen skupnega projekta Rastem z e-viri je zagotavljanje dostopa na daljavo do podatkovnih baz, ugoden konzorcijski nakup (COSEC), izobraževanje knjižničarjev in uporabnikov za uporabo podatkovnih baz ter s tem spodbujanje dostopa do podatkovnih baz. Sodelovanje NUK in OOK.

Kamra – domoznanska dejavnost in digitalizacija. Kamra je spletno mesto, ki združuje digitalizirane vsebine s področja domoznanstva v knjižnicah in drugih lokalnih kulturnih ustanovah. Glavno uredništvo vodi Osrednja knjižnica Celje, regijski uredniki v drugih osrednjih območnih knjižnicah koordinirajo prispevanje vsebin na portal.

Spletni portal s priporočeno kakovostno literaturo **dobreknjige.si** je namenjen **spodbujanju bralne kulture**. Portal upravljata Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper in Goriška knjižnica Franceta Bevka, sodeluje 10 regijskih urednikov in vnašalci v posameznih OOK-jih. Portal je zaživel v drugi polovici leta 2014, ogledi so do 2016 porasli za 109 %.

Brezplačna medknjižnična izposoja – **za dostop do gradiva in informacij**.

V okviru koordinacije izvajanja domoznanske dejavnosti beležijo OOK v obdobju 2014–2016 dejavnosti digitalizacije vsebin zagotavljanje dostopnosti le-teh na spletnem mestu Digitalne knjižnice Slovenije (www.dLib.si) ter na spletnem portalu Kamra (www.kamra.si). V okviru portala Kamra je bil leta 2014 razvit nov modul Album Slovenije, ki je bil ustvarjen z namenom pridobivanja vsebin oziroma zgodb s strani uporabnikov. V obdobju 2014–2016 je razviden porast števila digitalnih zbirk za 50 %, multimedijskih vsebin pa za 40 %.

V obdobju 2003–2016 je bil štirikrat organiziran in izveden Festival domoznanstva ali Domfest, izdani sta bili tudi dve publikaciji: *Bibliografija serijskih publikacij po območjih osrednjih območnih knjižnic od 1991 do 2013* in *E-domoznanstvo: učinek sodobne informacijske tehnologije na domoznansko dejavnost v knjižnicah na Slovenskem*.

V obdobju 2014–2016 je prišlo do porasta števila elektronskih biografskih leksikonov, ki so jih gradile tako osrednje območne knjižnice kot posamezne osrednje knjižnice. Z namenom zmanjšanja razdrobljenosti je bila konec leta 2019 v okviru OOK-jev realizirana enotna vstopna točka - portal z naslovom *Obrazi slovenskih pokrajin*.

Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah določa, da so **za strokovno opravljanje štirih posebnih nalog predvidene vsaj 3 osebe**. Te zahteve pravilnika v obdobju 2014–2016 ne dosega nobena OOK, najbolj sta se ji v letu 2015 približala OOK Koper in Nova Gorica s po 2,5 EPZ. Vseh deset OOK skupaj zaposluje strokovne sodelavce v obsegu 21 EPZ za izvajanje posebnih nalog OOK, koordinira jih 1 zaposlena v NUK za vsa področja, ki so opredeljena v štirih nalogah.

Za izvajanje vseh štirih posebnih nalog je pomembno, da so sredstva zagotovljena iz proračuna Ministrstva za kulturo. Financiranje s strani MK se je začelo po uveljavitvi Pravilnika septembra leta 2003, ko je bilo za izvajanje posebnih nalog OOK namenjenih dobrih 250 000 EUR, čez 3 leta pa se je ta vsota kar potrojila. Največ sredstev so OOK pridobile od MK v letu 2015, in sicer malo več kot 900 000 evrov (*Bon, M., Aupič M. & Jarc, M., 2017*).

Skupne storitve in projekti slovenskih splošnih knjižnic konec leta 2019, kjer igrajo pomembno vlogo osrednje območne knjižnice (OOK):

- **Digitalizacija knjižničnega gradiva.** Dragoceno starejše domoznansko gradivo, časopisi, časniki in drugi zanimivi ali redki tiski domoznanske narave. Objava in prost dostop na portalu Digitalna knjižnica Slovenije – dLib.
- **Dobreknjige.si** – slovenske splošne knjižnice priporočamo. Spletni portal s priporočeno literaturo, namenjen promociji dobrega branja.
- **E-viri v splošnih knjižnicah** – zagotavljanje oddaljenega dostopa do elektronskih podatkovnih zbirk od kjerkoli.
- **Kamra** – digitalizirana kulturna dediščina slovenskih pokrajin. Regijski portal združuje digitalizirane vsebine s področja domoznanstva, ki jih prispevajo knjižnice, arhivi, muzeji

ter druge kulturne ustanove in posamezniki. Vsebine so predstavljene kot zgodbe, značilne za določeno področje.

- **Obrazi slovenskih pokrajin.** Spletni biografski leksikon znanih osebnosti slovenskih pokrajin, Slovencev v zamejstvu in po svetu.
- **Portal slovenskih splošnih knjižnic,** ki združuje pomembne vidike dejavnosti slovenskih splošnih knjižnic, namenjen uporabnikom in knjižničarjem.
- Brezplačna medknjižnična izposoja za končnega uporabnika.
- **Center za spodbujanje bralne pismenosti,** namenjen knjižničarjem vseh slovenskih splošnih knjižnic, ima sedež v Mariborski knjižnici. Z delovanjem v obliki izobraževalnih in strokovno izpopolnjevalnih dogodkov ter s strokovnimi prispevki ali monografijami prispeva k izboljšanju kompetenc strokovnih delavcev. S povezovalnim delovanjem spodbuja sodelovanje med knjižnicami in povezovanje knjižnic in drugih deležnikov na področju bralne pismenosti v Sloveniji.
- **Koordinacija domoznanske dejavnosti** poteka v Knjižnici Ivana Potrča Ptuj. Domoznanska dejavnost, zgrajena na temelju dolge tradicije, postaja v sodobni družbi vedno bolj prepoznavna aktivnost splošnih knjižnic, ki svoje bogate zbirke uspešno predstavljajo tudi v digitalnem okolju. Koordinacijo domoznanske dejavnosti med knjižnicami na posameznih območjih opravljajo osrednje območne knjižnice (OOK). Zaradi potrebe po medsebojnem usklajevanju in obvladovanju novih izzivov na nacionalni ravni je bil sprejet dogovor o koordinaciji domoznanske dejavnosti med OOK, ki jo je prevzela Knjižnica Ivana Potrča Ptuj. Pri delu sodelujejo z Narodno in univerzitetno knjižnico in stanovskimi strokovnimi združenji.
(Knjižnica nudi več!: predstavitev skupnih projektov in storitev slovenskih splošnih knjižnic, 2019)

1.2.4 UGOTOVITVE

- 1 58 slovenskih splošnih knjižnic je s svojimi krajevnimi knjižnicami (273) v letu 2019 delovalo v 204 občinah, **obstaja še 8 občin, kjer ni knjižnične dejavnosti.**
- 2 Primerjava med letoma 2013 in 2018 kaže upad prirasta gradiva za 16 %, upad članstva za 4 %, upad obiska za 5 % in upad izposoje knjižničnega gradiva za 12 %. Število obiskov na člana ostaja na skoraj enaki ravni (med 20 in 21,5 obiski). Število prireditev se je povešalo za 15 %, vendar pa se je število obiskovalcev na prireditve zmanjšalo za 15 %. Konstantno se dvigujejo sredstva za nakup elektronskih virov oziroma zagotavljanje dostopa do njih. Od 2013 do 2018 beležimo 16-odstotno zvišanje.
- 3 Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki slovenskih splošnih knjižnic (*Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki slovenskih splošnih knjižnic, 2020*) kaže, da **87 % uporabnikov knjižnic uporablja storitve splošnih knjižnic prek drugih članov** (najvišji delež prek otrok – 46 %), iz česar lahko sklepamo, da uporablja storitve splošnih knjižnic Slovenije veliko višji odstotek prebivalstva, kot to kaže število evidentiranih članov.
- 4 **Število delavcev** v splošnih knjižnicah se je v obdobju 2014–2018 **povečalo za 3 %** na vseh območjih, razen na Spodnjepodravskem območju. Pravilnik o osrednjih knjižnicah določa, da so **za strokovno opravljanje štirih posebnih nalog predvidene vsaj 3 osebe.** Zahteve pravilnika v obdobju 2014–2016 ne dosega nobena OOK.
- 5 Skupni znesek prihodkov splošnih knjižnic se je v obdobju 2014–2019 zvišal za 12 %. Na odhodkovni strani se je razlika prelila v povečane stroške dela ter stroške dejavnosti (od tega večina za stroške obratovanja, **odhodki za investicije ter nakup in vzdrževanje opreme so še naprej v upadu,** kar je alarmantno, saj so za približno milijon EUR nižji kot v

letu 2014). V obdobju 2014–2019 se povečuje razkorak med najnižjim in najvišjim financiranjem na prebivalca (najnižje 15,1 EUR, najvišje 39,62 EUR).

- 6 Obstajajo precejšnje razlike med knjižničnimi območji v Sloveniji v financiranju knjižnične dejavnosti s strani občin, ki kažejo, da je (po podatkih iz leta 2016) za knjižnično dejavnost v Vzhodni Sloveniji (celjsko, štajersko, spodnje-podravsko in pomursko knjižnično območje), prispevek, namenjen za financiranje knjižnične dejavnosti 15,54 EUR/prebivalca, medtem ko je na ostalih knjižničnih območjih ta prispevek 20,77 EUR/prebivalca (25 % več).
- 7 V obdobju **2014–2016** je razvidno, da se je **nabavna** politika pri izvajanju **prve naloge OOK** »zagotavljanje povečanega izbora knjižničnega gradiva in informacij« **spremenila in so se razpoložljiva finančna sredstva preusmerila** v nakup podatkovnih zbirk in zagotavljanje dostopa na daljavo (24/7) ter promocijo in usposabljanje tako zaposlenih kot uporabnikov za uporabo le-teh (Rastemo z e-viri). Med leti 2013–2016 je razvidna **56 % rast števila prijav v dostop do podatkovnih zbirk**.
- 8 OOK-ji so na posameznih območjih leta 2015 sklenili Dogovore o izvajanju brezplačne medknjižnične izposoje za uporabnike med splošnimi knjižnicami na posameznih območjih.
- 9 V okviru koordinacije izvajanja domoznanske dejavnosti beležijo OOK v obdobju 2014–2016 povečan **trend digitalizacije vsebin** in objavljanje na spletnem mestu Digitalne knjižnice Slovenije in na spletnem portalu Kamra. V obdobju 2014–2016 je razviden **porast števila digitalnih zbirk za 50 %, multimedijskih vsebin za 40 %**.
- 10 Odprto ostaja vprašanje **prihodnjega organiziranja in delovanja osrednjih območnih knjižnic**, ki je povezano tudi s sprejetjem novega Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe v splošnih knjižnicah. Pravilnik je še v obravnavi.
- 11 **Delo delovne skupine za uresničevanje Strokovnih priporočil in standardov za splošne knjižnice** je konec leta 2019 zastalo zaradi spremembe organizacije dela v Narodni in univerzitetni knjižnici, vodja delovne skupine je prevzel druge naloge. Do konca prvega polletja 2020 še ni jasno, kako bo delo potekalo naprej.

1.3 Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017

1.3.1 Uvod

Raziskava o doseganju standardov iz obdobja 2005–2017 (*Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017, 2018*) je nastala v okviru delovne skupine za pripravo strokovnih priporočil, ki je je imenoval Nacionalni svet za knjižnično dejavnost. Strokovna priporočila so bila sprejeta na seji NSKD dne 15. 3. 2018.

Kot ena od podlag za pripravo novih strokovnih priporočil in standardov je bila pripravljena analiza, v kolikšni meri so bile dosežene zahteve Standardov za splošne knjižnice 2005-2017. Z anketo se je ugotavljalo stanje na dan 31. 12. 2016, zbrani podatki pa so se dopolnili še z drugimi razpoložljivimi podatki (BibSist idr.). Anketo je izpolnilo 49 od 58 knjižnic.

V spodnjem besedilu izpostavljam in povzemamo nekatere ugotovitve raziskave, ki so izhodišče za razmislek o nadaljnjem razvoju splošnih knjižnic in podlaga za oblikovanje nove strategije. Nekateri navedbe so dobesedne, nekatere povzete. Izpostavljam predvsem ugotovitve in ocene o določilih, ki niso bila izpolnjena in je potrebno preveriti njihov razvojni potencial. Struktura besedila je skladna s strukturo dokumenta ***Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017***. Na koncu povzetkov izbranih delov dokumenta so navedene ugotovitve kot izhodišča za nadaljnjo strategijo.

1.3.2 DOSEGANJE RAZVOJNIH USMERITEV

Gibanje izbranih kazalcev delovanja splošnih knjižnic

»Primerjava gibanja izbranih kazalcev med obdobjema 1990–2001 in 2005–2015 kaže na spremenjeno razmerje med pogoji delovanja splošnih knjižnic in njihovo uporabo.

V zgodnejšem obdobju, od leta 1990 do leta 2001, je izboljševanje pogojev pomenilo znaten porast uporabe storitev, ki je bila v primerjavi s stopnjo izboljševanja pogojev za delovanje knjižnic nesorazmerno višja. V kasnejšem obdobju pa se je razmerje spremenilo. Sprememba je razvidna v spodnjih preglednicah (Preglednica 1, Preglednica 2). Stopnja izboljševanja pogojev za delovanje je približno enaka rasti uporabe, medtem ko je gibanje kazalca »Število članstva« negativno.

Izboljševanje pogojev v obdobju 2005–2015 torej ni pomenilo več tolikšne rasti uporabe kot v obdobju 1990–2001. **Ugotovitve o gibanju kazalcev usmerjajo knjižnice k drugačnemu prikazovanju uspešnosti in tudi k učinkovitejši izrabi pogojev za delovanje.**«

(Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017, 2018, str. 11)

Preglednica 1: Značilni delovni pogoji in uporaba knjižnic od leta 1990 do 2001 (Novljan, 2001)

Leto	Prostor m ² število/ indeks	Knjižnično gradivo število/ indeks	Zaposleni število/ indeks	Članstvo število/ indeks	Obisk število/ indeks	Izposoja število/ indeks	Prireditve število/ indeks
1990	45.101 100	5.248.421 100	553 100	313.518 100	3.436.509 100	7.935.763 100	6.338 100
2001	66.351 147	7.495.467 142	868 133	489.108 155	7.830.326 228	21.883.936 275	14.271 225
Rang	5	6	8	4	2	1	3
Stand.	99.016	8.584.232	1505	797.291	12.843.484	25.275.696	
Doseg stand.	67 %	87 %	58 %	61 %	61 %	85 %	

Preglednica 2: Izbrani pogoji splošnih knjižnic v obdobju 2005–2015

	Prostor v m2	Zaposleni (EPZ)	Članstvo	Zbirka - knjige in brošure (enot)	Izposoja knjig in brošur (enot)
2005	82.089	977	515.445	7.780.925	17.417.695
2015	110.289	1183	479.452	10.328.629	22.401.156
Gibanje 2005–2015	34 %	21 %	- 7 %	33 %	29 %

Ugotovitve izpostavljajo pomen načina prikazovanja uspešnosti delovanja knjižnice, merjene predvsem s številkami, največkrat članstva in izposoje, kar pa ne kaže na dejanski uspeh ali vpliv knjižnic. Zanimivo je, da je kljub izboljšanim pogojem dela zaznati upad članstva, izposoja sicer narašča, vendar manj kot v obdobju od 1991 do 2005. To lahko dokazuje, da prostor, število zaposlenih in morda tudi število knjižničnega gradiva niso vedno odločilni elementi za rabo ali učinek knjižnice.

Navedeni podatki in ugotovitve postavljajo vprašanja:

- Kako je povezano izboljšanje pogojev delovanja z učinki, torej s številom članstva in izposoje?
- Ali je upadanje članstva pojav, ki je povezan z delovanjem knjižnice, ali pa je pojav povezan z družbenimi razmerami in spremembami (dostopnost informacij na spletu, upad bralnih navad, drugačne življenjske navade)?

Dostopnost, knjižnična mreža

»Po podatkih Narodne in univerzitetne knjižnice so v letu 2016 slovenske splošne knjižnice izvajale dejavnost v 271 krajevnih knjižnicah (vključeni so sedeži osrednjih knjižnic), na 93 postajališčih premičnih zbirk ter z 12 bibliobusi, ki so se ustavljali na 720 postajališčih. Med 212 slovenskimi občinami ima eno ali več krajevnih knjižnic 166 občin, v 38 občinah pa je dejavnost zagotovljena z bibliobusom ali pa s postajališčem premične zbirke. V 8 občinah prebivalstvu ni neposredno dostopna dejavnost splošnih knjižnic.« (*Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017, 2018, str. 14*)

Avtorji dokumenta ocenjujejo, da je knjižnicam uspelo izboljšati dostopnost, ki je na visoki ravni, vendar ni v celoti dosežena. Dostopnost za uporabnike s posebnimi potrebami je nižja kot dostopnost za splošno populacijo.

V nadaljevanju dokumenta je pogosto izpostavljen problem krajevnih knjižnic, ki so nizko pod določili standardov. Postavlja se vprašanje o krajevnih knjižnicah in širjenju knjižnične mreže tudi na račun kakovosti knjižničnih storitev (ponudbe) in kako približati knjižnice uporabnikom s posebnimi potrebami.

Odprtost

»Razpoložljivi podatki omogočajo vrednotenje doseganja določila Standardov o obratovalnem času za razrede knjižnic z gravitacijskim območjem od 0 do 6.000 prebivalcev le na poenostavljen način. Poenostavljeni izračun seštevka odprtosti vseh knjižnic je pokazal naslednje:

- Najslabše so izpolnjevale določilo Standardov krajevnih knjižnic za gravitacijsko območje do 750 prebivalcev – le v 23 % deležu.
- Krajevnih knjižnic za gravitacijsko območje 751–1.500 prebivalcev so določilo Standardov izpolnjevale v 45 % deležu.
- Krajevnih knjižnic za gravitacijsko območje 1.501–2.000 prebivalcev so izpolnjevale določilo Standardov v 75 % deležu.
- Krajevnih knjižnic za gravitacijsko območje 2.001–4.000 prebivalcev so izpolnjevale določilo Standardov v 82 % deležu.
- Seštevke odprtosti vseh knjižnic v razredu gravitacijskega območja 4.001–6.000 prebivalcev pa že presega minimalno določilo Standardov (113 %).
- Določilo o odprtosti osrednjih knjižnic za gravitacijska območja za več kot 30.000 prebivalcev vsaj 60 ur tedensko izpolnjuje 9 knjižnic od 10 (90 %).
- Določilo o odprtosti organizacijskih enot za gravitacijska območja za več kot 8000 prebivalcev vsaj 45 ur tedensko izpolnjuje 65 knjižnic od 80 (81 %).« (*Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017, 2018, str. 18*)

»Glede doseganja določil Standardov o obratovalnem času je bilo ugotovljeno, da jih ne dosegajo zlasti manjše organizacijske enote z gravitacijskim območjem do 4000 prebivalcev. V splošnem velja, da se je stanje izboljševalo s širjenjem gravitacijskega območja enote. Poleg tega so pri manjših enotah v istem razredu gravitacijskega območja opazne velike razlike glede obratovalnega časa. Glede trajanja postankov bibliobusa ti v skupnem povprečju zaostajajo za določilom Standardov. Povprečno trajanje postankov je dosegalo 59 % vrednosti, priporočene po Standardih; postajališč, kjer traja postanek bibliobusa vsaj 24 ur na leto, je bilo le 22 % od vseh postajališč. Ugotovitve glede obratovalnega časa mečejo senco na oceno o dobri prostorski

dostopnosti knjižnic. Knjižnice na manjših gravitacijskih območjih so izkazovale slabšo odprtost, ki je resna ovira uresničevanju poslanstva knjižnic.« (*Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017, 2018, str. 18*)

Vprašanje je, ali je ovira za zadostno odprtost kadrovske narave, zato je potreben razmislek, ali je širjenje knjižnične mreže za vsako ceno smiselno, če krajevne knjižnice ne morejo biti zadostno odprte.

Uporabniki in storitve

Preglednica 12: Doseganje določila Standardov o članstvu v letih 2005–2015

Leto	Število knjižnic*	Število in delež knjižnic, ki dosegajo 40 % članstva prebivalcev		Število in delež knjižnic, ki dosegajo 60 % članstva mladih	
2005	57	1	2 %	14	25 %
2006	57	1	2 %	27	47 %
2007	57	1	2 %	26	46 %
2008	57	1	2 %	30	53 %
2009	58	0	0 %	28	48 %
2010	58	0	0 %	23	40 %
2011	58	0	0 %	21	36 %
2012	58	1	2 %	18	31 %
2013	58	1	2 %	18	31 %
2014	58	1	2 %	19	33 %
2015	58	1	2 %	12	21 %
2016	58	0	0 %	11	19 %

(*Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017, 2018, str. 19*)

Raziskava *Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017* navaja podatke, ki so bili zbrani za potrebe NAPLE, po katerih je Slovenija med 11 evropskimi državami dosegla 4. mesto s 24 % deležem članstva. Ocena raziskave je seveda, da določilo standarda glede članstva ni bilo doseženo. **Opozarja na alarmantne podatke o upadanju članstva in na potrebo po tem, da se poiščejo vzroki tega pojava, saj so se pogoji delovanja (dostopnost, odprtost, povečanje zbirk in števila zaposlenih) izboljšali.** Ocena izpostavlja, da izposoja kljub manjšemu prirastu gradiva narašča in opozarja na neupoštevanje določila o brezplačnem članstvu.

Glede na ugotovitve raziskave in vsesplošno usmerjenost k uporabniku se postavlja vprašanje, ali se to stanje lahko izboljša, kako in tudi zakaj. Ali je treba povečevati število članstva? Kaj pritegne ljudi k včlanjevanju, kaj jih od tega odvrne?

Storitve za uporabnike

»Standardi so uveljavljali načelo čim širše dostopnosti storitev za potencialne uporabnike.

Knjižnica naj zagotavlja različne vrste storitev za ciljne skupine. Knjižnica naj ugotavlja potrebe potencialnih uporabnikov in načrtuje storitve v skladu z ugotovitvami analize. Pri tem naj določi prednostne naloge in izdela srednjeročno in dolgoročno strategijo za ponudbo storitev«

(*Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017, 2018, str. 20*).

Raziskava ugotavlja, da 59 % knjižnic, ki so sodelovale v anketi, ni opravilo analize potreb, na podlagi katere bi oblikovale svoje storitve. Le 5 navedenih primerov od 18-ih je takšnih, ki navajajo

vrsto analize ter ugotovljene potrebe in storitve, ki so bile oblikovane glede na ugotovljene potrebe prebivalcev.

Večina knjižnic je imela strategijo ponudbe storitev, vendar analiza ugotavlja, da le manjši del odgovorov res govori o storitvah, ostali cilji se nanašajo na pogoje dela, organiziranost, partnerstva, poslovanje.

Pri ocenjevanju prioritet storitev so knjižnice najvišje ocenile storitve za otroke in storitve za spodbujanje branja in pismenosti.

Navedbe primerov kažejo raznolikost storitev. Le manjše število knjižnic je načrtovalo storitve na podlagi analiz potreb. Torej je načelo aktivnega odzivanja glede storitev uresničevalo manjše število knjižnic. Ugotovitve kažejo, da se knjižnice premalo ukvarjajo z raziskovanjem potreb prebivalcev in oblikovanjem ustreznih odzivov nanje.

Oblikovanje knjižnične zbirke in dostop do gradiva: obseg knjižnične zbirke

»Standardi so opredelili načelo, da naj knjižnična zbirka vsebuje raznovrstno gradivo v različnih oblikah in ustreznem številu, da bo zadovoljilo potrebe in želje lokalne skupnosti. Opredelili so gradivo, ki naj bo vključeno v knjižnično zbirko glede na vrsto gradiva (knjige, serijske publikacije in neknjižno gradivo), namen gradiva (odrasli, mladina, referenčna zbirka, jezikovna skupina, prebivalci s posebnimi potrebami, posebna zbirka) in vsebino gradiva (strokovno in leposlovno gradivo). Določeni so bili kriteriji za najmanjši obseg gradiva ter sestavo zbirke« (*Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017, str. 28*).

Ugotovitve:

- 23 % knjižnic ni imelo dokumenta nabavne politike.
- 19 knjižnic od 57 ni doseglo določila standarda o 4 knjigah na prebivalca.
- 27 % krajevnih knjižnic ni doseglo minimalnega standarda.
- Obseg knjižnične zbirke je zadovoljiv, tudi v primerjavi z mednarodnimi razvojnimi smernicami.

V oceni je navedeno, da je slabo doseganje minimalnega standarda v krajevnih knjižnicah alarmantno. Malo knjižnic sistematično pristopa k nabavi gradiva, namenjenega neslovenskim jezikovnim skupinam.

Oblikovanje knjižnične zbirke in dostop do gradiva: sestava knjižnične zbirke

»Standardi so določili kriterije za sestavo zbirke glede na namen (odrasli, mladina) in vsebino (strokovno in leposlovno gradivo).

Knjižnice so v anketi navedle podatke o sestavi zbirke v posameznih krajevnih knjižnicah. Podatki so se nanašali na razmerje naslovov med strokovnim in leposlovnim gradivom, razmerje naslovov med gradivom, namenjenim mladini, in gradivom, namenjenim odraslim ter razmerje med naslovi leposlovnega in strokovnega gradiva, namenjenega mladini.« (*Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017, str. 36*)

Ugotovitve:

Razmerja med leposlovnim in strokovnim gradivom so bila blizu predpisanega razmerja, čeprav so med knjižnicami razlike. Zahteve Standardov glede deleža mladinskega gradiva niso bile uresničene.

Vprašanje je, ali določenih razmerij iz prejšnjih standardov zlasti pri mladinskem leposlovju ni bilo mogoče doseči zaradi razmer na trgu.

Oblikovanje knjižnične zbirke in dostop do gradiva: letni prirast gradiva, fizično vzdrževanje in varovanje knjižnične zbirke ter izločanje in odpis.

»Standardi so določili obseg prirasta gradiva glede na vrsto gradiva in razvitost knjižnične zbirke ter kriterije in obseg odpisa gradiva. Standardi so opredelili tudi skrb za vzdrževanje in varovanje

gradiva.« (Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017, str. 38)

Ugotovitve:

Prirast enot knjig in brošur je v obdobju 2006–2016 upadel za 22,5 %, prirast naslovov knjig pa je upadel samo za 2,9 %. Knjižnice so ohranile raznolikost ponudbe naslovov knjig in brošur, niso pa več mogle zagotoviti nekdanje dostopnosti naslovov v svojih enotah oziroma zadostiti povpraševanju uporabnikov. Premalo gradiva se odpisuje, zato obstaja nevarnost neaktualnosti knjižničnih zbirk.

Določila glede stopnje prirasta gradiva so knjižnice dosegale slabše kot ob začetku veljavnosti Standardov. Med knjižnicami obstajajo velike razlike, ki se v obdobju veljavnosti Standardov niso zmanjšale.

Knjižnični delavci

»Knjižnice v veliki večini niso dosegle določil glede stopnje zaposlovanja. Obstajajo velike razlike med knjižnicami.« (Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017, str. 50)

Analiza navaja, da so slovenske knjižnice po zaposlovanju blizu knjižničarsko najbolj razvitih držav. Problem je še vedno usposabljanje zaposlenih za nove zahteve uporabnikov, za znanja s področja poslovanja, posameznih storitev (bibliopedagoško delo), permanentno oblikovanje in nadgradnja kompetenc zaposlenih ter prilagajanje tehnološkemu razvoju.

Prostori, oprema

Podatki kažejo na velike razlike med osrednjimi knjižnicami in relativno veliko število zgradb za majhna gravitacijska območja (Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017, str. 55).

Po okvirnem izračunu so Standardi določali 1 osebni računalnik za uporabnike na 1000 prebivalcev. Določilo Standardov je na ravni mreže osrednje knjižnice doseglo ali preseгло 9 knjižnic (najbolj opremljena knjižnica je dosegla 152 % zahteve Standardov). Naslednji podatki kažejo velike razlike med knjižnicami pri doseganju določila. 12 knjižnic je določilo doseglo v razponu od 80 % do 99 %, 21 knjižnic v razponu od 60 % do 79 %, 8 knjižnic od 40 % do 59 %, 8 knjižnic pa v razponu od 25 % do 39 %. Nekatere krajevne knjižnice niso bile opremljene z računalniki.

Le 16 % zgradb krajevnih knjižnic ima čitalnico v ločenem prostoru.

27 % knjižničnih zgradb ima prostor za usposabljanje – 54 od 198.

Prireditveni prostor ima 44 % knjižnic. Večje knjižnice ga v večini imajo, manjše velikokrat ne.

Slaba je opremljenost z avdiovizualnim gradivom. Še slabša je opremljenost za uporabo gradiva za vizualno, fizično ali slušno ovirane posameznike.

Vrednotenje

Le manjši del knjižnic opravil analizo potreb po izobraževanju, kulturi, raziskovanju in razvedrilu ter razvoju pismenosti v lokalnem okolju v zadnjih treh letih.

Le 9 knjižnic je opisalo izvedene analize.

47 % knjižnic je imelo načrt razvoja mreže.

Knjižnice so v manjši meri izračunavale kazalce kakovosti in stroškov. Večinoma so uporabljale kazalce, ki merijo uporabo knjižnice (izposoja, obisk, članstvo) ter kazalce virov.

Standard je tudi določal, da knjižnica primerja statistične podatke o svojem delovanju tudi z drugimi ustreznimi in primerljivimi knjižničnimi storitvami na nacionalni in mednarodni ravni.

Knjižnice so v anketi navedle, ali so izvajale primerjave na nacionalni in mednarodni ravni ter tudi ocenile pomen rezultatov primerjave. 23 % knjižnic ne izvaja primerjav na nacionalni ravni, 42 % jih izvaja vsakih nekaj let in 35 % vsakoletno. 82 % knjižnic te primerjave ocenjuje kot pomembne,

16 % kot ključne (*Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017, str. 68*).

Iz rezultatov ugotavljamo, da vrednotenje in merjenje uspeha, kakovosti in vpliva v obdobju do 2017 niso bili praksa knjižnic, kar kaže na slabosti pri načrtovanju in evalvaciji dejavnosti. To bilo moralo biti del knjižničnih politik in načrtovanja, saj brez merjenj ni mogoče določiti področij, ki jih je treba izboljševati in razvijati.

Zaključki

»Če strnemo, lahko rečemo, da so knjižnice v splošnem dosegle napredek, določil Standardov sicer v veliki večini niso dosegle, so se jim pa približale. Vendar pa ta (pre)splošna ocena zakriva velike razlike. Obstajajo tako knjižnice, ki presegajo določila Standardov, in knjižnice, ki so daleč pod zahtevami določil. Razlike lahko ponazorimo s prispodobo, da v Sloveniji obstajajo tako knjižnice, ki bi jih lahko predstavili v knjižničarsko najrazvitejše države, kot tudi knjižnice, ki so obstale daleč v preteklosti. ... Predvsem pa analiza izpostavlja zelo pomembno ugotovitev, da namreč razvoj slovenskih splošnih knjižnic poteka zelo različno. Dosedanja smer razvoja se oddaljuje od zagotavljanja enakovredne javne službe za vse prebivalce Slovenije« (*Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017, str. 77*).

1.4 Pregled uresničevanja ciljev in ukrepov Strategije razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2013–2020

1.4.1 STRATEŠKO PODROČJE 1: ORGANIZACIJA, DELOVANJE IN MREŽA SPLOŠNIH KNJIŽNIC

Strateško področje združuje cilje in ukrepe za odzivno prilagajanje sistema splošnih knjižnic hitro spreminjajočim se razmeram v informacijski družbi in racionalno porabo javnih sredstev pri doseganju družbenih ciljev. Cilji so usmerjeni v učinkovito izvajanje poslanstva splošnih knjižnic, stabilno financiranje in razvoj racionalne mreže za izvajanje javne službe.

Strateški cilj 1: Učinkovito delovanje knjižnice in zagotavljanje stabilnega financiranja obvezne javne službe s strani lokalnih in nacionalnih financerjev

Pregled uresnitve posameznih ukrepov kaže, da je bil cilj delno uresničen. Opravljena je bila vrsta raziskav, ki prinašajo informacije in podlage za kompetentno odločanje tako knjižničnemu menedžmentu kot financerjem. Sprejeta so bila Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice 2018–2028, ki skozi upravljanje in knjižnične vloge uvajajo aktivnosti za učinkovito delovanje knjižnice.

Posamezne ukrepe je smiselno uvrstiti v prihodnjo strategijo, vendar morda v kontekstu drugače zastavljenega cilja.

UKREPI

Ukrep 1: Izvajanje raziskav in analiz na nacionalnem nivoju in nivoju osrednjih območnih knjižnic ter priprava strokovnih priporočil oziroma smernic za učinkovitejše poslovanje splošnih knjižnic.

Splošni opis stanja:

V času od 2013–2019 so bile izvedene številne raziskave in analize (glej pregled spodaj), ki so se izkazale za koristne in so bile podlaga za:

- pripravo različnih dokumentov, kot so Strokovna priporočila in standardi za obdobje 2018–2028, Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, Strateške usmeritve na področju IKT v splošnih knjižnicah za obdobje 2019–2028, predlog Poslovnega modela povezovanja knjižnic pri pridobivanju knjižničnega gradiva in druge;
- nadaljnje načrtovanje na različnih strokovnih področjih, kot npr. načrtovanje IKT opreme v knjižnicah, načrtovanje prostorske mreže knjižnic, identificiranje posameznih okolij splošnih knjižnic, spremembe organiziranosti osrednjih območnih knjižnic, vključevanje ranljivih skupin v knjižnice itd.
- 16. marca 2018 so bila pri Nacionalnem svetu za knjižnično dejavnost sprejeta Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice (za obdobje 2018–2028).

Pregled raziskav, analiz in priporočil:

- **Raziskava med strokovnimi delavci knjižnic na temo izvajanja posebnih nalog OOK.** Identificirane prednosti, slabosti, priložnosti, nevarnosti. Naročnik: NUK. Izvajalec: Interstat d.o.o., januar 2013, http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/raziskava_o_izvajanju_posebni_nalog_OOK.pdf.
- **Informacijsko komunikacijska oprema (IKT) po območjih osrednjih območnih knjižnic:** poročilo o popisu za leto 2013. Rezultati so v pomoč pri načrtovanju potrebne IKT opreme v OOK-jih in pri sestavi vsebine poziva za IKT pri Mzk. NUK, Center za razvoj knjižnic, 2015, http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/IKT_Slovenija_porocilo_2013.pdf.
- **Študija prostorske simulacije mreže splošnih knjižnic.** Naročnik: NUK. Izvajalec: Urbanistični inštitut Republike Slovenije, oktober 2015, http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/studija_prostorske_simulacije_mreze_splosnih_knjiznic.pdf.
- **Analize območij OOK 2014 – 2015.** 10 analiz, pripravile so jih vse OOK za svoja območja, 2016. Koristne so pri identificiranju posameznih okolij splošnih knjižnic, zbrani so podatki za raziskavo posameznih okolij knjižnic ...
- **Študija o postopkih pridobivanja knjižničnega gradiva v splošnih knjižnicah,** Združenje splošnih knjižnic, 2015. Študija je bila narejena z namenom, da se v teh postopkih prepoznajo možnosti za boljšo organiziranost in učinkovitost v splošnih knjižnicah in na podlagi ugotovitev iz raziskave v prihodnje poišče model učinkovitega povezovanja med knjižnicami z učinki optimizacije delovnih procesov.
- **Študija o nabavi in obdelavi gradiva v splošnih knjižnicah.** Naročnik: Združenje splošnih knjižnic, Izvajalec: Interstat, 2015.
Obe študiji sta podlaga za oblikovanje predloga poslovnega modela povezovanja knjižnic pri pridobivanju knjižničnega gradiva (delovna skupina pri ZSK).
- **Analiza finančne vzdržnosti izvajanja knjižnične dejavnosti v lokalnih skupnostih.** Naročnik NUK. Izvajalec Inštitut za ekonomska raziskovanja (IER), oktober 2016
Študija je bila januarja 2017 predstavljena direktorjem knjižnic, udeleženci predstavitve (pa tudi tisti, ki se je niso udeležili, so pa poslali svoja mnenja) so jo ocenili kot problematično in neverodostojno, saj so podatki, ki naj bi predstavljali učinkovitost splošnih knjižnic, zelo zavajajoči in lahko tudi škodljivi. Študija je umaknjena s spletne strani Nuk-a. Študija naj bi bila obravnavana kot delovno gradivo pri pripravi sprememb Pravilnika o pogojih za izvajanje javne službe, skupaj z drugimi raziskavami in analizami.
- **Anketa med knjižnicami o financiranju splošnih knjižnic s strani lokalnih skupnosti** (v okviru ZSK). Na podlagi te ankete je bila pripravljena analiza podatkov (izvedel mag. Igor

Podbrežnik). Zbiranje izpolnjenih anket je potekalo od junija do avgusta 2017. Anketa je bila izvedena z namenom pridobitve podatkov o finančnem deležu povprečnine, ki jo občine pridobijo od države in namenjajo za delovanje knjižnične dejavnosti. Rezultati in analiza ankete, pri kateri je sodelovalo 47 knjižnic, so bili predstavljeni na skupščini ZSK 16. 11. 2017, nekateri podatki pa so bili uporabljeni tudi pri pripravi pripomb na predlog Strokovnih smernic in standardov za splošne knjižnice.

- **Strokovna izhodišča za spremembe izvajanja posebnih nalog OOK.** NUK, Center za razvoj knjižnic, 2017, http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/strokovna_izhodisca_spremembe_OOK.pdf. Pripombe in odziv delovne skupine za pripravo izhodišč: <http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/pripombe.pdf>. Razprava med direktorji, koordinatorji OOK, redstavniki Mzk in pripravljavci predloga. Podlaga za nadaljnje razprave in ukrepanje v zvezi s predlaganimi spremembami organiziranosti.
- **Poročilo o dejavnosti OOK: izvajanje posebnih nalog v obdobju 2014-2016.** NUK, Center za razvoj knjižnic, 2017, poročila po območjih so posredovali koordinatorji OOK, http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/porocilo_OOK_2014-2016.pdf. Prikaz izvajanja posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic po območjih in koordinacije nalog Narodne in univerzitetne knjižnice, predstavitev izvajanja štirih posebnih nalog. V zaključnem delu poročila so predstavljene glavne ugotovitve realizacije in trendi pri posameznih nalogah, kadrih in financiranju ter realizacija predlogov sprememb ter uspešnost izvajanja nalog OOK glede na poročilo iz obdobja 2010–2013.
- **Poročilo o dejavnostih splošnih knjižnic za uporabnike s posebnimi potrebami v letu 2018:** po območjih OOK za Ministrstvo za kulturo - poročanje o uresničevanju Akcijskega programa za invalide 2014–2021. NUK, Center za razvoj knjižnic, 2019, <https://www.nuk.uni-lj.si/nuk/ook-publikacije>. Poročilo zajema storitve in prilagoditve prostorov ter opreme v splošnih knjižnicah po Sloveniji (10 območij) za uporabnike z različnimi oviranostmi oziroma ranljive skupine prebivalstva, ki se srečujejo z večjo stopnjo tveganja socialne izključenosti in neenakih možnosti.
- **Strateške usmeritve na področju IKT v splošnih knjižnicah. Za obdobje 2019–2028.** NUK, 2019. Izhodišča za nadaljnji razvoj IKT v splošnih knjižnicah, na osnovi teh usmeritev je za 2020 že načrtovana priprava varnostne politike za splošne knjižnice po enotnem vzorcu. https://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokumenti/2019/ook_strat.pdf.
- **Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017.** Raziskava. NUK, Center za razvoj knjižnic, 2018, <https://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/raziskava-doseganje-standardov-splosne-knjiznice-2005-2017.pdf>. Podlaga za pripravo novih Strokovnih priporočil in standardov.
- **Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice (za obdobje 2018–2028),** sprejel NSKD 16. marca 2018.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Ukrep je bil uresničen v smislu izvedbe analiz, raziskav in priporočil.

GENERALNA OPOMBA: V dokumentu Strategija razvoja splošnih knjižnic 2013–2020 se povečanje učinkovitosti delovanja splošnih knjižnic večkrat izpostavi, ker pa za izvajanje meritev

učinkovitosti še nimamo sprejetih podlag in orodij, povečanja učinkovitosti ni bilo možno izmeriti⁶, zato realizacije cilja ni mogoče oceniti.

Ukrep je še vedno oziroma je ves čas aktualen, saj so raziskave in analize na nacionalnem nivoju nujne za oblikovanje izboljšav poslovnih procesov splošnih knjižnic. Potreba po raziskavah in analizah v splošnih knjižnicah bo vključena tudi kot eden od ukrepov v okviru uresničevanja Priporočil in standardov za splošne knjižnice. Trenutna delovna skupina za uresničevanje Priporočil, ki jo je imenoval NSKD, ima v načrtu izvedbo ankete (predvidoma 2022) o uresničevanju Priporočil v splošnih knjižnicah.

Ukrep 2: Merjenje in vrednotenje⁷ delovanja splošnih knjižnic na podlagi nacionalno sprejete metodologije.

Splošni opis stanja:

Nacionalno veljavna metodologija ni bila sprejeta. 2018 so bila sprejeta nova Priporočila in standardi za splošne knjižnice 2018–2028, ki uvajajo tudi merjenje in vrednotenje delovanja splošnih knjižnic. V letu 2019 so bile izvedene predstavitve Priporočil po posameznih območjih ter delavnice o izzivih in ukrepih pri uresničevanju Priporočil na lokalnih, območnih in nacionalnem nivoju, ki so pokazale potrebo po pripravi priročnika za uporabo novih metod ugotavljanja uspešnosti in prikazovanja dosežkov splošnih knjižnic.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Ukrep ni bil uresničen in je še aktualen. V Priporočilih so postavljena le izhodišča za merjenje in vrednotenje splošnih knjižnic kot podlaga za načrtovanje učinkovitejšega poslovanja. Potrebna je tudi nacionalno sprejeta metodologija, ki bo opredelila nabor (kvantitativnih in kvalitativnih) kazalnikov, ki bi jih morale uporabljati vse knjižnice za merjenje in vrednotenje poslovanja ter posledično za argumentacijo pomena in vpliva knjižnic na okolje. Posamezne splošne knjižnice pa si morajo v okviru poslovanja in načrtovanja merjenja učinkov postaviti še svoje kazalnike - glede na svoje okolje, v katerem delujejo (Ukrep 5!).

Ukrep 3: Aktivno sodelovanje različnih strokovnih združenj pri vzpostavitvi in implementaciji učinkovitega delovanja knjižnic.

Splošni opis stanja:

Od leta 2013, ko je bila sprejeta strategija splošnih knjižnic, do 2020 je razvidno sodelovanje različnih strokovnih združenj. Z Združenjem splošnih knjižnic ZBDS z različnimi sekcijami, sodelovanje je vzpostavljeno tudi s pomembnimi združenji v knjižni verigi, Društvom slovenskih pisateljev, Združenjem založnikov in knjigotržcev, Društvom založnikov, pa tudi z različnimi posameznimi založbami in Javno agencijo za knjigo. S tem sodelovanjem so vzpostavljene podlage in možnosti za vzajemno informiranost in razumevanje posameznih področij knjižne produkcije in posredovanja knjige.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Ukrep je bil uresničen in takšna sodelovanja se bodo izvajala tudi v bodoče.

Ukrep 4: Nova opredelitev osnovnih storitev splošnih knjižnic in pogojev za njihovo izvajanje; vzpostavitev enotnega sistema izračunavanja stroškov osnovnih storitev.

⁶ Definicije: USPEŠNOST: mera za ugotavljanje stopnje doseganja zastavljenih ciljev; UČINKOVITOST: mera za ugotavljanje izkoristka vloženih virov, potrebnih za uresničitev danega cilja (aktivnost je učinkovita, če zmanjša uporabo virov do najmanjše možne mere ali daje boljše rezultate z uporabo enakih virov). Vir: SIST ISO 11620:2014, delovna verzija, predstavitev december 2014

⁷ VREDNOTENJE: proces ocenjevanja uspešnosti, učinkovitosti, koristnosti in ustreznosti storitve ali opreme in pripomočkov. Vir: SIST ISO 11620:2014

Splošni opis stanja:

Osnovne storitve knjižnic na podlagi 2. člena Zknj-1 določa Uredba o osnovnih storitvah knjižnic. Ukrep je bil v strategiji 2013–2020 načrtovan zaradi splošne gospodarske krize, predvsem pa zaradi pomanjkljivega ter neenotnega financiranja storitev splošnih knjižnic s strani posameznih občin. Namen je bil, da se natančneje definirajo osnovne storitve in vzpostavi enoten sistem izračunavanja, da bi knjižnice lahko na širše sprejetih izhodiščih in osnovah nastopile pred financerji.

Zastavlja se vprašanje, ali je danes ta ukrep še aktualen? Zavedati se moramo, da bo tudi v prihodnje financiranje knjižnic odvisno od gospodarske moči posamezne občine ter uspešnosti pogajanja in učinkovitega upravljanja knjižnice na drugi strani.

Pravilnik bi vsekakor morali posodobiti (npr. dostop do informacij javnega značaja), kar se bo zgodilo po sprejetju novega Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe (2022).

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Ukrep 4 v okviru strateškega cilja 1 še ni bil uresničen, pričakujemo, da se bo to zgodilo v letu 2022. Ob tem je potrebno opozoriti, da je osnovna in najpomembnejša podlaga za izračun stroškov osnovnih storitev v prvi vrsti Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe, Uredba je samo njegova dopolnitev, ki določa brezplačne storitve, obratovalni čas in način poslovanja knjižnic. Oboje je za pogajanja posloводства knjižnic s financerji nujno in edino orodje, vendar pa je potrebno vedeti, da financerjev tudi s temi dokumenti ni mogoče pripraviti do enotnega izvajanja financiranja osnovnih storitev (ni sankcij).

Ukrep 5: Sistematično prikazovanje kulturnih, ekonomskih in socialnih učinkov in vplivov, ki jih ima splošna knjižnica na okolje.

Splošni opis stanja:

Priporočila in standardi za splošne knjižnice 2018–2028 priporočajo izhodišča za merjenje in vrednotenje delovanja splošnih knjižnic na podlagi mednarodnih standardov, torej sistemsko enotnih metodoloških izhodišč, ki bi jih morala glede na svoje okolje in potrebe opredeliti vsaka knjižnica posebej. Na nacionalnem nivoju pa mora nacionalno sprejeta metodologija vključevati kazalnike, enotne za vse splošne knjižnice, ki bodo omogočili primerjave (povezava z ukrepom 2).

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo (glej op. 1):

- Ukrep ni bil uresničen in je aktualen za prihodnjo strategijo v smislu sledenja Priporočilom in standardom in uveljavljanja poslovanja splošne knjižnice tudi z vključitvijo kazalnikov merjenja učinkov na okolje na podlagi mednarodnih ISO standardov.
- Povezava z ukrepom 2: Potrebna je nacionalno sprejeta metodologija (pomembno je vprašanje, kdo jo bo oblikoval), ki bi opredelila izbor (kvantitativnih in kvalitativnih) kazalnikov, ki bi jih morale uporabljati vse knjižnice za merjenje in vrednotenje poslovanja ter posledično argumentacijo pomena in vpliva knjižnic na okolje.
- Posloводства knjižnic morajo na tem področju pridobiti potrebna znanja.

Strateški cilj 2: Stabilna, učinkovita in racionalna organizacija mreže splošnih knjižnic

Povzetek:

Kakovostna in stabilna knjižnična mreža naj bi omogočala vsem prebivalcem države enakopraven dostop do knjižnične javne službe, hkrati pa je pogoj za učinkovito in racionalno delovanje knjižnic, saj se lahko nekatere naloge izvajajo na nivoju celotne mreže osrednjih knjižnic, druge pa le na nivoju osrednjih območnih knjižnic in kompetenčnih centrov. Občine niso zavezane, da ustanovijo knjižnico, kar lahko predstavlja določeno nevarnost za knjižnično mrežo, zato bi bilo

potrebno določiti, za katere občine je ustanovitev knjižnice obvezna. Stabilna mreža omogoča uvedbo nekaterih skupnih strokovnih služb, ki lahko prinese večjo kakovost storitev zaradi specializacije na posameznih strokovnih področjih. Knjižnice potrebujejo enotno usmerjanje razvoja knjižničnega sistema preko posebnega strokovnega centra.

Splošni opis stanja:

Cilj je bil delno uresničen. Knjižnična mreža tudi v času ekonomske krize ni bila ogrožena, čeprav dopolnitev zakonodaje v smislu določanja občin, ki morajo ustanoviti knjižnico, ni bila izvedena. Vpeljana je bila vrsta strokovnih in razvojnih rešitev, oblikovani so bili predlogi za reorganizacijo mreže in redefinicijo nalog znotraj nje, ki pa še niso zakonsko podprti. V zadnjih dveh letih veljavnosti strateškega dokumenta se je zgodila pomembna sprememba strokovne službe za spremljanje splošnih knjižnic na NUK (ukinitve Centra za razvoj knjižnic). Na podlagi raziskav, analiz in drugih dokumentov o delovanju in razvoju splošnih knjižnic, nastalih v zadnjem desetletju, se pričinja z oblikovanjem strokovne službe za enotno spremljanje, usmerjanje in razvoj sistema splošnih knjižnic, ki ni vezana na NUK.

V obdobju 2012–2019 je nastal dokument Strokovna izhodišča za vzpostavitev kompetenčnih centrov, ki bodo podlaga za dodeljevanje statusa kompetenčnega centra (komisija v okviru ZSK).

UKREPI

Ukrep 1: Priprava predlogov zakonodajnih sprememb na področju oblikovanja in financiranja knjižnične mreže.

Splošni opis stanja:

- Predlogov sprememb Zakona o knjižničarstvu za področje oblikovanja in financiranja knjižnične mreže ni bilo. V tem času pa je bil oblikovan predlog pomembnega podzakonskega akta, Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe, ki prinaša kar nekaj sprememb na področju oblikovanja in financiranja knjižnične mreže in je zelo relevanten za financerje (občine).
- Dokument Strokovna izhodišča za spremembe izvajanja posebnih nalog OOK posega v določenih Primerih tudi na področje mreže.
- Ob sprejetju strategije 2013 je bil ukrep deloma vezan na krizo in z njo povezanim tveganjem, da bi se posamezne občine v Sloveniji v smislu racionalizacije javnih služb odločile tudi morebitno ukinjanje določenih knjižnic. V tujini smo bili v tem času priča več primerom krčenja knjižnic in združevanja knjižnic z drugimi javnimi službami (Velika Britanija, Danska ...).
- V letih po 2013 se je izkazalo, da ni prišlo do ukinjanja knjižnic, je pa počasno zmanjševanje financiranja na vseh ravneh povzročilo krizo delovanja in izvajanja storitev.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Ukrep je bil realiziran v obliki predloga novega Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe.

Ukrep 2: Povezovanje knjižnic:

a. Redefinicija organizacije in izvajanja posebnih nalog OOK.

Splošni opis stanja:

- Pripravljena so bila Strokovna izhodišča za spremembe izvajanja posebnih nalog OOK.
- Organizirana je bila razprava med direktorji, koordinatorji OOK, predstavniki MzK in pripravljavci predloga, ki je lahko podlaga za nadaljnje ukrepanje v zvezi s predlaganimi spremembami organiziranosti.

- Predlog Pravilnika o izvajanju knjižnične javne službe prinaša veliko spremembo na tem področju, saj ukinja Pravilnik o OOK in v svojih določbah oblikuje pomembne podlage za ukrep »redefinicija organizacije in izvajanja posebnih nalog OOK«, ki bodo lahko omogočile dovolj »ustvarjalno« ureditev tega področja.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Ukrep je bil delno uresničen, vendar ostaja še aktualen za prihodnjo strategijo.

b. Vpeljava novih skupnih strokovnih in razvojnih rešitev.

Splošni opis stanja:

Razvidne so vpeljave novih skupnih strokovnih in razvojnih rešitev (glej primere!).

- Portal Kamra, konzorcij s sedežem in upravljanjem v OOK Celje;
- Dobreknjige.si, spletni portal s priporočeno kakovostno literaturo, nosilki OOK Koper in Nova Gorica;
- Portal Obrazi slovenskih pokrajin s »podportali« območij, biografski leksikon znanih osebnosti, glavno uredništvo OOK Kranj;
- Rastem z E-viri – oddaljen dostop do podatkovnih zbirk v okviru OOK (sodelovanje s konzorcijem Cosec v Nuk);
- Dogovor o brezplačni medknjižnični izposoji za uporabnike v okviru posameznih OOK (koordinator OOK Ravne);
- Digitalni repozitorij – projekt vodi skupina za domoznastvo pri OOK, sedež OOK Ptuj. Iz zapisnika sestanka: 15. 10. 2019: *Trajno ohranjanje digitalnega gradiva. »Po dogovoru so vse OOK zbrale podatke o količini gradiva v knjižnicah na območju in podatke poslale ptujski knjižnici, od koder so bili združeni podatki 8. 1. 2019 poslani na NUK. Kot nam je znano, je NUK uspela pridobiti sredstva na razpisu MK in vzpostavila repozitorij. Matjaž Kragelj je repozitorij že predstavil na sestanku direktorjev in koordinatorjev dne 7. 10. 2019. Kot smo se dogovorili ob začetku aktivnosti, bo testna postavitev repozitorija predstavljena knjižnicam na delavnici, ki bo potekala 26. 11. 2019 v računalniški učilnici MKL v Ljubljani. Predstavitev bo namenjena OOK, pred-vsem domoznancem in drugim zaposlenim, ki se ukvarjajo z digitalizacijo gradiva.«*
- Portal slovenskih splošnih knjižnic Knjižnica.si, glavno uredništvo OOK Maribor, posamezna uredništva vsebin po posameznih OOK, predstavitev na Dnevu knjižnic, 20. 11. 2019.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Ukrep je bil uresničen, razvidno je povezovanje knjižnic pri razvoju storitev in novih razvojnih rešitev. Ukrep je aktualen tudi v prihodnje, saj bodo skupne strokovne in razvojne rešitve vedno bolj pomembne.

c. Racionalizacija delovanja splošnih knjižnic, kot npr. povezovanje pri pridobivanju in obdelavi knjižničnega gradiva, digitalni repozitorij, oblikovanje svetovalne službe za pravna in druga vprašanja, izdelava strokovnih priporočil in smernic za izvajanje določenih storitev, ki jih izvaja več knjižnic itd.

Splošni opis stanja:

Iz primerov v nadaljevanju so razvidne aktivnosti, ki vodijo v racionalizacijo delovanja splošnih knjižnic in povezovanje v okviru različnih strokovnih področij, vendar do zaključka projektov racionalizacije in povezovanja oziroma širšega skupnega delovanja na določenih strokovnih področjih ni prišlo. Knjižničarji in vodstva knjižnic imajo do kakršnekoli racionalizacije strokovnega dela izrazito odklonilen odnos, če le-ta zadeva morebitno reorganizacijo v njihovih knjižnicah.

Pozitiven odnos imajo le na tistih področjih povezovanja, kjer se ne čutijo dovolj suverene (npr. svetovalna služba za pravna vprašanja).

Primeri:

- Delovna skupina pri ZSKS: priprava izhodišč za poslovni model povezovanja knjižnic pri nabavi in obdelavi knjižničnega gradiva (2014–2018);
- Leta 2014: priprava in izvedba ankete za študijo o postopkih pridobivanja knjižničnega gradiva, analiza ankete;
- Leta 2015: na podlagi ankete priprava in izdaja Študije o pridobivanju knjižničnega gradiva v splošnih knjižnicah;
- Leta 2016: oblikovanje predloga poslovnega modela povezovanja knjižnic pri pridobivanju knjižničnega gradiva v sodelovanju s podjetjem ZIPO.
- Konec leta 2016 (december) predstavitev predlaganega poslovnega modela po knjižnicah (v OOK za celotno območje);
- Leta 2017: na podlagi ugotovitve, da za knjižnice predlagani poslovni model ni sprejemljiv, delovna skupina v iskanju drugačnega poslovnega modela izvede pilotni projekt skupne nabave in obdelave v osmih knjižnicah (štirje pari), ki ga začne izvajati oktobra 2017 in zaključi junija 2018.
- Delovna skupina za domoznanstvo OOK (sedež OOK Ptuj): digitalni repozitorij;
- Dogovor o brezplačni medknjižnični izposoji za uporabnike v okviru posameznih OOK;
- Smernice za prireditve za odrasle v MKL; Smernice za oblikovanje storitev za starejše (MKL);
- Center za spodbujanje bralne pismenosti (OOK Maribor).

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Ukrep ni bil uresničen oziroma je bil uresničen le delno in z manjšimi projekti. Večji premiki na tem področju niso bili uspešni. Ukrep je aktualen za prihodnjo strategijo.

Ukrep 3: Redefinicija strokovne službe za enotno spremljanje, usmerjanje in razvoj sistema splošnih knjižnic.

Splošni opis stanja:

Mnenje strokovne javnosti je bilo do predlaganega ukrepa izrazito odklonilno, vendar tudi slabo argumentirano. Reorganizacija NUK je prinesla ukinitve Centra za razvoj knjižnic in s tem še bolj utrdila potrebo, da se takšna služba organizira na drugačen način in v drugih okvirih.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo

Ukrep v strateškem obdobju ni bil realiziran, so pa v predlogu Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe oblikovane podlage za nove rešitve na tem področju.

1.4.2 STRATEŠKO PODROČJE 2: STORITVE SPLOŠNIH KNJIŽNIC

Cilji in ukrepi na strateškem področju naslavlja vprašanje, kako knjižnica prebivalcem še lahko pomaga k bolj polnemu in uspešnemu življenju v spremenjenih okoliščinah (socialno razslojevanje, migracije, izzivi digitalne dobe, pomanjkanje časa) ter jim omogoča pogoje za osebno rast in aktivno državljanstvo. V izzivih časa prepoznavajo priložnost, da se knjižnice na inovativen način odzovejo na zahteve in pričakovanja okolja, posodablajo in nadgrajujejo obstoječe storitve ter razvijajo nove. Tako dolgoročno ohranjajo svojo pomembno vlogo in mesto v vsakdanjem življenju prebivalcev.

Strateški cilj 1: Nadgradnja obstoječih in razvoj novih storitev

Cilj je bil delno dosežen. V strateškem obdobju so knjižnice namenile veliko pozornost oblikovanju novih in preoblikovanju obstoječih prostorov in tako ustvarile pogoje za večjo dostopnost knjižnice vsem skupinam prebivalcev in oblikovanje storitev, ki podpirajo koncept knjižnice kot tretjega prostora. Kljub nekaterim pomembnim oviram splošne knjižnice vključujejo v svoje programe različne ciljne skupine glede na potrebe lokalnega okolja. Projekti digitalizacije domoznanskega gradiva se odvijajo predvsem na nivoju OOK, vendar potekajo zaradi pomanjkanja namenskih sredstev prepočasi, kar velja tudi za uveljavljanje novih storitev, podprtih s sodobno tehnologijo. Ker knjižnice same zaradi pomanjkanja sredstev in specifičnih znanj ne bodo zmogle slediti razvoju, morajo pri oblikovanju novih storitev prepoznati potencialne partnerje v lokalnem okolju.

Pri pregledu posameznih ukrepov je razvidno, da je posamezne ukrepe še smiselno uvrstiti v prihodnjo strategijo, vendar morda v kontekstu drugače zastavljenega cilja.

UKREPI

Ukrep 1: Vzpostavitev fizičnega prostora knjižnice kot tretjega prostora, ki naj sam po sebi postane storitev knjižnice za vse generacije.

Splošni opis stanja:

Tretji prostor je prostor preživljanja prostega časa med domom in službo, prostor med javnim in zasebnim, kjer se ljudje zadržujejo redno in prostovoljno.

Predpogoj za delovanje knjižnice kot tretjega prostora je vzpostavitev takšnega fizičnega prostora, ki omogoča večnamensko uporabo prostora in estetsko zadovoljstvo (od 2013 do 2019 je bilo zgrajenih 12 novih knjižnic, 19 jih je bilo prenovljenih). S prostorsko prenovo knjižnice povečajo svojo dostopnost in zagotavljajo sproščeno vzdušje za vse obiskovalce, omogočajo tako javno zasebnost kot tudi socialno interakcijo.

Primeri:

- Knjižnice postajajo osrednji prostor dogajanja lokalnega okolja, t. i. dnevne sobe kraja (Kranj, Radovljica, Gornja Radgona ...).
- Posamične knjižnične storitve, ki spodbujajo druženje, komunikacijo: bralne skupine, ustvarjalne delavnice, tečaji, družabni dogodki ...
- Vzpostavitev kreativnic, ki vključujejo sodelovanje in ustvarjanje več generacij (Goriška knjižnica Franceta Bevka, Mestna knjižnica Ljubljana).
- Odpiranje prostora za dialog o družbenih problemih, omogočanje ljudem, da povejo svoje mnenje, spodbujanje aktivnega državljanstva: pogovori s strokovnjaki, novinarji (Soočenja v Mestni knjižnici Ljubljana, Novinarjev kalejdoskop v Mestni knjižnici Kranj).

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Ukrep je potrebno vključiti in ga nadgraditi, da se bo premaknil fokus od oblikovanja prostora na raznoliko uporabo prostorov in storitev.

Ukrep 2: Oblikovanje storitev za spodbujanje večkulturnosti v splošnih knjižnicah.

Splošni opis stanja:

Splošne knjižnice imajo pomembno vlogo na področju socialnega vključevanja, saj so na voljo vsem članom skupnosti brez razlik. Pri tem se knjižnice srečujejo z naslednjimi izzivi: neodzivnost ciljnih skupin, neodzivnost deležnikov, ki delajo z in za ciljne skupine, pomanjkanje znanja in kompetenc za delo s ciljnimi skupinami in pomanjkanje specializiranega gradiva za uporabnike.

Primeri:

- Knjižnica Franceta Balantiča Kamnik: brezplačne delavnice učenja slovenskega jezika za tujce v sklopu projekta »Jezik: moj, tvoj, naš: medkulturni dialog in vzdrževanje jezikovne diverzitete«.
- Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper, Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica, Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem, Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota in Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto skrbijo za pripadnike slovenske narodne skupnosti v sosednjih državah.
- Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota, Knjižnica Metlika: skrb za romsko skupnost.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Cilj je bil dosežen delno, je še aktualen in mu je potrebno trajno slediti, da pa bo v prihodnje izpolnjen v celoti, ni odvisno le od knjižnic, pač pa tudi od interesa ciljnih skupin, ki jih naslavljamo.

Ukrep 3: Razvoj novih oblik posredovanja informacij in dokumentov o zgodovini in razvoju lokalnega okolja in povečanje dostopa do domoznanskega gradiva z digitalizacijo.

Splošni opis stanja:

Slovenske splošne knjižnice s projekti digitalizacije, izvedenimi v okviru regijskega povezovanja med knjižnicami, krepijo pomen knjižnic kot ponudnikov e-vsebin, spodbujajo digitalizacijo domoznanskih vsebin in z aktivnim vključevanjem prebivalcev v zbiranje osebnih spominov razširjajo znanje in vedenje o domoznanstvu ter pomenu domoznanskih zbirk. Večina projektov digitalizacije je bila izvedena po letu 2013.

Primeri:

- Objava domoznanskih vsebin na domoznanskem portalu Kamra.
- V okviru Albuma Slovenije objava in deljenje osebnih spominov.
- Na portalu Digitalne knjižnice Slovenije (dLib.si) splošne knjižnice objavljajo predvsem digitalizirano časopisje, knjige in neknjižno gradivo (zemljevide, notno gradivo, slikovno gradivo itd.).

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Cilj je dosežen v celoti, vendar je ukrep potrebno vključiti v novo strategijo, ker moramo doseženo trajno vzdrževati in nadgrajevati.

Ukrep 4: Razvoj novih storitev na področju informacijske pismenosti, vseživljenjskega učenja, socialne vključenosti ter umetnosti in kulture.

Splošni opis stanja:

Oblikovane in predstavljene so bile številne nove storitve, ki bodo v prihodnje imele večjo podporo v novih Strokovnih priporočilih in standardih za splošne knjižnice (2018-2028). Zaželeno bi bilo, da bi bilo čim večje število storitev podprto s sodobno IKT tehnologijo. Knjižnice morajo pri oblikovanju novih storitev prepoznati potencialne partnerje in konkurente v lokalnem okolju.

Primeri:

- Seznam prijavljenih projektov za nagrado ZSK.
- Priprava smernic za ciljne skupine in vsebine.

- Predstavitev novosti in prenos dobrih praks preko strokovnih dogodkov (April v MKL, Knjižnica, srce mesta, Poti do knjige, Knjižnica, igrišče znanja in zabave, Knjižničar knjižničarju Sekcije za splošne knjižnice pri ZBDS ...).
- Delovanje kompetenčnih centrov v OOK.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Cilj je deloma dosežen, potrebno pa ga je vključiti v novo strategijo in ga nadgraditi, ker bi morale biti nove storitve v določenem obsegu dostopne vsem prebivalcem Slovenije.

Ukrep 5: Razvoj inovativnih storitev za iskanje, pridobivanje in uporabo znanja, ki jih omogočajo sodobne tehnologije.

Splošni opis stanja:

V obravnavanem strateškem obdobju je viden napredek, a še ne v dovolj velikem obsegu, kar je gotovo posledica pomanjkanja sredstev za nakup opreme in pomanjkanja usposobljenega kadra. Knjižnice zaradi navedenih razlogov težko razvijajo svoje projekte, bi se pa lahko bolj aktivno vključevale v sodobne tokove (pretočne vsebine: avdio-video, zvočne knjige, gradivo za uporabnike z oviranostmi ipd.).

Primeri:

- Nove spletne strani, tudi namenske (npr. Knjiznice.si, Dobreknjige.si).
- Bralni projekti s pomočjo e-vsebin (npr. Robinzonijada v informacijski džungli, MEGA kviz, Rovka Črkolovka ...).
- Izobraževanja zaposlenih in uporabnikov preko e-učilnic.
- Vzpostavitev in delovanje kreativnic, mojstrovalnic, ustvarjalnic (angl. makerspace).
- Izvedba izobraževalnih oblik s pomočjo tehnologije (Lego delavnice, za spodbujanje ustvarjalnega dela in povezovanja s projekti bralne pismenosti, Digitalno=realno =normalno).

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Cilj je deloma dosežen, potrebno pa ga je vključiti v novo strategijo in ga ob tem intenzivirati in/ali nadgraditi, da se še bolj približamo sodobnim trendom.

Strateški cilj 2: Povečanje uporabe različnih knjižničnih storitev

Pregled uresničevanja ukrepov kaže, da je bil cilj delno dosežen. V preteklih letih so splošne knjižnice izvedle številne promocijske aktivnosti na lokalni in nacionalni ravni, koliko je promocija povečala prepoznavnost knjižnic, bo razvidno tudi iz primerjave rezultatov javnomnenjskih raziskav 2012 in 2020. V odsotnosti tradicije aktivnega vključevanja prebivalcev v odločanje je le-to težko pričakovati pri oblikovanju storitev v knjižnici, kot najbolj uporabne se kažejo še vedno ankete o zadovoljstvu uporabnikov. Nadstandardne in razširjene storitve v splošnih knjižnicah je smiselno izvajati v povezavi z različnimi deležniki v lokalnem okolju. Posamezne ukrepe je še smiselno uvrstiti v prihodnjo strategijo, vendar morda v kontekstu drugače zastavljenega cilja.

UKREPI

Ukrep 1: Učinkovita ciljna promocija storitev

Splošni opis stanja:

V preteklih letih so bile pripravljene promocijske akcije in dejavnosti na nacionalni ravni, splošne knjižnice so velik poudarek dajale promociji v lokalnem okolju, pri tem so postale prisotne tudi v virtualnem okolju, za uspešnejšo predstavitev pa so se v veliki meri povezovale z relevantnimi

deležniki. Vse učinke poudarjene promocije na nacionalni in lokalni ravni je težko zajeti in izmeriti, na nacionalni ravni povečano prepoznavnost knjižnic ugotavljamo s primerjavo rezultatov javnomnenjskih raziskav 2012 in 2020.

Primeri:

- Promocije preko družbenih omrežij.
- Sodelovanja pri skupnih projektih promocije vsebinskih poudarkov knjižnic (npr. promocija e-virov na nacionalni ravni: Rastem z e-viri).
- Prirejanja promocijsko usmerjenih dnevov knjižnic (Dan Mariborske knjižnice, Dan MKL).
- Sodelovanja na lokalnih prireditvah (dnevi četrtnih skupnosti, občin, obletnice).
- Na nacionalnem nivoju udeležba na sejmi in festivalih ter pri drugih nacionalnih pobudah (Slovenski knjižni sejem, Študentska Arena, F3ŽO, Ta veseli dan kulture, obeležitev slovenskega kulturnega praznika, Dan knjige, Noč knjige).
- Teden slovenskih splošnih knjižnic v lokalnem okolju (nov koncept).
- Knjižnice izven zidov (bazeni, plaže, ZOO ...).
- Založniška dejavnost knjižnic (zborniki, domoznanske revije).
- Medijska pojavnost (Bukla in lokalni mediji, nacionalni mediji).
- So-organizacija bralnih festivalov.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Ni potrebno vključiti, ker je bil cilj že dosežen.

Ukrep 2: Vključevanje uporabnikov in drugih deležnikov knjižnic v načrtovanje in razvoj storitev.

Splošni opis stanja:

Knjižnice so pridobivale in na spletnih straneh javno objavljale mnenja o potrebah, željah in zadovoljstvu uporabnikov. Stališča in pobude so zbirale z anketnimi vprašalniki in intervjuji ter z organizacijo fokusnih skupin, prisotno je tudi delno vključevanje uporabnikov pri vzpostavljanju novih knjižnic.

Kljub poudarjanju vloge zagovorništva v splošnih knjižnicah na različnih strokovnih posvetih, izdaji publikacije »Zagovorništvo v knjižnici: Kako pridobiti in obdržati podporo knjižnici?«, internih dokumentov knjižnic na to temo, je to področje še vedno slabo pokrito, kar je posledica splošne odsotnosti tradicije glede participacije prebivalcev v javnih zadevah.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Cilj, ki smo ga zasledovali z obravnavanim ukrepom, je še aktualen. Čeprav je ta ukrep težko izvedljiv, si je potrebno še naprej prizadevati za vključujoč razvoj storitev.

Ukrep 3: Oblikovanje ponudbe nadstandardnih storitev kot nadgradnje javne službe.

Splošni opis stanja:

Knjižnične nadstandardne storitve imajo finančne posledice za končne uporabnike in se zato knjižnice zanje zelo nerade odločajo, usmerjajo se bolj v socialno poslanstvo.

Knjižnice se morajo zavedati, da ne morejo izvajati nekaterih nadstandardnih storitev same. Pri vzpostavljanju nadstandardnih storitev bi se knjižnice zaradi finančne vzdržnosti in potencialnih novih uporabnikov morale povezovati z različnimi deležniki v lokalnem okolju, tako s profitnim in neprofitnim sektorjem kakor tudi z nevladnimi organizacijami.

Primeri:

- Dostava gradiva na dom, ne samo za težje mobilne (npr. Halo knjiga).
- Vzpostavitev postajališč bibliobusa na posebnih lokacijah (domovi starejših, rehabilitacijski centri ipd.).
- Premične zbirke v posebnih okoljih (bolnice, domovi za ostarele ...).
- Omogočanje vračanja gradiva v drugi knjižnici znotraj mreže.
- Izposoja med enotami znotraj mreže posamezne splošne knjižnice.
- Omogočanje brezplačne medknjižnične izposoje znotraj knjižničnih območij za strokovno in študijsko gradivo.
- Ustanavljanje posebnih servisov (zdravstveni kotički), infotočk za turiste, kreativnice ...

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Cilj je deloma dosežen, potrebno pa ga je vključiti v novo strategijo in ga ob tem intenzivirati in/ali nadgraditi, predvsem z opredelitvijo, kaj je sploh nadstandardna storitev (kot nad-standardne lahko obravnavamo storitve, ki niso navedene v zakonodaji, uredbi).

1.4.3 STRATEŠKO PODROČJE 3: USPOSOBLJENOST IN ZNANJE KNJIŽNIČARJEV

Cilji in ukrepi strateškega področja izhajajo iz ugotovitve, da knjižničarji pri svojem delu potrebujemo raznolika znanja, vendar jih pridobivamo večinoma naključno, zato bi bilo potrebno vzpostaviti bolj načrten in sistemski pristop. V ta namen bi potrebovali vzpostavitev funkcije nosilca oziroma koordinatorja izobraževalnih dejavnosti. Poleg tega bi morali dvigniti raven formalne izobrazbe zaposlenih ter stalno meriti in vrednotiti učinke vlaganja v izobraževanje. V strateškem obdobju so bili narejeni pomembni koraki v smeri uresničitve ciljev, predvsem z razvojem in konceptualno nadgradnjo Učnega centra MKL in z vzpostavitvijo sistema izobraževanja za direktorje in srednji menedžment splošnih knjižnic.

Zavest o pomenu razvoja kadra ter o nujnosti vložkov v kompetence zaposlenih je močno prisotna v strateških dokumentih knjižnic. V času, ko je zmožnost finančnega vlaganja v izobraževanje zaposlenih drastično padla, je vrsta knjižnic težišče aktivnosti na tem področju preusmerila v prenos znanja med zaposlenimi. Do sedaj nimamo splošno sprejetih in med knjižnicami medsebojno primerljivih metod in orodij, s katerimi bi ovrednotili učinke vlaganj v izobraževanje.

Strateški cilj 1: Strokovno usposobljeni in kompetentni zaposleni v družbi znanja

Cilj je bil delno realiziran, vprašanje kompetenc (ter motiviranosti in vrednot) zaposlenih je potrebno nasloviti tudi v bodoči strategiji in spodbuditi vzpostavitev celovitih sistemov razvoja kadrov in prenosa znanja.

UKREPI

Ukrep 1: Vzpostavitev nosilca izobraževalnih aktivnosti za potrebe splošnih knjižnic, ki ima naslednje naloge:

- a. priprava in stalno posodabljanje programa priporočenih znanj za knjižničarje in srednji menedžment;
- b. vzdrževanje nabora izobraževalnih vsebin, ki so na voljo na trgu za pridobivanje znanj, potrebnih v knjižnicah;
- c. oblikovanje manjkajočih izobraževalnih programov;
- d. spodbujanje uporabe sodobnih metod izobraževanja (e-učilnica, dostop na daljavo ...).

Splošni opis stanja:

Na področju nalog, predvidenih z ukrepom, so se profilirali naslednji nosilci izobraževalnih vsebin: NUK, ZBDS, MKL, IZUM, OBIZK. Čeprav nimamo enotnega nosilca ali koordinatorja področja, je možno prepoznati smiselno razdelitev vlog med osrednjimi nosilci.

Ob tradicionalni vlogi NUK in ZBDS se je na področju permanentnega izobraževanja zaposlenih v splošnih knjižnicah posebej okrepila vloga učnega centra MKL (nabor znanj za vsakdanjo knjižnično prakso in optimizacijo dela v splošnih knjižnicah) in ZSK (izobraževanja za knjižnični management). Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo je prevzel naloge na področju izobraževanja za pripravo na bibliotekarske izpite, IZUM skrbi za izobraževanja za uporabo programov in orodij sistema COBISS.

Delitve vlog med NUK, MKL, ZSK bi bilo smiselno utrditi z dogovorom in vzpostaviti mehanizme za redno (npr. letno) usklajevanje programov. Na takšnih temeljih bi bilo možno načrtovanje skupnih aktivnosti, kot so raziskave in analize, identifikacija potreb po dodatnih izobraževalnih programih in razvoj le-teh. Prav tako bi bil možen sodelovalen pristop pri razvoju sodobnih metod in konceptov izobraževanja.

Utemeljeno je pričakovanje, da se bo s krepitvijo in nadaljnjim razvojem kompetenčnih centrov Učni center MKL razvil v osrednjega nosilca permanentnega izobraževanja v splošnih knjižnicah in bo usmerjal tudi izobraževalno delo osrednjih območnih knjižnic.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Ukrep je bil uresničen delno, s tem, da je vlogo nosilca izobraževalnih aktivnosti za potrebe splošnih knjižnic postopno začel razvijati Učni center MKL. V sedanjem strateškem obdobju še ni vzpostavil formalne koordinacijske vloge, je pa začel smiselno zapolnjevati vrzeli v obstoječi ponudbi in razvijati manjkajoče programe (na primer mentoriranje v pripravah na bibliotekarski izpit).

Vprašanja, povezana s kompetencami zaposlenih, mora nasloviti tudi prihodnja strategija. Smiselno je, da podpre nadaljnji razvoj v tem strateškem obdobju zasnovanega kompetenčnega centra, vključno s pooblastili za koordinacijo in dogovore z drugimi deležniki na področju izobraževanja zaposlenih v knjižnicah.

Predlog delovne skupine: oblikovati nacionalno skupino predstavnikov NUK, MKL in ZSK, ki bi spremljala in usklajevala potrebe po izobraževanjih, tudi s področja bibliotekarskih znanj.

Ukrep 2: Stalno strokovno izobraževanje mora biti vsaj kot kazalec uspešnosti vključen v strateške dokumente vsake knjižnice.

Splošni opis stanja:

Za potrebe evalvacije je bilo pregledanih 15 strateških načrtov različnih velikostnih razredov splošnih knjižnic. Večina jih ima področju izobraževanja in razvoja kadrov posvečen vsaj en cilj, nekatere pa tudi celotno strateško področje.

Pregledani strateški načrti osrednjih območnih knjižnic vključujejo tudi cilje/ukrepe, usmerjene v razvoj kompetenc zaposlenih v knjižnicah na območju. Iz strateških načrtov posameznih osrednjih knjižnic je razvidno, da pri razvoju svojega kadra računajo tudi na izmenjavo znanja in dobrih praks v okviru območnih povezovanj.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Načrtovani ukrep je bil v veliki meri realiziran. Iz strateških načrtov splošnih knjižnic je razvidno, da se knjižnice zelo dobro zavedajo pomena usposobljenega in kompetentnega kadra za uspešno delovanje knjižnic. V prihodnji strategiji je potrebno nasloviti potrebo knjižnic po vzpostavitvi celovitih sistemov razvoja kadrov in prenosa znanja.

Ukrep 3: Vzpostaviti učinkovitejši sistem permanentnega izobraževanja za zaposlene v knjižnicah kot del kariernih načrtov.

Splošni opis stanja:

Izmed 15 pregledanih strateških načrtov samo v dveh najdemo povezavo med cilji, usmerjenimi v izpopolnjevanje in razvoj kadrov, ter kariernimi načrti zaposlenih.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Na osnovi dostopnih podatkov ne moremo oceniti stanja, ki izhaja iz navedenega ukrepa. Podatke bi bilo potrebno pridobiti z vprašalnikom.

Strateški cilj 2: Strateško vodenje in upravljanje v času sprememb

Cilj izhaja iz ugotovljene potrebe, da se razvije organiziran pristop k pridobivanju znanj in veščin za uspešno in učinkovito vodenje ter uveljavljanje splošnih knjižnic v sodobni družbi. Poudarek je na znanjih za raziskovanje notranjega in zunanjega okolja knjižnice, strateško načrtovanje in postavljanje ciljev, kadrovske, finančne in investicijske menedžment, merjenje in vrednotenje rezultatov ter upravljanje s spremembami.

Načrtovani (edini) ukrep je bil uspešno izveden. Področje ostaja zelo aktualno tudi za naslednje strateško obdobje.

Ukrep 1: Vzpostavitev sistema izobraževanja za direktorje in srednji menedžment splošnih knjižnic.

Splošni opis stanja:

Ukrep je bil realiziran s strani ZSK Slovenije. Izvedeno je bilo tako izobraževanje za direktorje kot za srednji menedžment. Evalvacija po izvedenih programih je pokazala, da je bilo izobraževanje potrebno in izvedba visoko ocenjena. Udeleženci so navedli tudi vrsto predlogov o področjih, na katerih bi želeli poglobiti svoje znanje.

Modul, ki je bil zasnovan v obliki mentoriranega dela na konkretni, od kandidata izbrani nalogi, med ciljno skupino ni bil v zadostni meri sprejet, zato ni bil izveden.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Ukrep je bil v celoti uresničen in ga lahko ocenimo kot zelo uspešnega. Za bodočo strategijo predlagamo nadaljevanje programa – ciklično izvajanje s potrebnimi posodobitvami programskih vsebin.

Strateški cilj 3: Pretok znanja

Cilj je usmerjen v spodbujanje prenosa znanja in izkušenj med sodelavci, med knjižnicami in tudi v sodelovanju z drugimi ustanovami v lokalnem, nacionalnem in mednarodnem okolju.

Cilj je bil delno uresničen. Tudi v prihodnjem strateškem obdobju bo potrebno spodbujati različne oblike prenosa znanja in izkušenj ter projektnega povezovanja.

UKREPI

Ukrep 1: Nadgraditi izobraževalno vlogo osrednjih območnih knjižnic za knjižnice območja.

Splošni opis stanja:

Izobraževalna vloga osrednjih območnih knjižnic se je v strateškem obdobju razvijala v smeri prenosa dobrih praks in se okrepila zlasti s sodelovanjem pri skupnih projektih. Iz poročil o dejavnosti osrednjih območnih knjižnic je razvidno, da je bilo izvedenih zelo veliko izobraževanj,

tako v okviru koordinacije v NUK kot tudi na območjih, ni pa bil ovrednoten učinek teh izobraževanj.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Tudi prihodnja strategija naj naslovi vprašanje vloge OOK pri razvoju kompetenc knjižničnega kadra. V preteklem strateškem obdobju so bile vzpostavljene povezave, zgrajeno zaupanje in sodelovanje, kar bi bilo škoda izgubiti, zavreči. Smiselno je, da se izmenjava dobrih praks in učenje skozi skupno delo na projektih nadaljuje, ob tem pa vzpostavi orodja za spremljanje učinkov.

Ukrep 2: Vzpostaviti izmenjavo znanj in dobrih praks med ustanovami v lokalnem, nacionalnem in mednarodnem okolju.

Splošni opis stanja:

Nimamo podatkov, ki bi nam dali celovit vpogled v stanje na področju, lahko pa ga ilustriramo s Primeri: dobrih praks.

Na področju mednarodnega sodelovanja je potekalo več uspešnih projektov mobilnosti, med njimi je bil najbolj odmeven projekt Knjižničarji v svetu v letu 2015, ob tem pa še povezovanje z iniciativama INELI in Future Libraries.

Uveljavilo se je posvetovanje Knjižnice – igrišče znanja in zabave, ki ga v slovensko-hrvaškem partnerstvu organizira Knjižnica Mirana Jarca iz Novega mesta. Združenje splošnih knjižnic je vzpostavilo povezavo z iniciativo EU Libraries 2020.

Na nacionalni ravni sodelovanje med knjižnicami, arhivi in muzeji spodbuja portal Kamra. Sodelovanje med knjižnicami pri prenosu znanja je intenzivno na več ravneh, sodelovanje z drugimi organizacijami pa je odvisno od posameznih projektov.

Kot dober primer izven okvirov velja navesti projekt Knjižnice Toneta Pretnarja Tržič, ki je prejel tudi priznanje za inovativnost v letu 2019.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Ni mogoče z gotovostjo oceniti vpliva strateškega cilja na obseg in kakovost sodelovanja in povezovanja. Spodbujanje k pretoku znanja in sodelovanju je potrebno ohraniti tudi v prihodnje, ukrep(e) pa je potrebno zastaviti tako, da bo lažje slediti uresničevanju cilja.

1.4.4 STRATEŠKO PODROČJE 4: KNJIŽNICA KOT AKTIVNI DEJAVNIK V DRUŽBENEM OKOLJU

Knjižnice se v okolje aktivno vključujejo, se nanj odzivajo in nanj vplivajo. Ob vsem tem razvijajo svojo identiteto.

Strateški cilj 1: krepitev obstoječih in vzpostavljanje novih partnerstev

Splošne knjižnice se povezujejo s knjižnicami vseh vrst, z drugimi ustanovami in se vključujejo v različne projekte, lokalne, nacionalne in mednarodne. Partnerstva vzpostavljajo na področju poslovnega sveta in civilne družbe.

Pri pregledu realizacije posameznih ukrepov v nadaljevanju je razvidno, da je bil cilj delno dosežen. Knjižnice so izvajale določene aktivnosti, ki se vežejo na razvojno naravnana partnerstva. Organizirana so bila izobraževanja za oblikovanje in razvijanje partnerstev, Strokovna priporočila v sklopu knjižničnih vlog in s poudarjanjem proaktivne vloge knjižnic spodbujajo tudi nadgradnjo in vzpostavljanje novih partnerstev.

V postopku evalvacije ni bilo mogoče preveriti, v kolikšni meri so posamezne knjižnice tovrstna partnerstva tudi formalno opredelile v svojih strateških dokumentih in na tej podlagi nato izvajale. Iz njihovih aktivnosti in odziva okolja je razvidno, da so splošne knjižnice pomemben partner ustanovam na različnih nivojih (lokalnem, nacionalnem, mednarodnem), a ne nujno kot pobudnik, pač pa kot sodelujoči partner. Splošne knjižnice so pogosto gonilna sila razvoja knjižnične dejavnosti v svojih lokalnih okoljih ter povezovalni člen med različnimi vrstami knjižnic, zaradi posebnosti posameznih okolij pa včasih presegajo tudi svoje poslanstvo. Pri pregledu posameznih ukrepov je razvidno, da je nekatere še smiselno uvrstiti v prihodnjo strategijo, vendar morda v kontekstu drugače zastavljenega cilja.

UKREPI:

Ukrep 1: Knjižnica v svoje strateške dokumente vključi razvojno naravnana partnerstva.

Splošni opis stanja:

Strateško načrtovanje je odgovornost direktorjev knjižnic. V program Šole za direktorje, ki jo je v letu 2014 organiziralo Združenje splošnih knjižnic, so bili vključeni kar trije predmeti, ki so naslavljali to področje. Na podlagi tega novega znanja je mogoče sklepati, da so knjižnice v svoje strateške dokumente v večji meri vključile tudi razvojna partnerstva.

Primeri:

- Projekt Branju prijazna občina je dobra priložnost in spodbuda za partnerstva, saj knjižnice v tem projektu lahko sodelujejo samo kot partnerji.
- Spodbuda k partnerskemu povezovanju je vključena tudi v nova Strokovna priporočila in standarde za splošne knjižnice (2018–2028).

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Cilj, ki smo ga zasledovali z obravnavanim ukrepom, je sicer še aktualen, vendar ga ni smiselno vključevati v novo strategijo.

Ukrep 2: Splošne knjižnice prevzemajo pobudo za strokovno in organizacijsko sodelovanje različnih vrst knjižnic v lokalnih okoljih.

Splošni opis stanja:

Pobudo za sodelovanje različnih vrst knjižnic zaradi svoje proaktivnosti običajno prevzamejo splošne knjižnice. Prav zaradi relativne šibkosti (finančne, organizacijske ...) drugih vrst knjižnic in povpraševanja ter zadovoljevanja potreb prebivalcev prevzemajo splošne knjižnice naloge drugih vrst knjižnic in presegajo svoje poslanstvo in prepogosto izvajajo podporno dejavnost za izpolnjevanje javne službe na področju izobraževanja.

Primeri:

- Za Slovence v zamejstvu se je začelo v strateškem obdobju proaktivno izvajati dejavnosti iz 26. člena ZKnj-1 s podporo namenskih sredstev Ministrstva za kulturo preko neposrednih pozivov za sofinanciranje programov splošne knjižnice za podporo razvoju knjižnične dejavnosti na obmejnih območjih.
- Splošne knjižnice že sedaj prevzemajo naloge fakultetnih in univerzitetnih knjižnic v lokalnih okoljih (nakup študijskega gradiva, zagotavljajo čitalniška mesta za študente, pripravljajo bibliografije raziskovalcev za potrebe njihovih habilitacij ipd.), ki ne sodijo v naloge splošnih knjižnic.
- Najbolj naraven partner splošnih knjižnic so šolske knjižnice, vendar se šolski prostor za zunanje sodelovanje vedno bolj oži in zapira. S šolskimi knjižnicami se splošne knjižnice povezujejo preko projektov bralne pismenosti, so pobudnice nekaterih

nacionalnih projektov (npr. MEGA kviz, Rastem z e-viri, Rastem s knjigo, Strokovne srede ...).

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Cilj, ki smo ga zasledovali s tem ukrepom, je aktualen, vendar je potrebno to področje izvajati nadzorovano, saj ima vsaka vrsta knjižnic svoje poslanstvo. Področja ni smiselno vključevati v novo strategijo.

Ukrep 3: Knjižnica postane pobudnik partnerstva med različnimi ustanovami na lokalnem, nacionalnem in/ali mednarodnem nivoju.

Splošni opis stanja:

Splošne knjižnice so bolj naravnane k sodelovanju kot k partnerstvu. Strateška partnerstva se oblikujejo z namero doseganja skupnega cilja in vključujejo skupne materialne in kadrovske vire. Za doseganje skupnega cilja je potrebno dobro poznavanje deležnikov v lokalnem okolju in strategije občine na področju kulture, ki formalno povezuje deležnike.

Primeri:

- Knjižnice sodelujejo na področju predbralne pismenosti z VVZ.
- Z U3Ž na področju dela s starejšimi.
- S kulturnimi ustanovami na področju kulturne dediščine.
- Sodelujejo z različnimi predstavništvi (veleposlaništva).
- Povezujejo se pri zagotavljanju informacij za ranljive skupine (društva, zavodi itd.).
- V okviru mednarodnih partnerstev bi lahko upoštevali vključenost v nekatere evropske projekte, ki so poleg knjižnic vključevali druge kulturne in izobraževalne ustanove (Grundtvig, Europe 2000, ERASMUS+).

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Cilj, ki smo ga zasledovali z ukrepom, je sicer še aktualen, vendar ga ni smiselno vključevati v novo strategijo.

Strateški cilj 2: Izboljšanje vedenja o pomenu splošnih knjižnic

Cilj je izhajal iz ugotovitve, da knjižnice v javnosti niso dovolj prepoznane kot nosilke in izvajalke različnih storitev, npr. kot prostori učenja, izvajalke prireditvev, tretji prostori za druženje, socialno mreženje ... Povečati je treba prepoznavnost in uporabo različnih knjižničnih storitev. Iz pregleda realizacije posameznih ukrepov je razvidno, da je bil cilj delno dosežen. Promocijska dejavnost je bila v tem strateškem obdobju močno okrepljena, predvsem na nacionalni ravni, preko dneva slovenskih splošnih knjižnic, ki je prerasel v teden slovenskih splošnih knjižnic. Knjižnice so vključene v relevantne promocijske akcije na različnih ravneh, s poudarkom na državnem in mednarodnem okolju, kar je predvideno tudi v prihodnje. Pojavnost v promocijskih akcijah ne odraža nujno izboljšanja vedenja o pomenu knjižnic, zato bo doseganje tega cilja potrebno preverjati preko javnomnenjskih raziskav. Posamezne ukrepe je smiselno uvrstiti tudi v prihodnjo strategijo, vendar morda v kontekstu drugače zastavljenega cilja.

UKREPI

Ukrep 1: Vključitev različnih promocijskih aktivnosti v strateške dokumente knjižnic.

Splošni opis stanja:

Knjižnice na različne načine promovirajo svoje storitve in dejavnosti (tiskana gradiva, družbena omrežja, spletne strani, mediji, posebni dogodki) in v ta namen porabijo veliko kadrovske in

finančnih virov. Pogosto je rezultat na ravni »prepričevanja prepričanih« in promocijske aktivnosti ne dosežejo organizacij in posameznikov v lokalnem okolju. Podatkov o vključenosti promocijskih aktivnosti v strateške dokumente knjižnic ni, niti njihova vključitev vanje ni zagotovilo za večjo vidnost in prepoznavnost v lokalnem okolju.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Cilj, ki smo ga zasledovali z obravnavanim ukrepom, je sicer še aktualen, vendar ga ni smiselno vključevati v novo strategijo.

Ukrep 2: Priprava vsaj ene celoletne promocijske akcije, v kateri se povežejo vsi deležniki s področja splošnih knjižnic: Združenje splošnih knjižnic, Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, Narodna in univerzitetna knjižnica – Center za razvoj knjižnic.

Splošni opis stanja:

Namen ukrepa je bil pokazati širši zainteresirani javnosti, da je možno združiti vse deležnike in združiti vire v naporih pri prepoznavanju knjižnične dejavnosti kot pomembnega dejavnika. Vprašanje je, ali je sploh potrebna oziroma smiselna celoletna promocijska akcija ob poplavi informacij in pojavu družbenih omrežij. Morda bi bilo smotrno akcijo voditi preko družbenih omrežij in spletnih poti.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Cilj, ki smo ga zasledovali z navedenim ukrepom, ni več aktualen in ga zato ne smiselno vključiti v novo strategijo.

Ukrep 3: Knjižnice izvajajo redne, skupne promocijske aktivnosti v dogovorjenih časovnih intervalih in s skupnim sporočilom (npr. 20. november Dan slovenskih splošnih knjižnic, 23. april – Mednarodni dan knjige itd.).

Splošni opis stanja:

Knjižnice so kot posamezne ustanove in kot celoten sistem dobro izkoristile udeležbo v različnih lokalnih in nacionalnih promocijskih akcijah. Priložnost za dobro promocijo knjižnic je v ciljni promociji znotraj večjih nacionalnih projektov, na primer sodelovanje knjižnic pri pripravi na Knjižni sejem v Bologni 2021 (Slovenija – častna gostja) in na Knjižni sejem v Frankfurtu 2022 (Slovenija – častna gostja).

Primeri:

- Branju prijazna občina.
- Dnevi posameznih knjižnic.
- Nova akcija Teden slovenskih splošnih knjižnic (prej le en dan).
- Nacionalni mesec branja.
- Slovenski knjižni sejem.
- Svetovni dan knjige in avtorskih pravic.
- Noč knjige in Dan knjige.
- Mednarodni dan knjig za otroke itd.

Ocena realizacije in aktualnosti ukrepa za prihodnjo strategijo:

Cilj je bil v večji meri uresničen, z aktivnostmi je potrebno nadaljevati, vendar ukrepa ni potrebno vključiti v novo strategijo.

1.5 Javnomnenjski raziskavi med člani, uporabniki in neuporabniki splošnih knjižnic (2011, 2020)

1.5.1 RAZISKAVA 2011

V okviru priprav na oblikovanje dokumenta Strategija razvoja splošnih knjižnic 2013–2020 je bila leta 2011 izvedena javnomnenjska telefonska raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki splošnih knjižnic. Zajela je 1.000 anketirancev, od tega 51 % članov, 17,3 % uporabnikov in 31,7 % neuporabnikov. Namen raziskave, ki je bila prva te vrste pri nas, je bila informacija o podobi splošnih knjižnic in vrednotenju njihovih storitev med prebivalci Republike.

Področja raziskovanja javnega mnenja v letu 2011 med člani, uporabniki in neuporabniki:

- 1** Obiskovanje splošnih knjižnic:
 - kako pogosto jo obiskujejo;
 - če je ne obiskujejo sami, preko koga uporabljajo knjižnične storitve;
 - če je ne obiskujejo, kaj so razlogi za to in kaj bi jih spodbudilo k obisku.
- 2** Poznavanje in uporaba posameznih storitev splošnih knjižnic:
 - člane in uporabnike smo vprašali, ali posamezno storitev poznajo in ali jo uporabljajo.
 - neuporabnike smo vprašali, ali posamezno storitev poznajo in ali bi bila zanje koristna ali ne.
- 3** Zaznava koristi splošnih knjižnic:
 - člani, uporabniki in neuporabniki so ocenjevali koristi splošnih knjižnic za širšo skupnost;
 - člani in uporabniki so ocenjevali koristi knjižnic za posameznika osebno.
- 4** Prihodnje usmeritve splošnih knjižnic:
 - člani, uporabniki in neuporabniki so ocenjevali razvoj storitev v prihodnosti in koliko bi bile te storitve pomembne zanje osebno;
 - člani, uporabniki in neuporabniki so se izrekli, ali naj se knjižnice tudi v prihodnje financirajo z javnim denarjem.
- 5** Zadovoljstvo s splošno knjižnico in delom knjižničarjev:
 - člani in uporabniki so ocenjevali, kakšno je njihovo zadovoljstvo s knjižnico, ki jo obiskujejo;
 - kakšni so razlogi za to, da so z njo nezadovoljni;
 - kakšno je njihovo splošno zadovoljstvo z delom knjižničark in knjižničarjev.

Povzetek analize

Raziskava o podobi splošnih knjižnic in vrednotenju njihovih storitev med prebivalci Republike Slovenije (2011) je predvsem pokazala, da obstajajo opazne razlike med poznavanjem in dejansko uporabo storitev splošnih knjižnic. Več kot polovica članov in uporabnikov namreč pozna in tudi uporablja le najbolj tradicionalne storitve splošnih knjižnic, medtem ko druge storitve, usmerjene v širšo informacijsko družbo, sicer bolj ali manj poznajo, uporabljajo pa znatno manj. Analiza je še pokazala, da je bilo med člani leta 2011 največ žensk (80 %), povprečne starosti 45 let, višje ali visoko izobraženih in zaposlenih.

Podrobnejši rezultati analize pa so še naslednji:

- **Člani, uporabniki in neuporabniki**

V vzorcu je bila dobra polovica (51%) članov splošnih knjižnic, slaba petina (17,3%) uporabnikov storitev splošnih knjižnic in slaba tretjina (31,7) neuporabnikov.

- **Obiskovanje splošnih knjižnic**

Med člani in uporabniki je slaba tretjina anketirancev splošno knjižnico nazadnje obiskala v zadnjem tednu, podoben pa je tudi delež anketirancev, ki so splošno knjižnico obiskali v zadnjem mesecu. Petina članov in uporabnikov je splošno knjižnico obiskala v zadnjega pol leta.

40 odstotkov članov navaja, da so poleg njih v splošno knjižnico vključeni tudi njihovi otroci oziroma vnuki, prav toliko članov pa tudi navaja, da razen njih nihče od članov njihovega gospodinjstva ni včlanjen v splošno knjižnico.

Dobra polovica vseh uporabnikov uporablja storitve splošne knjižnice preko otrok, v bistveno manjši meri pa tudi preko partnerke(ja). Poleg tega preko otrok storitve splošne knjižnice uporablja tudi slaba tretjina neuporabnikov. Izkaže se namreč, da določen delež tistih, ki so se prvotno deklarirali za neuporabnike, kljub vsemu uporablja nekatere storitve splošnih knjižnic, in sicer preko drugih družinskih članov (najpogosteje otrok).

Največ neuporabnikov ocenjuje, da jih k uporabi splošnih knjižnic ne bi spodbudilo nič.

- **Poznavanje in uporaba posameznih storitev splošnih knjižnic:**

Tri četrtine članov in uporabnikov pozna in uporablja izposojno leposlovne literature ter pridobivanje informacij od knjižničarjev o gradivu.

Približna polovica si izposoja strokovno oziroma študijsko literaturo in uporablja Cobiss. Najmanj članov in uporabnikov uporablja izposojno gradiva na izbrano lokacijo, študijske krožke in predavanja za upokojece, delavnice za brezposelne ter izposojno igrac.

Med storitvami, ki jih člani in uporabniki sicer poznajo, a jih ne uporabljajo, najbolj izstopajo pravljilne ure, pa tudi diskusije/okrogle mize in uporaba čitalnic.

Slabi dve tretjini neuporabnikov sta seznanjeni z izposojno leposlovne literature, približno polovica pa pozna tudi čitalnice, pridobivanje informacij od knjižničarjev o gradivu, dostop do interneta, izposojno strokovne literature za lastno izobraževanje ter literarne večere in predavanja.

- **Zaznava koristi splošnih knjižnic:**

Anketiranci so glede družbenih koristi splošnih knjižnic zelo pozitivno naravnani. Skoraj vse naštetje koristi so ocenili s povprečnimi ocenami, višjimi od ocene 4 (na petstopenjski lestvici), izjema je le prispevek splošnih knjižnic h gospodarskemu razvoju. Anketiranci se v največji meri strinjajo, da splošne knjižnice prispevajo k razvijanju bralne kulture in dvigovanju izobrazbene ravni v skupnosti.

Člani in uporabniki tudi večino osebnih koristi splošnih knjižnic izrazito pozitivno vrednotijo. V največji meri se strinjajo, da splošne knjižnice omogočajo osebni kulturni razvoj in dostop do informacij, potrebnih za delo/šolo. Večino naštetih osebnih koristi v povprečju ocenjujejo z ocenami, ki ustrezajo oceni 4 (na petstopenjski lestvici).

- **Prihodnje usmeritve splošnih knjižnic:**

Med naštetimi prihodnjimi usmeritvami splošnih knjižnic so anketiranci najbolj naklonjeni izboljšanju storitev za uporabnike s posebnimi potrebami, izboljšanju ponudbe informacij o zgodovini domačega kraja, boljšemu informiranju javnosti o ponudbi, izboljšanju pomoči pri izposoji gradiva in večjemu izboru knjižnega in drugega gradiva. Prihodnja ponudba elektronskih in zvočnih knjig ter storitev preko mobilnih telefonov pa je z vidika anketirancev najmanj pomembna.

Velika večina vprašanih je prepričana, da se morajo splošne knjižnice tudi v prihodnje financirati z javnim denarjem.

- **Zadovoljstvo s splošno knjižnico in delom knjižničarjev:**

Člani in uporabniki so s splošnimi knjižnicami kot tudi z delom knjižničarjev v povprečju zadovoljni oziroma zelo zadovoljni.

Poleg navedenega je analiza pokazala, da je mogoče člane splošnih knjižnic na osnovi zgoraj navedenih opredelitev razdeliti v tri homogene segmente z različnimi profili rezultatov:

- ozaveščeni klasični člani (segment 1), 30 % članov,
- napredni člani (segment 2), 27 % članov,
- neozaveščeni neaktivni člani (segment 3) 25 % članov.

Slabe petine članov raziskava zaradi manjkajočih odgovorov na ključnih spremenljivkah ni uvrstila nikamor.

Ozaveščeni klasični člani ne izstopajo po nobeni demografski značilnosti. Zanje je značilno, da so nadpovprečno zastopani med tistimi, ki poznajo, a ne uporabljajo storitev splošnih knjižnic – to velja za prav vse storitve, razen za izposajo leposlovnega gradiva, izposajo strokovne in študijske literature ter za pridobivanje informacij o gradivu od knjižničarjev. Gre za tako imenovane klasične knjižnične storitve – tudi druge poznajo, vendar pa jih ne uporabljajo.

Med **naprednimi člani** prevladujejo mlajši uporabniki, stari med 25 in 44 let, visoko izobraženi posamezniki (višja, visoka, univerzitetna izobrazba ali več) in tisti, ki so zaposleni v podjetjih oziroma organizacijah. Napredni člani so nadpovprečno zastopani med tistimi, ki poznajo in uporabljajo skoraj vse storitve splošnih knjižnic.

Neozaveščeni neaktivni člani – med njimi prevladujejo starejši uporabniki (stari 60 let in več) oziroma upokoјenci ter manj izobraženi posamezniki (OŠ ali manj). Nadpovprečno so zastopani med tistimi, ki ne poznajo storitev splošnih knjižnic – to velja za prav vse preverjane storitve, razen za izposajo leposlovne literature (klasična knjižnična storitev).

Raziskava je še pokazala, da tudi med neuporabniki obstajata dva segmenta: zapriseženi neuporabniki, ki v knjižnicah ne vidijo nobene koristi, in potencialni uporabniki, ki so stari med 25 in 44 let, visoko izobraženi posamezniki in zaposleni v podjetjih in organizacijah. Določene knjižnične storitve uporabljajo preko drugih, knjižnice pa ne obiskujejo predvsem zaradi pomanjkanja časa.

1.5.2 RAZISKAVA 2020

V letu 2020 je bila raziskava zastavljena in izvedena drugače kot raziskava 2011:

- vsebinsko je bila obsežnejša kot prva, obsegala je devet različnih področij (prva pet);
- izvedena je bila s telefonskim anketiranjem in spletno preko različnih povezav, pri čemer so sodelovale tudi knjižnice (prva samo telefonska);
- zajela je 2.639 anketirancev v starosti 15 let in več (prva je zajela 1.000 anketirancev).

Posebnost te raziskave je tudi, da je bila izvedena v časovnem okviru med 18. marcem in 3. aprilom 2020, ko so bile splošne knjižnice zaradi epidemije koronavirusne bolezni zaprte.

Med 2.639 anketiranci je bilo 67,9 % članov, 17,9 % uporabnikov in 14,2 % neuporabnikov. V vzorcu je nekoliko večji delež članov, razlog za to je vsebina raziskave in dodatno anketiranje preko splošnih knjižnic.

Področja raziskovanja javnega mnenja v letu 2020 med člani, uporabniki in neuporabniki:

- 1 Obisk oziroma uporaba splošnih knjižnic:
 - kako pogosto jo obiskujejo;
 - če je ne obiskujejo sami, preko koga uporabljajo knjižnične storitve.

- 2 Poznavanje in uporaba spletnih storitev splošnih knjižnic:
 - pogostost uporabe spletnih strani splošnih knjižnic;
 - poznavanje in uporaba spletnih storitev splošnih knjižnic.
- 3 Uporaba storitev splošnih knjižnic in njihova koristnost:
 - uporaba storitev splošnih knjižnic;
 - koristnost storitev splošnih knjižnic za družbo;
 - koristnost storitev splošnih knjižnic za posameznika.
- 4 Uporaba storitev splošnih knjižnic, ki jih izvajajo tudi drugi ponudniki in odnos do plačevanja teh storitev:
 - pogostost uporabe storitev splošnih knjižnic pri članih;
 - pogostost uporabe storitev splošnih knjižnic pri uporabnikih;
 - pogostost uporabe storitev, ki jih ponujajo knjižnice, pri drugih ponudnikih;
 - plačevanje storitev, ki jih ponujajo knjižnice, pri drugih ponudnikih;
 - pripravljenost plačevanja storitev pri drugih ponudnikih, če ne bi bile dostopne v knjižnicah.
- 5 Uporaba spletnega knjižničnega kataloga COBISS :
 - pogostost uporabe knjižničnega kataloga COBISS;
 - zahtevnost uporabe knjižničnega kataloga COBISS;
 - razlogi za neuporabo knjižničnega kataloga COBISS;
 - uporaba ostalih storitev COBISS.
- 6 Pomembnost smernic za prihodnji razvoj splošnih knjižnic:
 - ocena pomembnosti posameznih smernic razvoja splošnih knjižnic.
- 7 Moteči elementi
 - ocena pomembnosti motečih elementov pri dejavnosti splošnih knjižnic.
- 8 Odnos do financiranja splošnih knjižnic:
 - člani, uporabniki in neuporabniki so se izrekli, ali naj se knjižnice tudi v prihodnje financirajo z javnim denarjem.
- 9 Bralne in nakupovalne navade:
 - pogostost poseganja po novitetah v knjižnicah;
 - možnost nakupa knjige s strani člana in uporabnika, če bi bile knjige v knjižnicah dostopne šele pol leta po izidu;
 - pogostost glasnega branja otrokom v družini;
 - kupovanje knjig pri članih, uporabnikih in neuporabnikih;
 - število kupljenih knjig v zadnjem letu;
 - število prebranih knjig članov, uporabnikov in neuporabnikov v zadnjem letu;
 - delež kupljenih knjig glede na prebrane v zadnjem letu;
 - velikost in sestava domače knjižnice.

Povzetek analize

- **Člani, uporabniki in neuporabniki**
Anketiranje je bilo izvedeno po telefonu in spletno. V celotnem vzorcu sta dve tretjini (67,9 %) članov splošne knjižnice (ČLANI), dobra šestina (17,9 %) anketirancev uporablja storitve splošne knjižnice, vendar niso člani (UPORABNIKI), sedmino (14,2 %) pa predstavljajo tisti, ki niso člani in tudi storitev splošne knjižnice ne uporabljajo (NEUPORABNIKI).
Med uporabniki je 87,4 % takšnih, ki storitve splošne knjižnice uporabljajo preko drugih oseb, najpogosteje preko otrok.
- **Obisk oziroma uporaba splošnih knjižnic**
Ker se je anketiranje izvajalo v času, ko so bile knjižnice zaradi epidemije zaprte, je bil v vzorcu zajet nizek delež anketirancev, ki so knjižnico obiskali v zadnjem tednu. Najvišji

delež anketirancev je splošno knjižnico obiskal pred več kot enim tednom, toda zadnji mesec, med njimi je dobra polovica članov in dobra tretjina uporabnikov.

- **Poznavanje in uporaba spletnih storitev splošnih knjižnic**

Najbolj poznana spletna storitev splošnih knjižnic je uporaba knjižničnega kataloga COBISS, in sicer pri vseh treh kategorijah anketirancev. Hkrati pa med vsemi spletnimi storitvami COBISS uporablja tudi najvišji delež anketiranih članov in uporabnikov, medtem ko neuporabniki v najvišjem deležu uporabljajo branje e-časopisov, COBISS pa je pri njih na drugem mestu. Najmanj poznana spletna storitev med vsemi tremi kategorijami anketirancev je uporaba domoznanskega portala Kamra.

- **Uporaba storitev splošnih knjižnic in njihova koristnost**

Med vsemi storitvami splošnih knjižnic največ anketirancev uporablja izposoja knjižničnega gradiva, tako med člani (95 %) kot tudi med uporabniki (74,4 %). Svetovanje knjižničarjev pri iskanju in izbiri knjižničnega gradiva uporabljajo tri četrtine članov in dobra polovica uporabnikov, prireditve pa obiskuje skoraj polovica članov in dobra tretjina uporabnikov. Storitev, ki jo uporablja najmanjši delež anketirancev, je izposoja in dostava knjižničnega gradiva na dom oziroma na drugo izbrano lokacijo.

Vse storitve splošnih knjižnic anketiranci ocenjujejo kot izjemno koristne za družbo.

- **Uporaba storitev splošnih knjižnic, ki jih izvajajo tudi drugi ponudniki in odnos do plačevanja teh storitev**

Storitve, ki jih člani in uporabniki najpogosteje uporabljajo, so dostop do leposlovne literature, dostop do strokovne in študijske literature za potrebe dopolnilnega ali lastnega izobraževanja ter pridobivanje informacij o zgodovini in razvoju domačega okolja. Najmanj uporabnikov med vsemi navedenimi storitvami imajo diskusije, okrogle mize in simpoziji na različne teme ter pravljичne ure, ustvarjalne delavnice in druge prireditve za otroke. Večina anketirancev storitve uporablja v knjižnicah in večinoma za uporabo storitev pri drugih ponudnikih ne plačujejo.

Če storitve v knjižnicah ne bi bile več prosto dostopne, je v povprečju največ anketirancev pripravljenih plačevati za strokovno in študijsko literaturo, leposlovje ter za pravljичne ure, delavnice in druge prireditve za otroke.

- **Uporaba spletnega knjižničnega kataloga COBISS**

COBISS je med člani in uporabniki storitev splošnih knjižnic dobro poznan, v povprečju ga, ne glede na pogostost, uporabljajo dobre tri četrtine anketirancev na celotnem vzorcu. Najbolj pogosto ga uporabljajo člani.

- **Pomembnost smernic za prihodnji razvoj splošnih knjižnic**

V povprečju so vse smernice za prihodnji razvoj splošnih knjižnic, ki so bile v raziskavi navedene, najbolj pomembne za člane splošnih knjižnic, nekoliko manj pomembne so za uporabnike in najmanj pomembne za neuporabnike. Najbolj pomembne smernice za prihodnji razvoj splošnih knjižnic so: dostop na daljavo do večjega števila e-virov, pomoč uporabnikom pri izposoji gradiva in sodelovanje z lokalnim okoljem pri nujenju informacij o lokalnem okolju.

- **Moteči elementi**

Slabe polovice članov in približno enak delež uporabnikov v splošnih knjižnicah nič ne moti. Kot najbolj moteč element so člani izpostavili neprimeren in premajhen prostor (11,5 %), sledi zaračunavanje članarin in vpisnin (11,4 %), ki je hkrati najbolj moteč element pri uporabnikih (17,7 %).

- **Odnos do financiranja splošnih knjižnic**

Velika večina anketirancev se strinja, da se splošne knjižnice tudi v prihodnje financirajo z javnim denarjem.

- **Bralne in nakupovalne navade**

Tretjina članov in četrtina uporabnikov splošnih knjižnic si izposoja večinoma novejšo knjigo. Če bi si lahko knjige, ki jih berejo v prostem času, izposojali šele šest mesecev po

njihovem izidu, bi več kot tri četrtine vprašanih počakale na možnost izposoje teh knjig v knjižnici, dobra desetina pa bi te knjige kupila. Dobra tretjina članov in tretjina uporabnikov storitev splošnih knjižnic bere oziroma so brali otrokom na glas vsak dan, medtem ko je med neuporabniki takšnih dobra petina.

Tri četrtine celotnega vzorca anketirancev (oz. njihova družina) kupuje knjige. Med člani jih je dobre tri četrtine (77,6 %) malenkost manj med uporabniki (73,2 %), med neuporabniki storitev splošnih knjižnic pa knjige kupuje dobra polovica (59,6 %).

Anketiranci so v povprečju v zadnjem letu kupili 11 knjig, povprečno število prebranih knjig pa je 26.

Dve tretjini anketirancev na celotnem vzorcu imata v domači knjižnici več kot 100 knjig, med njimi jih ima večina vsaj polovico leposlovnih knjig in večina tudi vsaj 20 knjig za otroke in mladino.

1.5.3 PRIMERJAVA RAZISKAV 2011–2020

Raziskav ni mogoče primerjati v vseh obravnavanih segmentih, saj se med seboj precej razlikujeta. V obeh raziskavah so obravnavana naslednja področja:

- obiskovanje splošnih knjižnic,
- poznavanje in uporaba posameznih storitev splošnih knjižnic,
- zaznava koristi splošnih knjižnic,
- prihodnje usmeritve splošnih knjižnic,
- financiranje splošnih knjižnic.

1 Člani, uporabniki in neuporabniki, zajeti v anketi:

2011	2020
1000 anketirancev, starost 15+; 51 % članov 17,3 % uporabnikov 31,7 % neuporabnikov	2639 anketirancev, starost 15+; 67,9 % članov 17,9 % uporabnikov 14,2 % neuporabnikov
Telefonsko anketiranje; Datum izvedbe: 28.8. – 5. 9. 2011;	Telefonsko in spletno anketiranje; Datum izvedbe: 18. 3. – 3. 4. 2020 (čas epidemije).
Anketa zajela več neuporabnikov kot leta 2020.	Anketa zajela več članov kot leta 2011.

2 Obiskovanje splošnih knjižnic

2011	2020
Med anketiranci je slaba tretjina splošno knjižnico nazadnje obiskala v zadnjem tednu, podoben pa je tudi delež anketirancev, ki so splošno knjižnico obiskali v zadnjem mesecu.	Delež obiska v zadnjem tednu je bil nizek, ker so bile knjižnice zaradi epidemije zaprte. Najvišji delež anketirancev, polovica članov, tretjina uporabnikov, je knjižnico obiskal zadnji mesec.

Raziskavi kažeta, da so intervali obiskov v obeh obdobjih podobni, kljub temu da je bila raziskava leta 2020 narejene v posebnih razmerah.

3 Poznavanje in uporaba posameznih storitev splošnih knjižnic

Člani

2011	2020
Največ člani uporabljajo storitev izposoje gradiva (leposlovno 82 %, stroka 52 – 60 %).	Največ člani uporabljajo storitev izposoje gradiva (leposlovje in stroka skupaj 95 %).
Na drugem mestu je svetovanje knjižničarjev pri izbiri gradiva (78 %).	Na drugem mestu je svetovanje knjižničarjev pri izbiri gradiva (76 %).
Na tretjem mestu je uporaba čitalnic (42 %). Na četrtem mestu je obisk prireditev in literarnih večerov (37 %).	Na tretjem mestu je obisk prireditev (49 %) in uporaba čitalnic (46 %).
Storitve na področju razvoja bralne kulture (18 %).	Storitve na področju razvoja bralne kulture (37 %).
Referenčne informacije (24 %). Izobraževalni programi (od najmanj 4,5 % do največ 20 %).	Referenčne informacije (42 %). Izobraževalni programi (30 %).
Najmanj se uporablja izposoja na izbrano lokacijo (13 %).	Najmanj se uporablja izposoja na izbrano lokacijo (19 %).

Primerjava med raziskavama kaže, da se je v obdobju med letoma 2011 in 2020 pri članih najbolj povečala uporaba naslednjih storitev:

- uporaba storitev referenčnih informacij (+ 20 odstotnih točk),
- uporaba storitev na področju razvoja bralne kulture (bralni klubi, bralne značke, priporočilni sezname ...) (+ 19 odstotnih točk),
- obisk prireditev (+ 12 odstotnih točk),
- uporaba storitev izobraževalnih programov (+ najmanj 10 odstotnih točk).

Uporaba vseh drugih storitev je pri članih ostala enaka ali podobna v okviru manjših odstopanj.

Uporabniki

Pri uporabnikih sta se v letu 2020 v primerjavi z letom 2011 povečala uporaba referenčnih informacij (2011: 16 %, 2020: 30 %) in obisk prireditev (2011: 29 %, 2020: 35 %). Uporaba drugih storitev je ostala enaka ali podobna v okviru manjših odstopanj.

Neuporabniki

Raziskava iz leta 2011 je tudi neuporabnike spraševala o poznavanju in koristnosti storitev knjižnic, raziskava iz leta 2020 pa tega ni ponovila.

Neuporabniki leta 2011 najbolj poznajo izposajo leposlovja in najmanj izposajo igrač. Ocenjujejo, da bi bila zanje najbolj koristna izposoja gradiva, najmanj pa uporaba čitalnice in prostorov za učenje.

4 Zaznava koristi splošnih knjižnic

Kazalniki so v obeh raziskavah težko primerljivi, tudi zaradi načina ocenjevanja, vendar pa nekatere primerjave kljub temu lahko oblikujejo.

Ocena koristnosti za posameznika:

2011	2020
Najvišje ocenjujejo omogočanje osebnega kulturnega razvoja (ocena 4,33 od možnih 5), dostop do koristnih informacij je na drugem mestu (4,18). Najnižje ocenjujejo ustvarjalno preživljanje prostega časa in premagovanje osamljenosti (3,92 in 3,60).	Najvišje ocenjujejo dostop do koristnih informacij za delo, šolo, življenje (93,3 %), kulturni razvoj je na drugem mestu (92,4 %). Najnižje ocenjujejo ustvarjalno preživljanje prostega časa (90,4 %).

Ocena koristnosti za družbo:

2011	2020
Člani za najbolj koristno ocenjujejo razvoj branja, bralne kulture in pismenosti (4,67) najmanj pa knjižnice prispevajo h gospodarskemu razvoju (3,38). Enako koristi ocenjujejo uporabniki in neuporabniki.	Člani, uporabniki in neuporabniki ocenjujejo za najbolj koristno izposojanje gradiva, člani in uporabniki za najmanj koristno dostavo gradiva na izbrano lokacijo in neuporabniki za najmanj koristne referenčne storitve.

5 Prihodnje usmeritve splošnih knjižnic

2011	2020
Najbolj pomembne smernice za prihodnji razvoj splošnih knjižnic: - izboljšajo storitve za uporabnike s posebnimi potrebami, - izboljšajo ponudbo informacij in gradiva o zgodovini in razvoju domačega kraja, - boljše informirajo javnost o svoji ponudbi. Najmanj pomembne smernice: - ponudba e-knjig, - ponudba zvočnih knjig, - e-storitve preko mobilnih aplikacij, - možnost vključevanja državljanov v demokratičen proces odločanja.	Najbolj pomembne smernice za prihodnji razvoj splošnih knjižnic so: - ponuditi dostop na daljavo do večjega števila e – virov, - nameniti večji poudarek pomoči uporabnikom pri izposoji gradiva, - razširiti sodelovanje z lokalnim okoljem pri nujenju informacij o lokalnem okolju. Najmanj pomembne smernice za prihodnji razvoj splošnih knjižnic so: - drugačen odpiralni čas (konec tedna), - ponudba zvočnih knjig, - ponudba prostorov, opreme in strokovne podpore za ustvarjalno dejavnost.

Med najmanj pomembne storitve se v obeh raziskavah uvršča storitev izposoje zvočnih knjig, ki pa v drugih okoljih izven naših meja doživlja pomemben vzpon. V obeh raziskavah se med pomembne razvojne smernice, ki jih uporabniki pričakujejo, uvršča domoznanstvo.

6 Financiranje splošnih knjižnic

2011	2020
93,8 % anketirancev (med njimi največ članov 96,3 %) se zdi prav, da se knjižnice tudi v prihodnje financirajo z javnim denarjem.	85,4 % anketirancev (med njimi največ članov 89,6 %) se zdi prav, da se knjižnice tudi v prihodnje financirajo z javnim denarjem.

1.5.4 PRIMERJAVA Z RAZISKAVO KNJIGA IN BRALCI VI (2019)

Rezultate zadnje Javnomnenjske raziskave med člani, uporabniki in neuporabniki splošnih knjižnic (v nadaljevanju Javnomnenjska raziskava) smo v nadaljevanju primerjali še z izsledki raziskave Knjiga in bralci VI (2019). Vzorednice in morebitna razhajanja smo iskali na tistih področjih bralnih in nakupovalnih navad v Sloveniji, ki jih kljub nekaterim razlikam⁸ obravnavata obe raziskavi.

Razpredelnica 1: Ključne lastnosti obeh raziskav in njunih populacij

Javnomnenjska raziskava (2020)	Knjiga in bralci VI (2019)
Anketirana populacija: 2.639 anketirancev, starost 15+ (od tega 67,9 % članov, 17,9 % uporabnikov in 14,2 % neuporabnikov)	Anketirana populacija: 1.024 anketirancev, starost 18–75 let:
Čas izvedbe: 18. 3.–3. 4. 2020 (čas epidemije)	Čas izvedbe: 3. 6.–12. 6. 2019
Način anketiranja: CATI (telefonsko anketiranje) + CAWI (spletni panel in socialna omrežja), povezavo do vprašalnika pa so objavile tudi splošne knjižnice na svojih spletnih straneh	Način anketiranja: računalniško podprto spletno anketiranje (CAWI) med člani spletnega panela JazVem
Reprezentativnost: reprezentativni vzorec 1.081 anketirancev, ostali naključni	Reprezentativnost: spol, starost, izobrazba, regija in tip naselja

Raziskava Knjiga in bralci VI (2019) je na področju bralne kulture razkrila številne negativne trende, ki se v primerjavi z raziskavo Knjiga in bralci V (2014) kažejo tako pri izposoji knjig in obiskovanju knjižnic nasploh kot tudi pri nakupovanju knjig, zlasti s strani najbolj intenzivnih kupcev.

⁸ Temeljne razlike prikazujemo v Preglednici 1, specifične pa v nadaljnji razpravi.

Število bralcev

Razpredelnica 2: Deleži bralcev in nebralcev

Javnomnenjska raziskava (2020)	Knjiga in bralci VI (2019)
Delež bralcev: 75,2 %. Delež nebralcev: 3,4 % . Delež neopredeljenih: 21,4 %.	Delež bralcev: 51 %. Delež nebralcev: 49 % .
Delež rednih bralcev: 53 % članov , 7,8 % neuporabnikov knjižnic.	Delež rednih bralcev: 13 % .
Povprečno število prebranih knjig v zadnjem letu: 26,1 (od tega član 32,5 , neuporabnik knjižnice 5,5).	Povprečno število prebranih knjig v zadnjem letu: 10 .
Opredelitev bralca: anketiranec, ki je v zadnjem letu prebral vsaj eno knjigo, ne glede na namen branja in jezik, v katerem je knjiga napisana.	Opredelitev bralca: anketiranec, ki je v zadnjem letu prebral vsaj eno knjigo v slovenskem jeziku, ki ni vezana na delo ali študij.
Opredelitev rednega bralca: bralec, ki bere vsaj enkrat do trikrat mesečno in je prebral več kot 10 knjig v zadnjih 12 mesecih.	Opredelitev rednega bralca: bralec, ki je prebral več kot 10 knjig v zadnjih 12 mesecih.

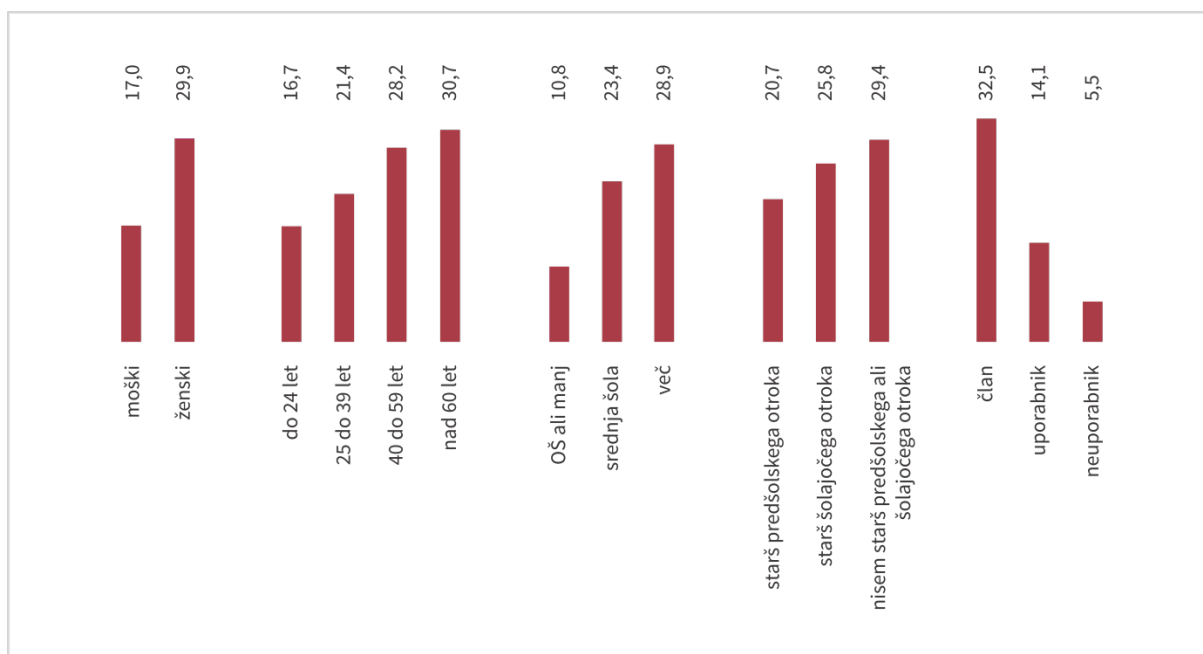
Po podatkih v raziskavi Knjiga in bralci VI se je 58 % delež bralcev⁹ iz leta 2014 zmanjšal na 51 % delež v letu 2019. Pri tem se je izrazito znižalo število rednih bralcev, ki berejo vsaj enkrat do trikrat mesečno in so prebrali več kot 10 knjig v zadnjih 12 mesecih. Takih je bilo leta 2014 18 %, leta 2019 pa le še 13 %.

Za razliko od raziskave Knjiga in bralci VI, ki je med bralce štela samo anketirance, ki so v zadnjem letu prebrali vsaj eno knjigo v slovenskem jeziku, ki ni bila vezana na delo ali študij, je Javnomnenjska raziskava k bralcem prištela vse anketirance, ki so v zadnjem letu prebrali vsaj eno knjigo, ne glede na namen branja in jezik knjige. Sklepamo lahko, da so tudi zato rezultati Javnomnenjske raziskave veliko spodbudnejši; med nebralce, ki niso v zadnjem letu prebrali niti ene knjige, se je namreč uvrstilo le 3,4 % vseh anketirancev.

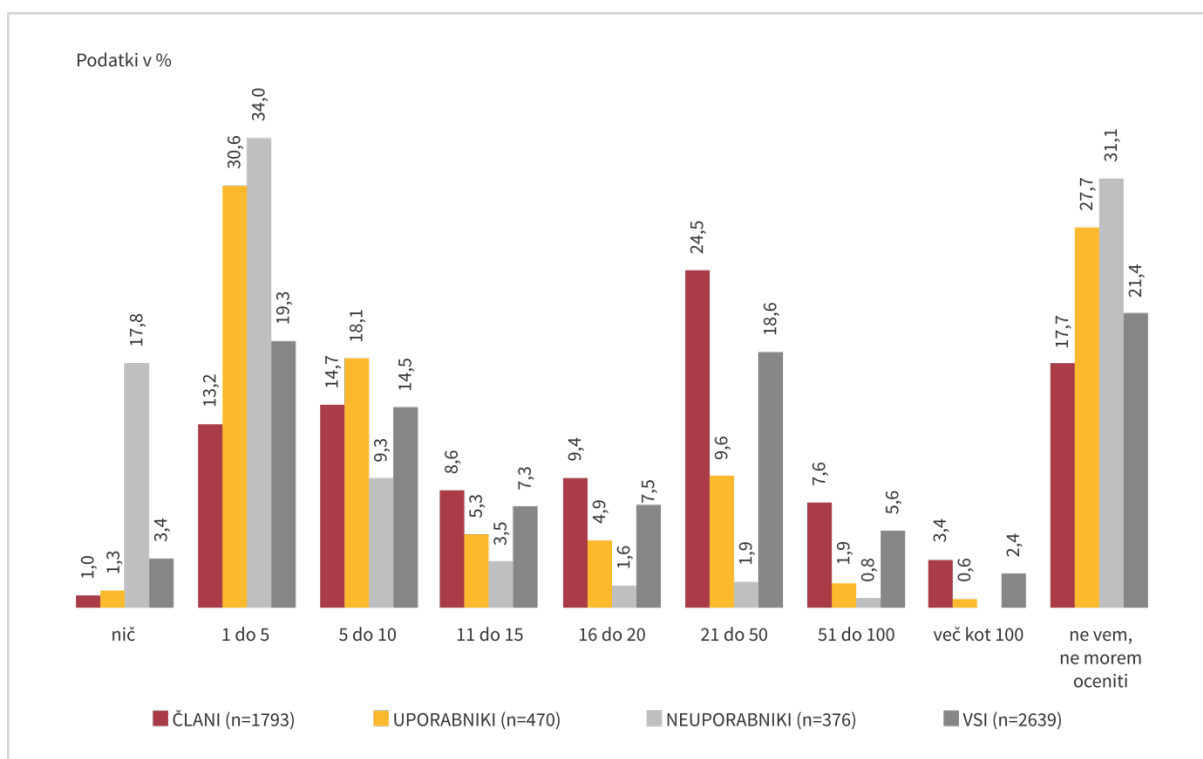
Bralci in nebralci so bili v Javnomnenjski raziskavi nadalje segmentirani po spolu, starosti, izobrazbi, morebitnem starševstvu in članstvu v knjižnicah, pri čemer se je največja razlika v branju pokazala med člani in neuporabniki splošnih knjižnic.

Iz Slike 1 je razvidno, da je **član knjižnice v preteklem letu prebral povprečno 32,5 knjige, kar je šestkrat več od povprečnega neuporabnika knjižnice (5,5 knjige)**. Še večja razlika se med člani in neuporabniki knjižnice kaže v deležu t. i. rednih bralcev; **več kot 10 knjig je v zadnjem letu prebralo 53 % članov, medtem ko je bilo med neuporabniki knjižnic takšnih le 7,8 %** (Slika 2).

⁹ Raziskava Knjiga in bralci uvršča med bralce samo anketirance, ki so v zadnjem letu prebrali vsaj eno knjigo v slovenskem jeziku, ki ni vezana na delo ali študij.

Slika 1: Javnomnenjska raziskava – povprečno število prebranih knjig glede na spol, starost, izobrazbo, starševstvo in članstvo v knjižnici

Slika 2: Javnomnenjska raziskava – deleži v številu prebranih knjig med člani, uporabniki in neuporabniki knjižnic

Nakupovanje knjig

Razpredelnica 3: Knjige, kupljene v zadnjem letu

Javnomnenjska raziskava (2020)	Knjiga in bralci VI (2019)
0 knjig: 10,3 % anketiranih (od tega 9,1 % članov in 17,4 % neuporabnikov knjižnic)	0 knjig: 53 % anketiranih
Od 1 do 5 knjig: 48,6 % (49,3 % članov, 40,6 % neuporabnikov)	Od 1 do 5 knjig: 35 %
Več kot 5 knjig: 21,8 % (24,7 članov, 14,6 % neuporabnikov)	Več kot 5 knjig: 12 %
Neopredeljeni: 19,3 %	
Povprečno število kupljenih knjig: 5,6 (od tega člani 6 , neuporabniki knjižnic pa 4,6)	Povprečno število kupljenih knjig med vsemi, ki so kupili vsaj eno knjigo: 5,2

Po rezultatih raziskave Knjiga in bralci VI je 12 % anketirancev v zadnjem letu kupilo več kot šest tiskanih knjig, vsak dvajseti (5 %) pa več kot deset knjig. Med vsemi, ki so kupili vsaj eno tiskano knjigo, je povprečno število kupljenih knjig v zadnjem letu 5,2.

Po rezultatih Javnomnenjske raziskave je največ anketirancev v zadnjem letu kupilo od ene do pet knjig, ki so jih tudi sami prebrali, pri čemer je največje število 75, povprečno število pa 5,6.

Podobno kot bralci so bili tudi kupci knjig segmentirani glede na spol, starost, izobrazbo, starševstvo in članstvo v knjižnici in tudi tu se je največja razlika pokazala med člani in neuporabniki knjižnic; prvi so v povprečju kupili 6, drugi pa v povprečju 4,6 knjige.

Domače knjižnice in branje otrokom

Razpredelnica 4: Posedovanje knjig in branje otrokom

Javnomnenjska raziskava (2020)	Knjiga in bralci VI (2019)
Do 100 knjig v domači knjižnici: 33 % (od tega 28,6 % članov in 52,4 neuporabnikov knjižnic)	Do 100 knjig v domači knjižnici: 32 % anketiranih
Nad 100 knjig v domači knjižnici: 67 % (od tega 71,4 % članov in 47,6 % neuporabnikov knjižnic)	Nad 100 knjig v domači knjižnici: 68 % anketiranih
Branje otrokom vsak dan: 34,8 % tistih, ki imajo otroke (od teh 38,2 % članov in 22,1 % neuporabnikov)	Branje otrokom vsak dan: 12 % tistih, ki imajo otroke
Branje otrokom večkrat na teden: 24,7 % tistih, ki imajo otroke	Branje otrokom večkrat na teden: 17 % tistih, ki imajo otroke

Delež anketirancev, ki imajo v domači knjižnici več kot 100 knjig, je v raziskavi Knjiga in bralci VI in Javnomnenjski raziskavi podoben in znaša 68 % oziroma 67 %, pri čemer jih je po rezultatih Javnomnenjske raziskave sodeč med člani skoraj tri četrtine (71,4 %), med neuporabniki storitev

splošnih knjižnic pa komaj slaba polovica (47,6 %). Velika večina anketirancev iz Javnomnenjske raziskave, ki imajo v domači knjižnici več kot 100 knjig, ima tudi vsaj 20 knjig za otroke in mladino. Po podatkih javnomnenjske raziskave več kot tretjina (34,8 %) anketiranih staršev bere ali je brala otrokom na glas vsak dan, dodatna četrtnina (24,7 %) pa večkrat na teden. Med anketiranimi najpogosteje otrokom berejo oziroma so brali člani splošnih knjižnic, med njimi dobra tretjina (38,2 %) vsak dan, četrtnina (24,3 %) pa večkrat na teden.

Med neuporabniki je manj kot četrtnina (22,1 %) takšnih, ki otrokom bere vsak dan, petina (20,5 %) pa svojim otrokom bere naglas večkrat na teden.

Rezultati raziskave Knjiga in bralci kažejo, da le dobra desetina (12 %) anketirancev, ki imajo otroke, tem bere na glas vsak dan, dodatna slaba petina (17 %) pa večkrat na teden.

Povzetek

Javnomnenjske raziskave med člani, uporabniki in neuporabniki splošnih knjižnic ter raziskave Knjiga in bralci VI ni bilo mogoče primerjati v vseh obravnavanih segmentih, saj se med seboj precej razlikujeta in sta mestoma tudi metodološko nekoliko različno zastavljeni. Vzporednice in razhajanja smo poiskali na tistih področjih bralnih in nakupovalnih navad v Sloveniji, ki ju ob izpostavljenih razlikah obravnavata obe raziskavi. Javnomnenjska raziskava kaže na vseh obravnavanih področjih spodbudnejše rezultate. Predvsem pa že groba primerjava obeh raziskav jasno nakazuje, da člani in uporabniki knjižnic berejo in tudi kupujejo neprimerno več knjig od tistih, ki knjižnic ne uporabljajo. Njihove zasebne knjižnice so večje in pogosteje vključujejo tudi knjige za otroke. Člani knjižnic tudi pogosteje berejo svojim otrokom. To je spodbudna ugotovitev, saj raziskave kažejo, da tako branje otrokom kot tudi prisotnost in velikost domače knjižnice pomembno vplivajo na uspešnost in izobrazbo otrok v kasnejšem obdobju in so ti dejavniki celo pomembnejši od izobrazbe staršev.

2 Knjižnična okolja

2.1 Pravno okolje

Delovanje splošne knjižnice regulirajo naslednji zakonski in podzakonski akti:

Zakoni

- Zakon o knjižničarstvu. UL RS 87/01, 96/02, 92/15.
- Zakon o uresničevanju javnega interesa na področju kulture. UL RS 77/07-UPB, 56/08, 4/10, 20/11 in 111/13.
- Zakon o zavodih. UL RS št. 12/91, 8/96, 36/00 – ZPDZC in 127/06 – ZJZP.
- Zakon o obveznem izvodu publikacij. UL RS 69/06, 86/09.

Pravilniki

- Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. UL RS 73/03, 70/08, 80/12. (V pripravi je nov pravilnik).
- Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah. UL RS 88/03. (V bodoče bo sestavni del Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe).
- Pravilnik o načinu določanja skupnih stroškov osrednjih knjižnic, ki zagotavljajo knjižnično dejavnost v več občinah, in stroškov krajevnih knjižnic. UL 19/03. (bo sestavni del Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe).
- Pravilnik o razvidu knjižnic. UL RS 74/2017 (velja od 2019, spremenjen na podlagi sprememb Zknj).
- Pravilnik o bibliotekarskem izpitu UL 75/2017 (spremenjen na podlagi sprememb Zknj).
- Pravilnik o strokovnih nazivih v knjižnični dejavnosti UL 65/16 (spremenjen na podlagi sprememb Zknj).

Ostali predpisi

- Uredba o osnovnih storitvah knjižnic. UL RS 29/03.
- Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice 2018–2028.

V zadnjih petih letih je bilo sprejetih kar nekaj sprememb zakonskih in podzakonskih aktov, najpomembnejša in najbolj vplivna je seveda sprememba Zakona o knjižničarstvu, ki je bila sprejeta 2015, spremenjeni zakon pa je začel veljati 2016. Vse druge spremembe, že sprejete in tiste v nastajanju, so posledica spremenjenega Zknj.

Najpomembnejše spremembe Zknj:

- dejavnost šolskih knjižnic je opredeljena kot knjižnična dejavnost, potrebna za izvajanje javne službe na področju vzgoje in izobraževanja in ne več kot knjižnična javna služba kot pri ostalih vrstah knjižnic;
- način in nabor zbiranja osebnih podatkov članov knjižnic;
- pogoji, ki jih morajo knjižnice izpolnjevati za izvajanje javne službe, ugotavljanje ter preverjanje izpolnjevanja pogojev;
- opredeli strokovne knjižničarske delavce ter stopnjo izobrazbe in pogoje za opravljanje strokovnega knjižničarskega dela za tiste z izobrazbo drugih smeri;

- obveznost opravljanja bibliotekarskega izpita ter možnost pridobivanja strokovnih nazivov;
- nadzor na izvajanjem javno financirane knjižnične dejavnosti.

Na podlagi teh sprememb so bili v naslednjih petih letih sprejeti naslednji podzakonski akti: Pravilnik o razvidu knjižnic, Pravilnik o bibliotekarskem izpitu in Pravilnik o strokovnih nazivih v knjižnični dejavnosti. V tem obdobju so bila sprejeta tudi nova Strokovna priporočila za splošne knjižnice, saj so se prejšnja iztekla 30. 4. 2015 (obdobje veljavnosti je NSKD podaljšal). Nova priporočila veljajo od 2018–2028).

V letih 2018 in 2019 je nastajal nov Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe. Vključuje tudi določila dveh prej samostojnih pravilnikov: Pravilnika o osrednjih območnih knjižnicah in Pravilnika o načinu določanja skupnih stroškov osrednjih knjižnic, ki zagotavljajo knjižnično dejavnost v več občinah, in stroškov krajevnih knjižnic.

Kaj se v Zakonu o knjižničarstvu (Zknj) ni spremenilo in še vedno ostaja problem splošnih knjižnic?¹⁰

- »Zakonodaja je financerjem ponudila podlago za boljše razumevanje knjižnične dejavnosti in njenega pomena ter vsebin, ki jih je treba zagotavljati. Tiste občine, ki se zavedajo izobraževalnih potencialov knjižnic in pozitivnega odnosa, ki ga imajo prebivalci do njih, so vanje tudi dodatno vlagale in jim omogočile dobro delovanje. **Zakon pa žal nima realnih vzvodov, s katerimi bi bilo mogoče občine, ki dejavnosti ne financirajo tako, kot je v njem določeno, v to prisiliti.** Zakonsko predvidene sankcije namreč v odnosu do zakonodaje o lokalni samoupravi nimajo moči.« (*Slovenske splošne knjižnice za prihodnost. Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2013-2020. Stanje in okolja slovenskih splošnih knjižnic v letu 2012, 2012*).
- **(Stanje 2020): Določba v Zknj je tudi ob spremembi zakona ostala enaka (54. člen), enako ostaja tudi dejstvo, da te določbe ni mogoče izvajati.**
- »Ugotoviti pa je treba tudi, da nekatera področja zakona še niso realizirana niti s strani države. Ta se je sicer v zakonu obvezala za sofinanciranje določenih funkcij knjižnic, **vendar ni sprejela obveze o točno določenem obsegu sredstev.** Tako se obseg financiranja določa glede na vsakokratne politične prioritete na področju kulture.« (*Slovenske splošne knjižnice za prihodnost. Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2013-2020. Stanje in okolja slovenskih splošnih knjižnic v letu 2012, 2012*).
- **(Stanje 2020): 55. člen Zknj, ki opredeli »prispevanje države k podpori usklajenemu razvoju knjižnične dejavnosti«, je ostal nespremenjen, prispevek države je še vedno neopredeljen.** Glede na različno finančno sposobnost (in pripravljenost) zagotavljanja financiranja knjižnic s strani lokalnih skupnosti in tudi zaradi »poljubnostnega« prispevanja finančnega deleža države, ki se je v letu 2014 znižal za 50 %, se med knjižnicami povečuje razkorak v doseganju standardiziranega obsega dejavnosti.
- »V praksi se je izkazalo, da so na bibliopedagoškem in biblioandragoškem področju med knjižnicami zelo velike razlike. Financerji namreč nimajo okvira, po katerem bi morali financirati določen obseg dejavnosti vseživljenjskega učenja v knjižnicah, zato se lahko odločijo tudi za povsem minimalen obseg sredstev. Prebivalci v določenih predelih države so zato prikrajšani za t. i. primerljive storitve. **V zakonu bi bilo torej dobro opredeliti, kakšni naj bodo obseg in vsebine izobraževalnih dejavnosti, ki jih financirata občina in država.**«

¹⁰ Izhajamo iz besedila o pravnem okolju knjižnic, ki je bilo pripravljeno kot eno od izhodišč za pripravo Strategije razvoja splošnih knjižnic 2013–2020, kjer smo pregledali takrat navedena področja v okviru pravnega okolja, ki so za obstoj in delovanje knjižnic najbolj pomembna.

Zakon bi lahko tudi smiselno opredelil strokovna načela glede **vsebine in kakovosti knjižničnih zbirk in lastništvo knjižničnih zbirk.**» (*Slovenske splošne knjižnice za prihodnost. Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2013-2020. Stanje in okolja slovenskih splošnih knjižnic v letu 2012, 2012*).

(Stanje 2020): Takšnih opredelitev sprememba Zknj ni prinesla.

- »Trebalo bi torej določiti **temeljno mrežo**, v kateri bi bila za določene občine ustanovitev knjižnice obvezna, najmanj na primer na nivoju osrednjih območnih knjižnic. Na določeno število velikih in/ali srednje velikih knjižnic bi se tako lahko pogodbeno vezale vse ostale na konkretnem območju, če bi tako želele. Pogodbena povezanost občin s posamezno knjižnico za potrebe izvajanja knjižnične dejavnosti kot javne službe je zelo primerna oblika, ki lahko racionalizira in tudi poceni dejavnost. Zlasti to velja za kadrovske področje, kjer v teh Primerih pride do zmanjšanja potreb po vodstvenih, tehničnih in administrativnih delavcih, posledica take organiziranosti pa je lahko tudi uvedba skupnih strokovnih služb, ki prinaša večjo kakovost storitev zaradi specializacije na posameznih strokovnih področjih.« (*Slovenske splošne knjižnice za prihodnost. Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2013-2020. Stanje in okolja slovenskih splošnih knjižnic v letu 2012, 2012*).

(Stanje 2020): Temeljne mreže, v kateri bi bila za določene občine ustanovitev knjižnice obvezna, Zknj ni določil. Povezovanje knjižnic v smislu racionalizacije določenih delovnih procesov je vedno bolj izražena potreba samih knjižnic, ki pa za to nimajo zakonskih podlag, motivacije in poguma.

- »V tem smislu (op.: v smislu določanja, katere programe mora občina obvezno financirati) **je knjižnična zakonodaja šibka, saj se sredstva za knjižnice pričakujejo na podlagi programov dela**, ki praviloma upoštevajo le obvezni minimalni okvir poslovanja, za financiranje pa je to maksimum, ki so ga pripravljene dati, številni niti tega ne. Da bi v tem času poskušali doseči drugačen model financiranja, ki bi knjižnicam zagotavljal trajno rastoče delovanje, je težko pričakovati. Programska sredstva, od katerih sta najbolj odvisna obseg in kakovost knjižnične dejavnosti, se pri posameznih knjižnicah, če jih ocenjujemo glede na število prebivalcev, močno razlikujejo in tudi najbolj vplivajo na strokovni razvoj knjižnic. Prav na tem področju financiranja »stojijo ali padejo«, kot pravimo. Z zniževanjem programskih sredstev na minimum se knjižnična dejavnost skrči v skrajni situaciji le na izposojeno gradivo, medtem ko jim njihov ustrezen obseg omogoča, da sprostijo strokovne potenciale in se razvijajo v kulturno in izobraževalno središče lokalne skupnosti:« (*Slovenske splošne knjižnice za prihodnost. Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2013-2020. Stanje in okolja slovenskih splošnih knjižnic v letu 2012, 2012*).

(Stanje 2020): V zadnjih letih se knjižnicam najbolj znižujejo sredstva za financiranje programov, najbolj pa zvišujejo sredstva za plače (dogovor med Vlado RS in sindikati JS).

2.2 Ekonomsko okolje

Izkušnje predhodnega strateškega obdobja

V predhodnem strateškem obdobju je bilo ekonomsko okolje knjižnic zaznamovano s posledicami gospodarske krize. Področja kulture, izobraževanja in znanosti so bila soočena s postopnim in dolgotrajnim krčenjem proračunskih sredstev – na način, ki zavodov v javnem sektorju ni spodbudil k odločnim reformam in novim poslovnim modelom, pač pa silil k iskanju drobnih prihrankov vsepovprek (vzdrževanju istih storitev za manj denarja) in odpovedovanju razvoju.

Ob ugotovljenem stanju ekonomskega okolja in potrebi po bolj enakomernem razvoju knjižnične dejavnosti po vsej državi (*Slovenske splošne knjižnice za prihodnost. Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2013–2020. Stanje in okolja slovenskih splošnih knjižnic v letu 2012, 2012*) so bile nakazane potrebe po:

- oblikovanju modela za prikaz rezultatov in ekonomskega vpliva/učinkov na okolje splošne knjižnice, ki bi financerjem ter odločevalcem predstavil knjižnico kot ekonomski dejavnik in ne le kot porabnika javnih sredstev;
- raziskavi, ki bi ugotovila razlike v razvitosti glede na financiranje knjižnic, ki jim zakon nalaga enake naloge in so nosilke uresničevanja javnega interesa, ter opredelila dejavnike, ki vplivajo na različno financiranje;
- razmisleku o morebitni potrebi po prenosu financiranja z lokalnih skupnosti na državo, da se državljanom omogoči uresničevanje njihove pravice do enakopravnega dostopa do javnih kulturnih dobrin;
- povezanosti oz. racionalizaciji načrtovanja in oblikovanja storitev na državnem nivoju.

Od navedenega je bila opravljena raziskava Analiza finančne vzdržnosti izvajanja knjižnične dejavnosti v lokalnih skupnostih, ki jo je izvedel Inštitut za ekonomska raziskovanja. Raziskava je odprla vrsto novih uvidov.

Država ni v večji meri odigrala vloge pri odpravljanju razlik v dostopnosti knjižnične dejavnosti, ki izhajajo iz neenakomerno porazdeljene finančne moči občin, nasprotno – delež države v financiranju dejavnosti se je znatno zmanjšal.

V povezovanju pri načrtovanju in oblikovanju storitev je bil narejen velik in pomemben korak naprej pri vzpostavitvi novih storitev (Dobre knjige, Obrazi Slovenije, razvoj v smeri kompetenčnih centrov), medtem ko je povezovanje na področju nekaterih poslovnih procesov (skupna nabava in obdelava) naletelo na vrsto zadržkov in ovir.

Še vedno **ostaja aktualna potreba po oblikovanju modela** za prikaz ekonomskih in drugih učinkov ter prispevka splošnih knjižnic k ciljem in dobrobiti družbe. Pričakujemo, da bo zagovornišvo na podlagi prepričljivih indikatorjev še toliko bolj potrebno v novem strateškem obdobju, ki ga bodo pomembno zaznamovale posledice epidemije COVID-19.

Ekonomsko okolje po epidemiji COVID-19

Zdravstvena in posledično gospodarska kriza bo pomembno in trajno spremenila naše vedenjske vzorce, ravnanja in prepričanja. Trendi, nakazani pred krizo (nakupovanje, učenje, konference na spletu, delo na daljavo, telemedicina, e-uprava, druženje na spletu), se bodo okrepili in pospešili.

Skupen družbeni odziv bo seštevek vedenj posameznikov, ki bodo na eni strani rezultat osebnostnih prilagoditev, na drugi strani pa privajanje na ukrepe delodajalcev in države.

Struktura gospodarstva se bo pospešeno prilagajala spremembam in novim družbenim razmerjem, kar bo na nekatere sektorje vplivalo izrazito pozitivno, na drugi strani pa nekateri sektorji možnosti za prilagoditev ne bodo imeli ali jih ne bodo znali izkoristiti.

Podjetja bodo morala temeljito preveriti obstoječe poslovne modele, organizacijsko strukturo in naravo dela. Trženjski prijemi, ki naslavlja predkrizne navade potrošnikov, ne bodo več učinkoviti. Preorganizirale se bodo globalne dobavne verige, neizogibna bo digitalna preobrazba podjetij.¹¹

Propad podjetij in dejavnosti, ki se ne bodo mogle prilagoditi novim razmeram, bo povečal stopnjo brezposelnosti ter potrebe po prekvalifikacijah, doizobraževanju, socialni pomoči in blaženju psihosocialnih posledic kriznih razmer.

Ukrepi za blaženje posledic epidemije močno povečujejo zadolženost držav, ki jo bo v prihodnjih letih treba pokriti. Možna posledica je zmanjšanje obsega in standarda storitev javnega sektorja

¹¹ Covid-19 kriza kot priložnost za trajnostno preobrazbo <https://www2.deloitte.com/si/sl/pages/about-deloitte/articles/Covid-19-kriza-kot-priloznost-za-trajnostno-preobrazbo.html>

ter znižanje življenjskega standarda prebivalcev. Močnejše se bodo izrazili strukturni problemi nacionalnih gospodarstev. Vzporedno bodo vlade soočene tudi z izzivi podnebne krize. Premiki na geopolitičnem področju bodo prerazporedili področja gospodarskega vpliva in moči. Politično upravljana trgovina bo omejevala tržno izmenjavo (v kriznem času so to dogajanje napovedovale omejitve pri nabavi zdravstvene opreme, kot so ventilatorji in respiratorji, plenilski boj za cepivo, trgovinske omejitve Kitajski), možnost trgovinske vojne.¹² Odnos odločevalcev do mednarodnih sporazumov, zavez in pogodb se rahlja. Rastoče socialno razslojevanje in neenakost lahko pripelje do družbenih pretresov in krepitve avtoritarnih režimov.

Izzivi za knjižnice

V odnosu do ekonomskega okolja in tudi drugih področij bo strateško obdobje zaznamovano z negotovostjo. Knjižnice bodo imele veliko priložnosti, da pomagajo prebivalcem pri pridobivanju novih znanj, potrebnih v procesih prestrukturiranja in digitalne preobrazbe družbe, da prispevajo k uresničevanju ciljev trajnostnega razvoja ter uveljavljajo verodostojnost in zaupanje kot temeljni odliki svoje blagovne znamke. Vendar pa ta prispevek ne bo samodejno prepoznan in nagrajen. Tako kot za ostale javne servise tudi za knjižnice ni mogoče pričakovati, da bodo lahko delovale v dosedanjih okvirih z enako višino in viri financiranja. Dokazovati bodo morale svoj pomen in prispevek, z orodji zagovorništva prepričati odločevalce, da niso »nice-to-have«, temveč »need-to-have«. Naloga ne bo lahka, ker knjižnice prispevajo na veliko različnih načinov in vseh teh prispevkov ni lahko izmeriti. Najti bomo morali načine, da pokažemo naš prispevek družbi in kakšna bi bila cena, če nas ne bi bilo. Razviti moramo načine, kako izmeriti in prikazati učinek svojega dela – tako v trdih številkah kot tudi v zgodbah, anekdotah in kvalitativnih podatkih, ki nagovarjajo različne dele možganov odločevalcev.¹³

Da bodo kos tem nalogam, se bodo tudi knjižnice morale spoprijeti s preobrazbo poslovnega okolja ter preveriti svoje poslovne modele, organizacijske strukture in procese, tako na ravni organizacije kot na ravni knjižničnega sistema, kjer je v prvi vrsti prepoznana potreba po racionalizaciji na področju poslovanja v smislu povezovanja knjižnic in s tem več možnosti za kakovostno strokovno delo strokovnih vodij knjižnic.

2.3 COVID-19 ter socialne in vedenjske spremembe prebivalstva

Ekonomske pretrese, ki so spremljali pandemijo, so sledili številni socialni premiki in spremembe vedenjskih vzorcev, prepričanj ter ravnanj prebivalcev. Ti se na eni strani kažejo kot posledica osebnostnih prilagoditev, na drugi strani pa kot posledica prilagajanj ukrepom delodajalcev, drugih organizacij in države.

Nekateri od trendov, ki so se nakazali v času pandemije, se bodo s časom verjetno okrepili in povzročili dolgoročne ter trajne spremembe v družbi:

Dohodkovna neenakost in razslojevanje prebivalstva

Pandemija je pospešila socialno razslojevanje prebivalstva. Finančni trgi, kjer so sredstva pretežno v lasti bogatejših slojev prebivalstva, se po začetni pandemični krizi krepijo hitreje od trga dela. Začasna ali trajna brezposelnost je prizadela predvsem prebivalce z nižjimi dohodki in zaposlene v storitvenih dejavnostih, kjer so osebni stiki s strankami nujni in pogosti. Brezposelnost je v večji meri prizadela ženske - deloma zato, ker prevladujejo v sektorjih, ki jih je pandemija najbolj

¹² James D. Gwartney: The economy after COVID-19, <https://www.aier.org/article/the-economy-after-covid-19/>

¹³ IFLA Trend Report 2019 Update, <https://trends.ifla.org/>

prizadela, pa tudi zato, ker so morale ob zaprtju šol in vrtcev poskrbeti za varstvo in šolanje svojih otrok¹⁴.

Avtomatizacija delovnih procesov, spletne storitve in potrebe po novih znanjih

V panogah, kjer je težko vzdrževati socialno distanco, je pandemija sprožila nov val avtomatizacije delovnih procesov, številne storitve pa so se preselile na svetovni spet, zaradi česar so mnogi delo izgubili, spet drugi se bodo morali prekvalificirati oziroma pridobiti nova znanja.

Razmah »pametega dela« (smart working)

Epidemija je v organizacijah pospešila uvajanje t. i. pametnega dela. Za takšno obliko dela je značilno, da ga zaposleni opravljajo na več napravah z različnih lokacij. Po navedbah študije Univerze Stanford¹⁵ so zaposleni v maju 2020 dve tretjini ameriškega BDP-ja ustvarili z delom od doma oziroma na daljavo. Podobno se na svetovni splet selijo sestanki in kongresi, kar močno zmanjšuje obseg službenih potovanj. Veliko podjetij razmišlja o ohranitvi pametnega dela ali njegove hibridne različice tudi v prihodnje, saj so ugotovila, da lahko na tak način zmanjšajo prevozne in druge stroške ter povečajo storilnost zaposlenih. Pametno delo omogoča zaposlenim večjo fleksibilnost pri upravljanju delovnega časa, a jim ob tem tudi zmanjšuje možnosti interakcij s sodelavci in briše meje med zaposlitvijo in zasebnostjo¹⁶.

Preseljevanja iz mest v primestna naselja in podeželje

Nove možnosti dela na daljavo so skupaj s strahom pred okužbami v različnih delih sveta sprožile selitve prebivalcev iz velikih mest v primestna naselja ali na podeželje.

Digitalno vključevanje in spremembe v potrošniškem vedenju prebivalcev¹⁷

Pandemija je med prebivalci pospešila digitalno vključevanje: ob že omenjenem delu na daljavo se je močno povečal tudi delež prebivalcev, ki uporablja spletne storitve trgovskih podjetij, izobraževalnih ustanov, javne uprave, bank ipd. Povečala se je tudi uporaba e-knjig, zvočnih knjig, e-revij, digitalne glasbe, TV-oddaj in filmov, prav tako so se ob dolgotrajnem življenju v mehurčkih razširile različne oblike druženja na spletu (bralni klubi, branja ipd.), vendar ne enakomerno; šibko vključevanje deprivilegiranih skupin prebivalstva s pomanjkljivimi digitalnimi kompetencami in/ali oteženim dostopom do spleta vodi v digitalni razkorak, ki posledično pogloblja socialno razslojevanje družbe.

Zaradi pandemije in njenih posledic se bodo knjižnice pri izvajanju strategije po vsej verjetnosti spopadale:

- s kadrovskimi težami: bolniškimi izostanki, odpuščanji, pomanjkanjem kadra, odpori in strahovi zaposlenih,
- s pomanjkanjem prostovoljcev za določene programe,
- z neustreznimi prostori za zagotavljanje fizične razdalje,
- z zmanjševanjem obiska fizične knjižnice in povečevanjem uporabe digitalnih storitev,
- s potrebo po usposabljanju zaposlenih za izvajanje virtualnih srečanj in programov, novih digitalnih storitev, procesov itd.,
- z obsežnimi spremembami v dejavnostih, povezanih z dolgoročnim strokovnim razvojem zaposlenih, saj se večina konferenc in usposabljanj izvaja digitalno,
- z oteženo komunikacijo med zaposlenimi zaradi dela na daljavo ali dela ob upoštevanju socialne distance,

¹⁴ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-12-30/ten-ways-covid-19-has-changed-the-world-economy-forever>

¹⁵ <https://news.stanford.edu/2020/06/29/snapshot-new-working-home-economy/>

¹⁶ <https://old.delo.si/gospodarstvo/kariera/smart-working-ali-pisarna-na-vsakem-koraku.html>

¹⁷ Silver Linings | Princh Library Blog

- z velikimi spremembami v delovanju tradicionalnih partnerjev knjižnic in drugih sektorjev, kot so vrtci, šole in univerze s spremenjenimi oblikami izvajanja učnih programov; spremembe dnevnega varstva; spremembe dostopnosti ustanov za dolgotrajno oskrbo in bolnišnic; omejena dostopnost športnih aktivnosti, parkov, kulturnih prireditev ipd.; prostorsko in časovno omejena dostopnost storitvenega sektorja (banke, restavracije, trgovine), ki povečuje delež online storitev ipd.,
- z velikimi psihosocialnimi posledicami krize, vključno s samomori med prebivalstvom, zlorabami drog, družinskim nasiljem ipd.,
- s povečano brezposelnostjo in podzaposlenostjo prebivalstva, s stečaji in potrebami po socialni pomoči, subvencijah, podpori in pomoči,
- z močno omejenimi možnostmi vzdrževanja socialnih stikov v kavarnah, restavracijah, barih, tavernah ipd. in
- z izzivi zmanjšane kakovosti življenja v skupnostih ob odsotnosti lokalnih predstav, koncertov, športnih aktivnosti, klubov, sejmov ter drugih družabnih dejavnosti.

Navedeni trendi nakazujejo, da je potrebno vse analize in raziskave, opravljene pred pandemijo, obravnavati preudarno in v luči novih perspektiv.

2.4 Tehnološko okolje

2.4.1 ZUNANJE TEHNOLOŠKO OKOLJE

Zunanje tehnološko okolje knjižnic je definirano s stanjem razvoja informacijsko komunikacijske tehnologije, njene ponudbe in razširjenosti v Sloveniji in v svetu, načinom življenja prebivalcev, različnimi predpisi in priporočili.

Na zunanje tehnološko okolje knjižnica neposredno nima vpliva, ima pa pomembno vlogo pri vključevanju in izobraževanju prebivalcev preko dejavnosti, ki jih izvaja na področju razvoja digitalne družbe in digitalnih kompetenc.

Stanje ponudbe, razširjenost uporabe opreme in servisov IKT ter stanje e-kompetenc prebivalcev v letih 2018 oziroma 2019 kaže naslednjo podobo:

Razvitost slovenske digitalne družbe

Za razvitost digitalne družbe je pomembna visoka stopnja **uporabe interneta** v vseh starostnih skupinah prebivalcev.¹⁸

V prvem četrtletju 2019 je internet redno uporabljalo 83 % oseb, starih 16–74 let (v 2018: 80 %), v istem obdobju leta 2009 pa 62 % (v EU-28: 65 %).

74 % 16–74-letnikov je internet uporabljalo vsak dan ali skoraj vsak dan (v 2018: 71 %), 69 % pa večkrat na dan (v 2018: 65 %). Odstotek rednih uporabnikov interneta je še vedno najnižji med 65–74-letniki (47 %), v 1. četrtletju 2009 jih je bilo le 8 %.

Po zadnjih podatkih je internet redno uporabljalo 47 % 65–74-letnikov. Delež 16–74-letnikov, ki interneta niso še nikoli uporabljali, se je zmanjšal. Teh je bilo v letu 2009 33 % (v EU-28: 30 %), v letu 2018 pa še 16 % (v EU-28: 11 %).¹⁹

V zadnjih 10 letih se je tako povečal predvsem odstotek rednih uporabnikov interneta med starejšimi osebami. Po posameznih starostnih skupinah je bilo rednih uporabnikov interneta 99 % vseh oseb, starih 16–24 let, 98 % starih 25–34 let, 94 % starih 35–44 let, 89 % starih 45–54 let, 70 % starih 55–64 let in 47 % vseh starih 65–74 let.

¹⁸ Vir: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8423>

¹⁹ Vir: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8105>

Za dostop do interneta je velika večina rednih uporabnikov interneta uporabljala pametni telefon (92 %) (v 2018: 85 %). 61 % jih je za to uporabljalo prenosni računalnik (v 2018: 63 %), 48 % namizni računalnik (enako kot v 2018), 26 % tablični računalnik (v 2018: 25 %) in 6 % druge mobilne naprave, npr. igralno konzolo, e-bralnik, pametno uro (v 2018: 4 %).

Digitalni razkorak, tj. neenakost, ki jo povzroči dostopnost ali nezmožnost uporabe informacijskih in komunikacijskih tehnologij, je najvišji med osebami, stari 65 ali več let. Do 1. četrtertletja 2019 je bilo med vsemi 16–74-letniki 13 % takih, ki interneta niso še nikoli uporabljali (v 2018: 16 %); med 65–74-letniki je bilo takih več kot polovica (51 %), med 55–64-letniki 35 %, med 45–55-letniki 10 % in med 35–44-letniki 3 %.

Uporaba družbenih omrežij

V prvem četrtertletju 2019 je uporabljalo storitve za neposredno sporočanje in izmenjevalo sporočila prek programov, kot so Viber, WhatsApp, Skype itd., 49 % oseb, starih 16–74 let; telefoniralo ali videotelefoniralo s spletno kamero prek interneta je 42 % 16–74-letnikov. 30 % 16–74-letnikov pa je na spletnih straneh ali mobilnih aplikacijah objavljalo ali delilo z drugimi lastne fotografije, videoposnetke, besedila ali glasbo.

Na spletnih družbenih omrežjih je sodelovalo (pošiljalo sporočila, objavljalo slike, urejalo profil, npr. na Snapchatu, Facebooku, Instagramu) 52 % oseb, starih 16–74 let. Največ uporabnikov spletnih družabnih omrežij je bilo v starostnih skupinah 16–24 let (89 %) in 25–34 let (76 %).

Uporaba spletnega bančništva

Internet in informacijske tehnologije omogočajo, da ponudniki različnih storitev nudijo, uporabniki storitev pa uporabljajo različne storitve ne glede na poslovni čas ponudnikov ali lokacije uporabnika. Storitve e-bančništva je v 1. četrtertletju 2019 uporabljalo 47 % 16–74-letnikov (v 2018: 42 %). Deleži uporabnikov te storitve po posameznih starostnih razredih so bili taki: med 25–34-letniki jih je bilo 63 %, med 35–44-letniki 62 % in med 45–54-letniki 57 %.

Poslušanje glasbe in uporaba pretočnih vsebin

Kar 64 % rednih uporabnikov interneta je poslušalo glasbo prek spletnega radia, YouTubea ali prek aplikacij, ki omogočajo pretakanje glasbe, npr. Deezer, Apple Music (v EU-28: 56 %). Internet omogoča tudi ogled priljubljenih filmov ali nadaljevanj prek spletnih platform, kot so Netflix, HBO GO, Voyo. Možnost ogleda videovsebin na zahtevo je uporabljalo 16 % rednih uporabnikov interneta (v EU-28: 31 %). 71 % jih je gledalo videovsebine na YouTube in drugih spletnih straneh za deljenje videovsebin (v EU-28: 62 %).²⁰

Uporaba storitev e-uprave

Pomemben kazalnik digitalizacije družbe je razvitost storitev e-uprave. E-uprava naj bi napravila javno upravo prijaznejšo in učinkovitejšo, čim bolj naj bi zmanjšala birokracijo in omogočila izvajanje postopkov prek interneta. Spletne strani javnih ustanov je v 2018 uporabljalo 54 % oseb, starih 16–74 let. 49 % jih je pridobivalo informacije na spletnih straneh javnih ustanov, 28 % jih je pridobivalo ali prenašalo obrazce, 19 % jih je oddalo elektronske obrazce.

Uradni obrazec je v letu 2018 oddalo v elektronski obliki 56 % vseh 16–74-letnikov, preostalih 44 % 16–74-letnikov, ki tega niso naredili, pa je za to navedlo naslednje razloge (navedli so lahko več razlogov): 33 % jih je odgovorilo, da ni bilo na voljo ustrezne spletne storitve za oddajo elektronskih obrazcev; 18 % jih je imelo pomisleke glede zaščite in varnosti osebnih podatkov; 11 % jih ni imelo ustreznih veščin ali znanj; 7 % jih je povedalo, da je elektronski obrazec oddal v njihovem imenu nekdo drug; 38 % vprašanih je navedlo druge razloge.²¹

²⁰ Vir: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8105>

²¹ Vir: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8105>

Storitve področja javne uprave eZdravje na portalu zVEM, npr. storitev eNaročanje, vpogled v lastno zdravstveno dokumentacijo, je v letu 2019 uporabljalo 15 % 16–74-letnikov. Delež uporabnikov te storitve je bil najvišji med osebami, starimi 35–44 let (21 %).²²

Shranjevanje v oblak in spletni nakupi

Zasebne dokumente, fotografije, glasbo, videoposnetke ali druge datoteke je shranjevalo na prostoru za hrambo podatkov na internetu oziroma v oblaku 30 % oseb, starih 16–74 let (v 2018: 24 %).

Vsaj en spletni nakup (tj. naročilo ali nakup izdelka ali storitve prek spleta) je v zadnjih 12 mesecih pred anketiranjem (od aprila 2018 do marca 2019) opravilo 56 % oseb, starih 16–74 let (v 2018: 51 %); med moškimi je bilo takih 56 %, med ženskami pa 55 %. Delež e-kupcev se je povečal v vseh starostnih skupinah prebivalcev: med 25–34-letniki na 78 %, med 16–24-letniki na 77 %, med 35–44-letniki na 71 %, med 45–54-letniki na 56 %, med 55–64-letniki na 35 % in med 65–74-letniki na 18 %. Delež 16–74-letnikov, ki prek spleta niso še nikoli nakupovali, se je v enem letu zmanjšal s 23 % (2018) na 21 % (2019).²³

Internet stvari

Pametne naprave oziroma internet stvari so naslednji korak v digitalizaciji. Gre za povezovanje različnih naprav med seboj prek interneta. Tak primer so pametni gospodinjski aparati ali naprave, ki jih lahko upravljamo ali nadziramo z drugimi napravami, npr. s pametnim telefonom, prek interneta. Pametne gospodinjske aparate ali naprave, kot so termostat, pametna svetila, robotski sesalnik ali varnostni sistem, je prek interneta upravljalo ali nadziralo 6 % oseb, starih 16–74 let. Delež uporabnikov pametnih naprav je bil največji med 35–44-letniki (10 %), sledili so 25–34-letniki (8 %), 16–24-letniki (6 %), 45–54-letniki (5 %), 55–64-letniki (3 %) in 65–74-letniki (2 %).

Varnost na spletu

Najpogostejša težava v zvezi z uporabo interneta je bil prejem prirejenega elektronskega sporočila. Uporaba interneta, npr. za komuniciranje, spletno nakupovanje, uporabo storitev javne uprave, prinaša prednosti, hkrati pa uporabnike interneta izpostavlja novim potencialnim nevarnostim. V 1. četrtnetu 2019 je bilo med osebami, starimi 16–74 let, 11 % takih, ki so prejele prirejeno elektronsko sporočilo, katerega namen je bil pridobiti informacije o uporabnikih, npr. spletna gesla, uporabniška imena, podatke o kreditnih karticah itd. (phishing). 6 % jih je bilo preusmerjenih na lažne spletne strani, kjer so bile vprašane po osebnih podatkih (pharming). 2 % pa jih je bilo žrtev goljufije pri uporabi kreditne ali debetne kartice.

En odstotek oseb, starih 16–74 let, je pri uporabi interneta za zasebne namene naletel na naslednje varnostne težave: okužbo z računalniškim virusom ali drugo okužbo, npr. z računalniškim črvom, trojanskim konjem, ki je povzročil izgubo podatkov ali časa; zlorabo na internetu razpoložljivih lastnih osebnih podatkov, kar je povzročilo diskriminacijo, nadlegovanje, ustrahovanje; vdor v njihov profil na družabnih omrežjih ali elektronsko pošto, zaradi česar so bile vsebine objavljene ali poslane brez njihove vednosti; otroci so dostopali do neprimernih spletnih strani.

Deleži uporabnikov interneta (16–74 let) po namenih uporabe interneta, Slovenija, 1. četrtnetu 2019 (razen kjer je navedeno drugače):

- 87 % za iskanje informacij o blagu in storitvah (podatek za leto 2018),
- 74 % za gledanje video vsebin, npr. prek YouTube (podatek za leto 2018),
- 72 % za pošiljanje in prejemanje elektronske pošte,
- 70 % za iskanje informacij o blagu in storitvah,
- 63 % za branje ali prenašanje spletnih novic, časopisov ali revij,

²² Več o storitvah e-uprave: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8542>

²³ Več o spletnem nakupovanju: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8485>

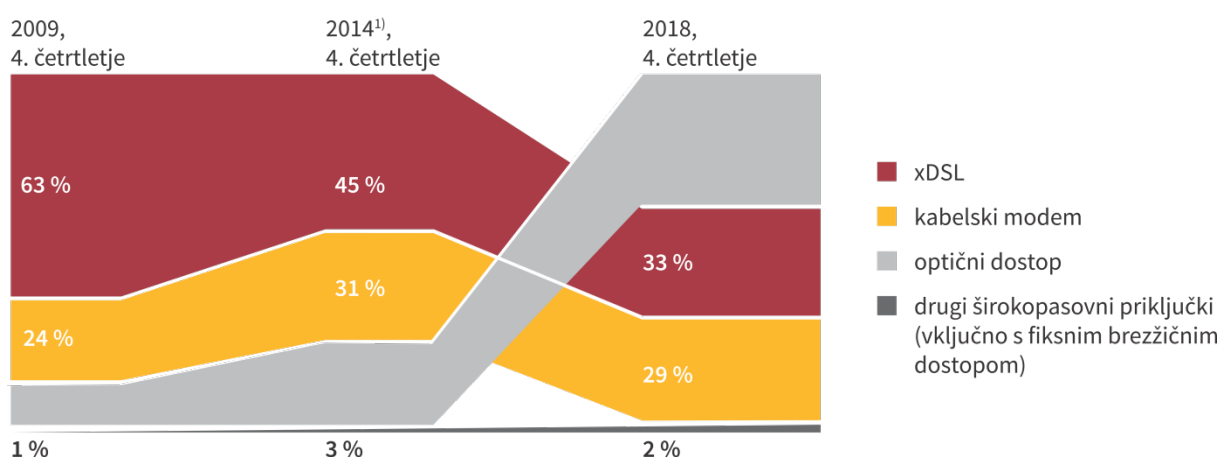
- 61 % za iskanje informacij, povezanih z zdravjem (podatek za leto 2018),
- 52 % za uporabo spletnih družbenih omrežij (v letu 2018: 61 %),
- 51 % za poslušanje glasbe prek spletnega radia, pretakanje glasbe (v letu 2018: 64 %),
- 49 % za neposredno sporočanje,
- 47 % za spletno bančništvo (v letu 2018: 53 %),
- 42 % za telefoniranje ali video telefoniranje (v letu 2018: 50 %),
- 30 % shranjevanje podatkov v oblak,
- 18 % za prodajo blaga ali storitev,
- 13 % za iskanje službe,
- 6 % za upravljanje pametnih naprav preko interneta.

2.4.2 KOMUNIKACIJSKE STORITVE

Širokopasovni internet

Med vrstami širokopasovnih priključkov do interneta je največ priključkov z optičnim dostopom.²⁴ Število širokopasovnih internetnih priključkov se je od 4. četrtnetja 2009 do 4. četrtnetja 2018 povečalo za 38 %. V 4. četrtnetju 2009 je bilo v uporabi 442.623 širokopasovnih internetnih priključkov; prevladovali so priključki xDSL, bilo jih je 63 %, priključkov z optičnim dostopom pa je bilo takrat 12 %. V 4. četrtnetju 2018 je bilo v uporabi 612.737 širokopasovnih internetnih priključkov; največ je bilo priključkov z optičnim dostopom (36 %), sledili so priključki xDSL (33 %). Dostop do interneta od doma je v letu 2018 imelo 87 % gospodinjstev, v katerih je bila vsaj ena oseba stara 16–74 let (v EU-28: 89 %), pred 10 leti (v letu 2009) pa 64 % (EU-28: 66 %). Fiksne širokopasovne internetne povezave, katerih pogodbeno zagotovljena hitrost prenosa podatkov je bila vsaj 30 Mbit/s, je v 2018 uporabljalo 41 % podjetij z vsaj 10 zaposlenimi, povezave, katerih hitrost prenosa podatkov je bila vsaj 100 Mbit/s, pa 19 % podjetij.

Vrste širokopasovnih internetnih priključkov v Sloveniji, v %

1) Seštevki se zaradi zaokroževanja ne ujemajo.
Vir: SURS

²⁴ Vir: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8105>

Mobilna telefonija

Uporabnikov slovenskega mobilnega omrežja je bilo konec leta 2018 za petino več kot konec leta 2008. Ti so v letu 2018 poslali štirikrat toliko SMS-ov kot v 2008. Čas govorjenja po mobilnem telefonu se je v desetih letih podaljšal za polovico, število klicev pa je bilo za 5 % manjše.²⁵

Vsaj en mobilni telefon je v letu 2018 v Sloveniji imelo 96 % gospodinjstev, kar je za 74 odstotnih točk več kot leta 2000; takrat je imelo mobilni telefon povprečno vsako peto gospodinjstvo (22 %). Zasebnih in poslovnih uporabnikov slovenskega mobilnega omrežja je bilo ob koncu leta 2008 približno 2 milijona, ob koncu leta 2018 pa že skoraj 2,5 milijona. V desetih letih se je število uporabnikov povečalo za petino, in sicer zaradi povečanja števila naročnikov. Število teh se je namreč povečalo za polovico (za 48 %), medtem ko se je število predplačnikov za tretjino (za 32 %) zmanjšalo.

Stopnja penetracije vseh aktivnih uporabnikov mobilne telefonije (zasebnih in poslovnih) je bila v 2018 v Sloveniji 119-odstotna, kar pomeni, da je bilo uporabnikov mobilne telefonije skoraj za petino več, kot je bilo prebivalcev. V letu 2007 je bila stopnja penetracije 95-odstotna; mejo 100 % je presegla v 2008, ko je bila 102-odstotna.

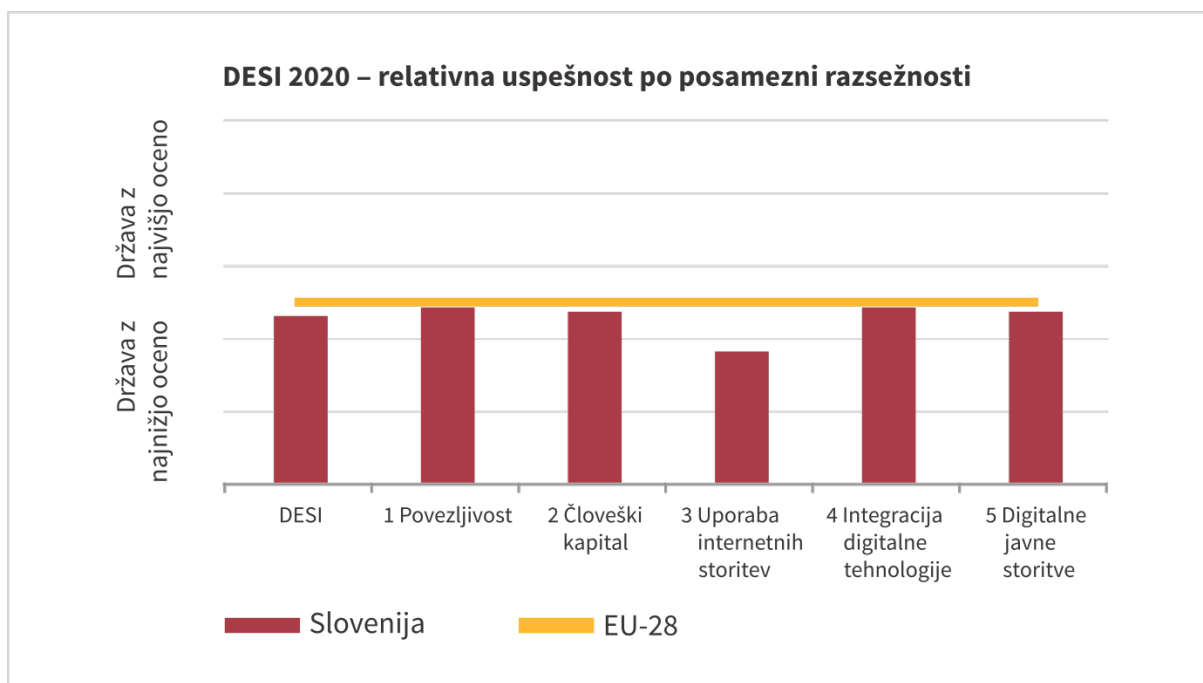
Količina podatkov, prenesenih prek mobilnega širokopasovnega dostopa do interneta, narašča. V letu 2018 je bilo prek mobilnega širokopasovnega dostopa prenesenih približno 12-krat toliko podatkov kot v 2014. To kaže, da se je močno spremenil način komunikacije tako v zasebnem kot v poslovnem svetu. Po mobilnem oziroma pametnem telefonu komuniciramo na družbenih omrežjih, prek mobilnega telefona opravljamo vedno več aktivnosti tako v zasebnem kot tudi v poslovnem okolju. K vsemu temu je pripomogla tudi sprememba evropske zakonodaje na področju elektronskih komunikacij, ki je še spodbudila uporabo dostopa do interneta prek mobilnih naprav, zaradi česar se je dodatno povečala tudi količina prenesenih podatkov.

Indeks digitalnega gospodarstva in družbe (DESI)²⁶, ki ga vsak leto objavlja Evropska komisija, kaže, da se Slovenija med osemindvajseterico članic uvršča na 15. mesto, torej v skupino srednje uspešnih držav. V primerjavi s preteklim letom je napredovala za eno mesto.

Na grafu so prikazani rezultati za Slovenijo v vseh petih kategorijah, ki so predmet merjenja, v primerjavi s povprečjem ocen vseh članic EU. Največ bo morala Slovenija narediti na uporabi internetnih storitev. Znotraj te kategorije ima največ možnosti, da izboljša vrednost indeksa DESI na področju spletnega bančništva, pri uporabi video klicev, videa na zahtevo ter uporabi interneta med starejšo populacijo.

²⁵ Vir: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8626>

²⁶ Akos MP - Indeks digitalnega gospodarstva in družbe (DESI) za leto 2020 (mipi.si)

V zadnjih desetih letih se je najbolj povečal delež rednih uporabnikov interneta med starejšimi prebivalci Slovenije, vendar v tej skupini še vedno v največji meri ostaja prisotna digitalna izključenost.

Prikazani podatki so bili zajeti še pred krizo zaradi COVID-19, ki je zagotovo pomembno vplivala na ključne družbene kazalnike o uporabi internetnih storitev pri državljanih. Pričakovane spremembe bodo knjižnice morale pozorno zaznavati in upoštevati pri oblikovanju svojih storitev.

2.4.3 NOTRANJE TEHNOLOŠKO OKOLJE

Notranje tehnološko okolje v knjižnicah sestavlja dve podokolji: okolje za notranje uporabnike (zaposlene) in okolje za zunanje uporabnike (člane in ostale uporabnike knjižnice).

Obe podokolji morata biti takšni, da sledita razvoju tehničnih možnosti in posledično omogočata razvoj dejavnosti splošnih knjižnic. V knjižnici moramo zagotoviti strojno in programsko opremo, da bodo zaposleni lahko izvajali svoje naloge brez večjih motenj. Zagotoviti moramo, da bodo težave kontrolirane in da imamo predvidene rešitve v primeru le-teh. Tu sta mišljena strokovno znanje zaposlenih v tem segmentu (sistemski administrator, informatik) in organizirana podpora v primeru kompleksnejših težav (možnost zunanjega servisa). Za obe okolji moramo tudi zagotoviti ustrezno varnost pri vstopanju v informacijski sistem in pri prenašanju osebnih podatkov. Pri tem je potrebno upoštevati zakonodajo in priporočila standardov (npr. ISO 27 000, varovanje osebnih podatkov itd.).

Problem z zagotavljanjem ustrezne varnosti, urejenosti in operativnosti lokalnih omrežij se pojavlja v marsikateri manjši splošni knjižnici, ki nima svojega ustrezno usposobljenega kadra. Koordinirano delo sistemskih administratorjev iz osrednjih območnih knjižnic (OOK) je v določeni meri že pripomoglo k izboljšanju na tem področju.

Delovna skupina sistemskih administratorjev OOK je v letu 2019 pripravila dokument Strateške usmeritve na področju IKT v splošnih knjižnicah za obdobje 2019–2028 z namenom, da bi splošne knjižnice lažje sledile trendom razvoja informacijsko komunikacijske opreme, informacijske varnosti ter kompetenc zaposlenih in uporabnikov na tem področju. V okviru strateških usmeritev so definirali pet strateških področij in v pripadajoče strateške cilje:

- **človeški viri**, strateška cilja:
 - zagotavljanje kadrovskih virov za izvajanje nalog, ki jih prinaša področje tehnološkega razvoja in storitev knjižnic v digitalnem okolju
 - skrb za redno usposabljanje zaposlenih, ki delajo na področju IKT, ter izmenjava izkušenj in dobrih praks
- **izobraževanje**, strateška cilja:
 - zagotavljanje celovitega razvoja veščin digitalne pismenosti zaposlenih v knjižnici
 - podpora pri usposabljanju uporabnikov
- **oprema**, strateški cilji:
 - načrtovanje, redno vzdrževanje in posodabljanje informacijskega sistema (strojne in programske opreme ...)
 - zagotoviti širokopasovno povezavo in brezžično povezavo v vseh enotah knjižnice
 - uporaba vseh temeljnih segmentov v sistemu Cobiss
 - uporaba mobilne in spletne tehnologije pri knjižničnih storitvah
 - spodbujanje avtomatizacije knjižničnih storitev (izposoja, vračilo, zaščita gradiva ...)
 - spodbujanje uporabe storitev v oblaku
- **financiranje**, strateški cilji:
 - načrtovanje finančnih sredstev za nakup in posodabljanje opreme IKT
 - partnersko sodelovanje in iskanje skupnih rešitev s partnerji (Arnes, IZUM ipd.)
 - iskanje alternativnih možnosti financiranja
- **informacijska varnost**, strateški cilj:
 - izdelava politike informacijske varnosti in poenoteno upoštevanje standardov s tega področja

V okviru strateških ciljev so definirani tudi ukrepi za izboljšanje stanja ter kazalci za merjenje doseganja strateških ciljev.

Kaže se tendenca zastarevanja računalnikov in periferne opreme v knjižnicah in pričakujemo lahko, da se bo pojav zaradi kriznih razmer v naslednjih nekaj letih še stopnjeval.

Po knjižnicah še niso izkoriščene vse možnosti ponudbe storitev Moja knjižnica v okviru sistema COBISS, veliko pa je še razvojnih možnosti, da bi bile te storitve, vključno z iskalnim vmesnikom OPAC, uporabniško bolj prijazne in bolj skladne z uporabniško izkušnjo, ki so je prebivalci navajeni pri naprednih spletnih storitvah.

Tehnologija v veliki meri lahko pomaga premagovati specifične ovire, s katerimi se srečujejo uporabniki s posebnimi potrebami. Knjižnica bi morala uporabo opreme, namenjene tem uporabnikom, omogočati vzporedno z uporabo opreme za druge uporabnike in svoje storitve v največji možni meri ponujati po obeh kanalih. V knjižnicah primanjkuje tako podrobnejše znanje o specifičnih potrebah uporabnikov kot tudi znanje o tehničnih rešitvah, ki na te potrebe odgovarjajo. Implementacija teh rešitev predstavlja tudi znaten finančni zalogaj.

E-knjige, e-bralniki

Spomladi 2013 je začela testno delovati prva platforma oziroma namenski spletni distribucijski portal za izposajo slovenskih e-knjig v slovenskih splošnih knjižnicah, tj. portal Biblos Lib. Portal je razvil zavod za založniško dejavnost Beletrina v sodelovanju s splošnimi knjižnicami. V testnem obdobju, ki je potekalo od 20. 3. do 30. 6. 2013, ga je preizkusilo devet slovenskih splošnih knjižnic ter specialna knjižnica Inštituta informacijskih znanosti (IZUM).

V letu 2014 je koordinacijo slovenskih splošnih knjižnic pri vključevanju na portal prevzelo Združenje splošnih knjižnic, ki združuje direktorje knjižnic in zastopa interese splošnih knjižnic na področju politik, strategij in upravljanja. Vsa leta skrbi za usklajevanja z Beletrino glede višine letne uporabnine, promocijskih akcij za dvig uporabe e-knjig v slovenskih splošnih knjižnicah in sodeluje kot predstavnik knjižnic pri nadgrajevanju storitve.

Portal Biblos slovenskemu trgu nudi sodobno distribucijsko platformo, primarno namenjeno članom slovenskih knjižnic ter nadgrajeno s prodajnim delom. Založniki se lahko samostojno vključujejo v ponudbo knjižničnega (BiblosLib) kakor tudi knjigotrškega dela (Biblos). Platforma omogoča tudi statistične analize obiska in uporabe gradiva z neposredno izmenjavo tovrstnih podatkov s servisi in storitvami sistema COBISS, kar je v pomoč tako nabavnim politikam knjižnic kakor tudi statističnim pregledom in analizam delovanja knjižnic. Prijava v sistem je za člane knjižnic, vključenih v sistem COBISS, urejena preko uporabniškega imena in gesla storitve Moja knjižnica.

Za potrebe izobraževanja in zaradi omogočanja večje dostopnosti med uporabniki se je večina splošnih knjižnic odločila tudi za nakup namenskih bralnikov, ki si jih uporabniki lahko izposodijo. Trenutno je v uporabi že tretja generacija namenskih bralnikov za platformo Biblos.

Knjige na platformi Biblos so dostopne v standardnem formatu epub, ki ima dodano zaščito pred nedovoljenim kopiranjem v obliki Adobe DRM.

Obveljal je licenčni model po zgledu tujih ponudnikov e-knjig po principu »single user copy« modela proste izbire (PDA, angl. patron-driven acquisition), kjer knjižnica prosto izbira naslove med celotnim naborom gradiva na platformi Biblos. Model omogoča knjižnici, da sama določi največje možno število hkratnih izposoj, prav tako pa lahko omeji tudi najvišjo možno porabo sredstev na mesečni in/ali letni ravni.

Potreben zagon za omenjeno vključitev splošnih knjižnic je dalo Ministrstvo za kulturo, ki se je leta 2015 odločilo, da vsaki izmed splošnih knjižnic preko vsakoletnega neposrednega poziva za sofinanciranje nakupa knjižničnega gradiva omogoči pokritje stroškov zagotavljanja izposoje e-knjig.

Ob koncu leta 2019 je storitve platforme Biblos uporabljalo 62 knjižnic, vsebine je prispevalo 145 založb in samozaložnikov, uporabljalo pa jo je več kot 17.000 uporabnikov, ki so v letu 2019 opravili 98.000 izposoj. V maju 2020 je bilo na voljo že več kot 4.000 knjižnih naslovov.

Nekaj ključnih dejavnikov, ki že vplivajo na uspešnost in kakovost ponudbe e-knjig v slovenskih knjižnicah in lahko pričakujemo, da bodo tudi v prihodnosti: izbor e-knjig, lastništvo e-knjig za izposajo, uporabniška dostopnost e-knjig, določanje cenovne politike, uporabljene strategije omejevanja dostopa do e-knjig splošnim knjižnicam, spodbujanje k nakupu namesto k izposoji, tehnološka zaščita in avtorske pravice, distribucijska platforma, vpetost v knjižnično okolje, davčna stopnja za e-knjige, uporaba (namenskih) bralnih naprav, vključevanje drugih digitalnih formatov (predvsem zvočnih knjig) in ponudba knjižničnega gradiva v dostopnejši obliki za uporabnike z oviranostmi. Pomemben dejavnik pri uporabi e-knjig je tudi tehnološka oprema, torej naprave, predvsem prenosne, ki omogočajo popoln izkoristek prednosti e-knjig. Potrebno bo poskrbeti tudi za vprašanje trajnega hranjenja elektronskih izvodov in pri tem upoštevati zastarevanje tehnologije in formatov, v katerih so vsebine trenutno berljive, v prihodnosti pa morda ne bodo več.

2.4.4 KLJUČNE UGOTOVITVE

Slovenija zaostaja v razvoju digitalne družbe, kar je posledica nizkih vlaganj v razvoj digitalnih veščin in tehnologij ter neusklajenega razvoja celotnega področja kljub relativno enakomerni razširjenosti hitrega širokopasovnega omrežja. Znanje in spretnosti za kakovostno življenje in delo bomo dosegli z razvijanjem znanja in spretnosti, z izboljšanjem bralne, matematične, digitalne in finančne pismenosti, s spodbujanjem globalnega učenja in mednarodne vpetosti ter

opolnomočenjem prebivalcev za uporabo najnovejših tehnologij in s tem zmanjševanjem digitalne vrzeli (*Strategija razvoja Slovenije 2030*).

Ena od vodilnih pobud strategije Evropa 2020, ki jo je sprejela Evropska komisija, je Evropska digitalna agenda²⁷. Objavljena je bila maja 2010 in v njej je opredeljeno, da mora imeti informacijsko-komunikacijska tehnologija osrednjo podporno vlogo, če želi Evropa uresničiti svoje ambicije za leto 2020. Na njeni podlagi je leta 2015 Evropska komisija začela uvajati tudi enotni digitalni trg, ki naj bi spodbudil e-poslovanje, urejanje avtorskih pravic v digitalnem okolju, zasebnost v elektronskih komunikacijah, harmonizacijo digitalnih pravic in pravil o DDV ter povečal kibernetiko varnost. Iz evropske digitalne agende je izšel dokument Digitalna Slovenija 2020 – Strategija razvoja informacijske družbe do leta 2020²⁸ kot krovna strategija, ki določa ključne strateške razvojne usmeritve. Strategija podrobneje določa strateške usmeritve digitalizacije družbe in podjetništva, predvideva ukrepe za izrabo družbenega in gospodarskega potenciala IKT in interneta za digitalno rast, pri čemer se osredotoča na digitalno infrastrukturo, intenzivno uporabo IKT in interneta, kibernetiko varnost ter vključujočo informacijsko družbo. Zunanje tehnološko okolje v Sloveniji je knjižnicam naklonjeno. Opremljenost gospodinjstev s širokopasovnim dostopom do interneta, uporaba svetovnega spleta in nivo kompetenc so na visoki ravni, vendar obstajajo skupine prebivalstva, ki so v tem pogledu izključene. Izključenost je z ene strani vezana na nedostopnost tehnologije po drugi pa na potrebne kompetence. V letu 2018 je Nacionalni svet za knjižnično dejavnost sprejel dokument Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice (za obdobje 2018–2028). V dokumentu je med področji načrtovanja knjižničnih politik opredeljena tudi politika upravljanja informacijske varnosti in varnosti posredovanja informacij, podrobneje pa izpostavlja tudi knjižnično vlogo pri informacijskem in računalniškem opismenjevanju.

Slovenske splošne knjižnice bodo v naslednjih nekaj letih težko sledile razvoju zunanjega tehnološkega okolja in ga integrirale v svojo ponudbo. Vlaganje v tehnološko okolje je zanje še vedno finančno velik zalogaj. Manjša ko je knjižnica, težje sledi novostim. Posodabljanje in razvoj nove opreme jih sili v nakupe, ker starejše opreme ne morejo več nadgraditi in postaja neuporabna. Predvsem je težava na področju, kjer želijo zadostiti potrebam uporabnikov. Potrebno bo razmisliti o organiziranih sistemih sofinanciranja (npr. s strani velikih ponudnikov opreme) in skupen nastop pri nakupih.

Popisi IKT opreme, ki jih izvaja skupina sistemskih administratorjev, morajo postati stalna praksa. Z njimi dobimo uvid v tehnično opremljenost knjižnic (notranje okolje) z dodano vrednostjo. Pri zbiranju raznovrstnih podatkov o okolju knjižnic lahko pridobimo (npr. glede na tip uporabnikov) tudi posredne podatke o njihovih tehničnih možnostih in temu prilagodimo ponudbo (v knjižnici ali na dom). Posledično bomo lahko preverjali ustreznost in izpolnjevanje zadanih strateških ciljev, zapisanih v strateških usmeritvah na področju IKT v splošnih knjižnicah za obdobje 2019–2028.

Splošne knjižnice bodo v okviru strateških usmeritev morale poskrbeti za ključna področja, vezana na notranje tehnološko okolje knjižnic:

- Vsaka knjižnica mora imeti glede na potrebe **zadostno število usposobljenih strokovnih delavcev za izvajanje nalog** s področja sprotnega reševanja težav pri delovanju opreme IKT, strateškega načrtovanja obnavljanja opreme IKT, razvoja novih storitev s ciljem povečati dostopnost knjižničnih storitev in optimizirati delovne procese. Knjižnica, ki nima zaposlenega svojega kadra za IKT (za IS ter opremo IKT skrbi zunanji izvajalec), mora imeti usposobljenega sodelavca, ki koordinira naloge s področja IKT med zaposlenimi in zunanjim izvajalcem in ima pridobljena osnovna znanja.
- Pomembno je **načrtovanje, redno vzdrževanje in posodabljanje informacijskega sistema v knjižnicah**, ki mora zaradi poenostavitve dela in lažjega upravljanja

²⁷ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sl/sheet/64/evropska-digitalna-agenda>

²⁸ <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MJU/DID/Strategija-razvoja-informacijske-druzbe-2020.pdf>

informacijskega sistema v največji meri temeljiti na avtomatiziranem upravljanju posodobitev programske opreme. V vseh enotah knjižnic je potrebno omogočiti kakovostno in hitro internetno povezavo ter povezavo v brezžično omrežje. Knjižnice morajo imeti jasen pregled stanja opreme IKT glede na starost, funkcionalnost in sodobnost.

- **Vzpostaviti je treba sistem načrtovanja nakupov opreme glede na našete potrebe.** Prav tako je priporočljivo, da se planiranje nakupov za tekoče leto pripravi glede na prioritete potreb. Pri tem je ključno partnersko povezovanje, tako s knjižnicami (skupne storitve in servisi, konzorcijski nakupi opreme) kot tudi z drugimi partnerji (Arnes, IZUM ipd.). Hkrati je pomembno tudi iskanje alternativnih možnosti na področju financiranja in licenciranja.
- **Skrb za redno izobraževanje zaposlenih, ki delajo na področju IKT**, naj zajema pridobivanje novih znanj in informacij o novostih na področju IKT, sodelovanje v delovni skupini informatikov in sistemskih administratorjev (OOK) ter prenos dobrih praks na območja.
- **Vsi zaposleni morajo biti sposobni brez težav uporabljati sodobno tehnologijo IKT**, ki je namenjena vsem starostnim skupinam. Pri tem morajo biti sposobni tudi za podporo pri usposabljanju uporabnikov. Razvijati in promovirati je treba e-storitve in širiti digitalne kompetence. Redno spremljanje digitalnih kompetenc zaposlenih je nujno za evidentiranje potreb po dodatnih izobraževanjih.
- Za hitrejše in učinkovitejše delovanje večjih knjižnic je nujna avtomatizacija, ki v čim večji meri omogoča samostojno uporabo knjižnice in njenih storitev. Za uspešno avtomatizacijo je nujno sodelovanje ponudnika, knjižnic in IZUM-a. Razvijati moramo tudi čim več skupnih tehničnih platform, da bomo konkurenčni, kajti posamezne knjižnice bodo prepočasne in tudi finančno ne bodo zmogle slediti izzivom (dobra praksa: oddaljen dostop, portala Kamra in Dobreknjige.si).
- Za enakopraven dostop uporabnikov knjižnic doma in po svetu bi bila **nujna uporaba vseh temeljnih segmentov in storitev, ki jih omogoča sistem COBISS** (spletni vpis, storitve Moje knjižnice, medknjižnična izposoja, spletno plačevanje, brezgotovinsko plačevanje v knjižnici in podobno).
- Mobilne in spletne tehnologije ter aplikacije uporabnikom omogočajo lažjo in hitrejšo pot do knjižničnih storitev. **Knjižnice morajo spremljati razvoj mobilnih in spletnih tehnologij ter vključiti sodobne poti poslovanja, ki jih tehnologija omogoča** (prilagojenost spletnih strani mobilnim napravam, elektronsko poslovanje, razvoj namenskih aplikacij, spletni vpisi ipd.).
- **Spodbujati je potrebno uporabo storitev v oblakih**, npr. gostovanje na različnih strežnikih, Arnesove storitve, dostopne preko AAI računa (spletne učilnice za izobraževanje informatikov in drugih zaposlenih, spletna pošta, shramba, storitve za pošiljanje večjih datotek preko spleta itd.).
- Za obvladovanje raznovrstnih informacij in podatkov, zlasti osebnih, je potreben **organiziran pristop v obliki sistema upravljanja varovanja podatkov in informacij** na celotnem področju delovanja splošne knjižnice in prav tako na posameznih ravneh njenega poslovanja.

2.5 Demografska slika Slovenije

Slovenija je v obdobju velikih družbenih sprememb. Nanje vpliva razvoj političnih, gospodarskih in prebivalstvenih dejavnikov. Zaradi leta trajajočega zniževanja rodnosti, zmanjševanja smrtnosti in daljšega trajanja življenja se srečujemo s pospešenim staranjem prebivalstva,²⁹ ki bo po demografskih projekcijah v Sloveniji bolj intenzivno kot v povprečju EU³⁰. Staranje prebivalstva bo zahtevalo spremembe na področju socialnega varstva, zaposlovanja ter odzive politik na številnih drugih področjih, kot je prilagoditev okolja in storitev starejšim³¹.

Državljeni Slovenije in tujci

1. januarja 2020 je imela Slovenija 2.095.861 prebivalcev. Po podatkih Statističnega urada RS se je število prebivalcev Slovenije v letu 2019 povečalo za 14.953, pri čemer se je število državljanov Slovenije zmanjšalo (za približno 3.200), število tujih državljanov pa se je povečalo za blizu 18.200 (13,1 %). 1. januarja 2020 so tako tujci predstavljali že 7,5 % vseh prebivalcev Slovenije. Slovenska družba je zaradi preseljevanja čedalje bolj raznolika.

Jeziki in narodnostna sestava

Slovenščina je materni jezik za 88 % prebivalcev, doma jo uporablja 92 % prebivalcev³². Na narodno mešanih območjih sta uradna jezika tudi italijanščina in madžarščina, zakonsko zaščito pa uživa tudi romščina.

Dobršen del prebivalstva Slovenije govori tudi variante »srbsko-hrvaškega« jezika (srbsčino, hrvaščino, bosanščino, črnogorščino), makedonščino in albanščino. V glavnem gre za imigrante (in njihove potomce), ki so se v Slovenijo preselili iz nekdanjih jugoslovanskih republik od šestdesetih do konca osemdesetih let prejšnjega stoletja.

Narodnostna sestava (popis 2002): Slovenci 83,1 %, Hrvati 1,8 %, Srbi 2,0 %, Muslimani (skupaj z Bošnjaki) 1,6 %, Madžari 0,3 %, Italijani 0,1 %, drugi 2,2 % in neznano 8,9 %.

Državni zbor RS je leta 2011 sprejel »Deklaracijo Republike Slovenije o položaju narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji (DePNNS)«. Ta akt pomeni začetek urejanja pravic tudi teh narodnih manjšin. Najpomembnejša je opredelitev politik za ohranjanje kulturne identitete in jezika, prisotnost v javnih medijih in vzpostavitev institucije, v kateri bodo predstavniki teh manjšin imeli sogovornika na ravni države.

Starost in spol

Delež otrok in mladostnikov, starih do 14 let, se v zadnjih letih povečuje, prav tako delež starejših (nad 65 let), zmanjšuje pa se delež delovno aktivnega prebivalstva (15–64 let).

Po podatkih SURS se je delež otrok od leta 1981 do leta 2009 zmanjšal s 23 % na 14 %, v zadnjih petih letih pa postopoma narašča in v 2019 znaša 15 %. Delež delovno aktivnega prebivalstva se je med letoma 1981 in 2009 povečal s 66 % na 69,5 %, a je upadel na 64,9 % do leta 2019. Delež starejših od 65 let pa se je z 10 % (leta 1981) povečal na 20 % (leta 2019).³³

Demografska gibanja se tudi različno zrcalijo v prostoru. V bližini mest se število zlasti mlajšega prebivalstva povečuje, zmanjšuje pa se v oddaljenih in obmejnih območjih. Ob neustreznem obravnavanju problematike se bo ta trend še nadaljeval, kar bo vplivalo tudi na zmanjševanje delovne sile v oddaljenih območjih, opuščanje kmetijstva in povečano zaraščanje ter na vprašanje varnosti. V mestih bo nadaljevanje trenda vplivalo na večje potrebe po stanovanjih in prilagoditvah storitvenih mrež³⁴.

²⁹ <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8773>

³⁰ <https://www.umar.gov.si/teme/demografske-spremembe/>

³¹ <https://www.umar.gov.si/teme/demografske-spremembe/>

³² https://www.stat.si/popis2002/si/rezultati_slovenija_prebivalstvo_dz.htm

³³ Prebivalstvo: demografsko stanje, jeziki in veroizpovedi | Eurydice (europa.eu)

³⁴ Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf (gov.si)

Prebivalstvo Slovenije je 1. januarja 2020 sestavljalo 1.051.066 moških in 1.044.795 žensk. Delež žensk med državljani Slovenije je znašal 51,2 % (ta delež zelo počasi upada že vrsto let); med tujimi državljani pa je bilo žensk le 33,4 % (po večletni rasti se je ta delež od leta 2018 znižal za 1,9 odstotne točke).

Izobrazba, znanja in spretnosti prebivalstva

Izobrazba prebivalstva je razmeroma visoka, demografske spremembe in hiter tehnološki napredek pa zahtevajo vse hitrejša prilagajanja izobraževalnih programov ter znanj in spretnosti razvojnim izzivom. Področje izobraževanja zaznamujejo nekateri dobri rezultati in pozitivne spremembe, ki prispevajo k večji vključenosti prebivalcev v družbo in h krepitvi človeškega kapitala kot dejavnika konkurenčnosti. Delež srednje in terciarno izobraženih se povečuje in je v mednarodni primerjavi razmeroma visok. V zadnjih letih se je izboljšala kakovost izobraževanja, merjena z rezultati mladih v mednarodni raziskavi PISA. Pozitivni premiki so bili zabeleženi tudi v strukturi vpisanih v terciarno izobraževanje, kjer se je povečal delež vpisov na naravoslovje in tehniko. Ob rastočem pomanjkanju ustrezne delovne sile in hitrih tehnoloških spremembah pa se povečuje potreba po zmanjšanju neskladij med ponudbo znanj in spretnosti na eni strani ter potrebami družbe in gospodarstva na drugi strani. Slabost predstavljajo tudi nizke besedilne, matematične in digitalne spretnosti odraslih, zlasti nizko izobraženih in starejših, ki se tudi redkeje vključujejo v vseživljenjsko izobraževanje, kar lahko zmanjšuje učinkovitost dela in socialno vključenost posameznikov³⁵.

Socialna izključenost in dohodkovna neenakost

Slovenija od leta 2016 ponovno zmanjšuje zaostanek v gospodarski razvitosti za povprečjem EU. Izboljšanim gospodarskim razmeram je sledila rast dohodkov prebivalstva, ki je bila najvišja v nižjih dohodkovnih razredih. Ukrepi in povečano zaposlovanje v konjunkturi so prispevali k zmanjšanju dolgotrajne brezposelnosti in hitremu povečevanju vključenosti v krizi slabše zastopanih skupin na trgu dela (mladi, starejši, nizko izobraženi). Tveganje socialne izključenosti in dohodkovna neenakost sta se s tem zmanjšala na predkrizne ravni in ostajata v mednarodnem merilu relativno nizka. Višja kot pred krizo pa je stopnja tveganja revščine delovno aktivnih, ki je najvišja v nestandardnih oblikah zaposlitve (samozaposlitve in zaposlitve za krajši ali za določen čas). Stopnja tveganja revščine je v Sloveniji sicer nižja kot v povprečju v EU, že vsa leta pa v tej primerjavi izstopa visoko tveganje za starejše ženske. Na področju zdravja ob izboljšanju nekaterih kazalnikov velik izziv ostaja potreba po izboljšanju dostopnosti zdravstvenih storitev z zmanjšanjem čakalnih dob in podaljševanje števila zdravih let življenja, kjer Slovenija močno zaostaja za drugimi državami³⁶.

³⁵ https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/razvoj_slovenije/2019/slovenski/POR2019_splet2.pdf

³⁶ https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/razvoj_slovenije/2019/slovenski/POR2019_splet2.pdf

2.6 Družbeno okolje, nacionalne strategije in raziskave ter vseživljenjsko izobraževanje

2.6.1 POMEMBNE NACIONALNE STRATEGIJE, KI OPREDELJUJEJO DRUŽBENO OKOLJE:

Strategija razvoja Slovenije 2030 (2017)

Strategija predvideva 12 ciljev, od katerih so z vidika poslanstva in dejavnosti splošnih knjižnic najpomembnejši naslednji:

- Znanje in spretnosti za kakovostno življenje in delo (2. mesto)
- Kultura in jezik kot temeljna dejavnika nacionalne identitete (4. mesto),
- Učinkovito upravljanje in kakovostne javne storitve.

Posredno so gotovo pomembni tudi ostali cilji, kot so:

- Zdravo in aktivno življenje,
- Dostojno življenje za vse,
- Vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta idr.

Strategija dolgožive družbe (Vlada RS, 2017)³⁷

je oblikovana na konceptu aktivnega staranja, poudarja aktivnost in ustvarjalnost v vseh življenjskih obdobjih, skrb za zdravje in medgeneracijsko sodelovanje ter solidarnost.

Med štiri ključne usmeritve oziroma stebre vključuje:

- trg dela (delovna aktivnost) in izobraževanje,
- samostojno, zdravo in varno življenje vseh generacij,
- vključenost v družbo - s področji delovanja, kot so medgeneracijsko sodelovanje (npr. projekt Simbioza), dostopnost in poznavanje sodobnih informacijsko-komunikacijskih orodij, prostovoljstvo ter vključevanje v ljubiteljsko in kulturno dejavnost,
- oblikovanje okolja za aktivno staranje.

Knjižnice lahko k uresničevanju navedenih ciljev prispevajo zlasti na področju medgeneracijskega povezovanja, izobraževanja oziroma usposabljanja starejših za samostojno življenje (uporaba IKT, zdrav način življenja, skrb za duševno in telesno zdravje).

2.6.2 ŠIRŠI OKVIR VSEŽIVLJENJSKEGA IZOBRAŽEVANJA V SLOVENIJI

Strategija vseživljenjskosti učenja v Sloveniji (2007)³⁸

Z dokumentom se je vseživljenjskost učenja tudi v Sloveniji uveljavila kot vodilno načelo vsega izobraževanja in učenja ter kot temeljna družbenorazvojna strategija. Strategija vključuje evropske cilje in jih povezuje s specifičnimi razmerami v Sloveniji.

Na podlagi te strategije je bilo vseživljenjsko učenje vključeno v številne strateške dokumente in programe, med drugim tudi v:

- Resolucijo o nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020 (ReNPVŠ11-20)
- Strategijo vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (sprejeta leta 2004, spremenjena leta 2011)

³⁷

https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/kratke_analize/Strategija_dolgozive_druzbe/Osnutek_SDD_april_2017_prava_verzija.pdf

³⁸ https://asemlllhub.org/wp-content/uploads/attachments/Slovenia_-slovenian_lifelong_learning_strategy.pdf

- Resolucijo o Nacionalnem programu za mladino 2013–2022 (ReNPM13–22)
- Resolucijo o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 (ReNPSV13–20)
- Strategijo razvoja informacijske družbe v Republiki Sloveniji do leta 2020
- Resolucijo o nacionalnem programu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji za obdobje 2013–2020.

RESOLUCIJA o Nacionalnem programu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji za obdobje 2013–2020³⁹ je strateški razvojni dokument, ki opredeljuje javni interes na področju izobraževanja odraslih. Med drugim določa 3 prednostna področja:

- izobraževanje za dvig izobrazbene ravni odraslih
- usposabljanje in izobraževanje za potrebe dela
- splošno izobraževanje odraslih, kjer imajo tudi knjižnice pomembno vlogo, saj je tu poudarek na:
 - pridobivanju temeljnih zmožnosti, predvsem dvigovanju ravni pismenosti (bralne, matematične in dokumentacijske)
 - programih za osipnike in tiste, ki zgodaj opustijo šolanje
 - programih za trajnostni razvoj, zaščito okolja, blažitev podnebnih sprememb in prilagajanje nanje
 - programih s področja kulture, kulturno-umetnostne vzgoje, kulturnih in kreativnih industrij
 - programih aktivnega državljanstva
 - povečanju digitalne pismenosti in vključenosti v informacijsko družbo, ipd.

Eden od ciljev te resolucije je bil do leta 2020 povečati delež odraslih (25–64 let), vključenih v vseživljenjsko učenje s 14,5 na 19 %, vendar ta cilj ni bil dosežen, delež je celo padel in je danes z 11,4 % le še tik nad evropskim povprečjem (11,1 %). Vključenost v vseživljenjsko izobraževanje je najbolj padla v skupini prebivalcev, starih med 25 in 34 let. Resolucija se letos izteka, v pripravi je nov Nacionalni program izobraževanja odraslih za obdobje 2021–2030⁴⁰.

Zakon o izobraževanju odraslih (UL RS 12/96 z dopolnitvami)

Zakon opredeljuje javni interes na področju izobraževanja odraslih in ureja način njegovega uresničevanja. Po tem zakonu so izobraževalni programi za odrasle poleg javnoveljavnega izobraževalnega programa osnovne šole za odrasle tudi izobraževalni programi za odrasle, po katerih se ne pridobi javnoveljavna izobrazba, torej tudi neformalni izobraževalni programi za odrasle, usmerjeni v:

- pridobivanje in zviševanje ravni pismenosti in temeljnih zmožnosti,
- izboljšanje splošne izobrazbenosti,
- medgeneracijsko sodelovanje,
- spodbujanje aktivnega državljanstva in družbeno odgovornega ravnanja,
- graditev skupnosti in delovanje v njej,
- skupnostno učenje, ki omogoča povezanost učenja s spremembami v okolju,
- trajnostni razvoj in zeleno gospodarstvo,
- zdrav življenjski slog,
- ohranjanje in krepitev nacionalne identitete,

³⁹ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO97>

⁴⁰ <https://www.skupnost-svz.si/wp-content/uploads/2020/02/Program-s-povzetki.docx> (glej: Ema Perme, MIZŠ: Priprava Nacionalnega programa izobraževanja odraslih 2021–2030 in izzivi)

- krepitev kulturne zavesti in izražanja, medkulturnega dialoga in sobivanja različnih kultur,
- druge vsebine, ki jih opredeli nacionalni program izobraževanja odraslih.

2.6.3 VSEŽIVLJENJSKO IZOBRAŽEVANJE NA MEDNARODNI RAVNI

Priporočilo Poti izpolnjevanja – nove priložnosti za odrasle (Evropska komisija, 2016)

Priporočilo je eden glavnih zakonodajnih predlogov v okviru »novega programa znanj in spretnosti za Evropo«. Načelo, po katerem ima vsakdo, vključno z odraslimi, pravico do kakovostnega in vključujočega izobraževanja, usposabljanja in vseživljenjskega učenja, je eno od dvajsetih ključnih načel evropskega stebra socialnih pravic.

Manifest za učenje odraslih v 21. stoletju: Moč in radost učenja⁴¹

Evropsko združenje za izobraževanje odraslih (EAEA) s tem manifestom predlaga ustvarjanje učeče se Evrope: Evrope, ki bo se bo, opremljena s spretnostmi, znanjem in kompetencami, zmožna optimistično soočiti s prihodnostjo.

Strateški okvir izobraževanja in usposabljanja (Evropska komisija; Post ET 2020)

Dokument temelji na pristopu vseživljenjskega učenja. Zato obravnava rezultate od predšolske vzgoje do izobraževanja odraslih ter je zasnovan tako, da zajema učenje v vseh kontekstih: formalno, neformalno in priložnostno.

ET 2020 si prizadeva za uresničitev naslednjih štirih skupnih ciljev EU:

- uresničevanje načela vseživljenjskega učenja in mobilnosti,
- izboljšanje kakovosti in učinkovitosti izobraževanja in usposabljanja,
- spodbujanje pravičnosti, socialne kohezije in aktivnega državljanstva,
- spodbujanje ustvarjalnosti in inovativnosti, vključno s podjetništvom, na vseh ravneh izobraževanja in usposabljanja.

Dokument tudi podpira doseganje izbranih referenčnih meril na evropski ravni do leta 2020. Delež petnajstletnikov, ki dosegajo slabe rezultate na področju branja, matematike in naravoslovja, naj bi se zmanjšal na manj kot 15 %; najmanj 15 % odraslih naj bi bilo vključenih v učenje ipd.

2.6.4 POMEMBNEJŠE RAZISKAVE

Mednarodna raziskava o spretnostih odraslih, starih od 16 do 65 let – PIAAC (2016)

V preteklosti so se spretnosti in kompetence enačile s formalnimi kvalifikacijami, ki so jih ljudje pridobili v določenem obdobju svojega življenja. Vendar je izobrazba le približek preteklega potenciala. PIAAC meri spretnosti neposredno in pomaga razložiti, kako so ljudje spretnosti pridobivali in izgubljali, kar se je lahko zgodilo zunaj obdobja, v katerem so pridobili prvotne kvalifikacije. Raziskava PIAAC upošteva, česa se posamezniki naučijo na delovnem mestu in priložnostno skozi vse življenje, ter tudi to, kar posamezniki lahko pozabijo, ko se starajo.⁴²

Raziskava PIAAC meri nekatere spretnosti in kompetence, ki jih posameznik uporablja tako pri delu kot v zasebnem življenju, in sicer na treh področjih:

- Spretnosti pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih (zmožnost najti, izbrati, ovrednotiti in uporabiti informacije, pridobljene s pomočjo računalnika, za reševanje problemov);

⁴¹ https://eaea.org/wp-content/uploads/2019/05/EAEA_manifest_2019_publikacija_SLO.pdf

⁴² https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2017/10/Mozina_PIAAC_Andragoska-spoznanja.pdf

- matematične spretnosti (zmožnost uporabiti, interpretirati in posredovati matematične informacije ter zamisli);
- bralne spretnosti (osnovne bralne spretnosti, kot so prepoznavanje besed, razumevanje stavkov in zmožnost razumeti ter uporabiti informacije iz različnih besedil).

Posredno raziskava PIAAC proučuje tudi nekatere druge kompetence, kot so uporaba kognitivnih zmožnosti, komunikacijske in socialne veščine, fizične spretnosti in učenje učenja. Zbiranje podatkov poteka s pomočjo vprašalnika, ki je sestavljen iz osnovnega vprašalnika in testnih nalog (spletna stran PIAAC).

Ključne ugotovitve zadnje raziskave iz leta 2016⁴³:

- Odrasli v Sloveniji v povprečju dosegajo nižje rezultate od povprečja v OECD na področju besedilnih in matematičnih spretnosti ter reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih.
- Rezultati so pokazali, da ima eden od štirih odraslih v Sloveniji (približno 476.000 oseb) temeljne spretnosti na tako nizki ravni, da ga to ovira pri uspešnem delovanju na delovnem mestu in zasebno.
- Primerjave podatkov PIAAC kažejo, da so tudi rezultati odraslih s terciarno izobrazbo glede na druge države pri besedilnih spretnostih med najnižjimi v Evropi (24 mesto od 34).
- Dokazana je bila pozitivna povezanost med besedilnimi spretnostmi (bralne veščine so ena od njihovih komponent) in spretnostmi reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih. Bolje razvite besedilne spretnosti so, kot se je potrdilo s to raziskavo, nujno potrebna osnova za dobro razvite spretnosti reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih. Odrasli, ki so se uvrstili na višje ravni besedilne spretnosti, bistveno bolje razumejo tako besede kot stavke, pa tudi odlomke besedila. Zaskrbljujoče je, da se je Slovenija glede na dosežke drugih primerljivih držav pri besedilnih spretnostih umestila dokaj nizko, kar pomeni, da je med evropskimi državami v družbi najslabših. Raziskava je pokazala, da četrтина odraslih prebivalcev Slovenije težko razume celo preprosta besedila.
- Kar polovica starejših Slovencev (starejših od 55 let) na lestvicah bralnih in/ali matematičnih spretnosti PIAAC dosega najnižjo raven (povprečno je v državah OECD takih približno tretjina).
- Tako v Sloveniji kot v drugih državah OECD dobro obvladovanje besedilnih in matematičnih spretnosti pozitivno vpliva na vključenost na trg dela in na višino plačila.
- Tako v Sloveniji kot v drugih državah OECD je bila opažena tudi relativno močna povezava med besedilnimi spretnostmi in neekonomskimi dejavniki, kot so npr. zaupanje drugim, politična učinkovitost, prostovoljno delo in lastna ocena zdravja.
- Boljše rezultate pri merjenju spretnosti dosegajo tisti, ki so vključeni v neformalno izobraževanje, tudi kadar to ni povezano samo s potrebami dela.
- V slovenski populaciji odraslih je približno 11 % odraslih z nizkimi rezultati pri vseh treh spretnostih. Številni odrasli z nizkimi dosežki ne berejo niti pri delu niti izven njega, številni praktično nič ne pišejo in zelo malo uporabljajo matematične spretnosti.
- Raziskava je potrdila, da z nerabo že pridobljene spretnosti usihajo mnogo hitreje. Pogostejša raba spretnosti pri delu pa vodi k višjemu dohodku, boljšemu zadovoljstvu z delom in posledično k večji produktivnosti.

Mednarodne primerjave dosežkov učencev in učenk PISA 2018

Gre za dolgoročen projekt primerjanja znanja in spretnosti učencev in učenk v državah članicah OECD in državah partnericah. Raziskava je bila prvič izvedena leta 2000 in od takrat države na tri leta ugotavljajo ravni bralne, matematične in naravoslovne pismenosti učencev in učenk pri starosti 15 let. Slovenija je v program vstopila leta 2006. V vsakem ciklu raziskave je enemu področju namenjen večji obseg nalog in vprašanj. V raziskavi PISA 2018 je to bila bralna pismenost.

⁴³ <https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2017/10/Skills-Matter-Slovenia-Slovenian-Version.pdf>

Povzetek rezultatov 2018:

Leta 2018 je povprečni dosežek slovenskih učencev in učenk pri bralni pismenosti znašal 495 točk, kar je za 10 točk manj kot leta 2015. Dosežek je še vedno višji od tistega v letih 2009 (483 točk) in 2012 (481 točk), Slovenija pa se z dosežkom v letu 2018 umešča med države z višjim dosežkom od povprečja OECD, ki znaša 487 točk. Podatki raziskave PISA iz leta 2018 kažejo stabilnost dosežkov pri matematični pismenosti ter manjši upad v dosežkih pri bralni in naravoslovni pismenosti slovenskih učencev in učenk. Na vseh treh področjih pismenosti Slovenija še vedno dosega rezultate nad povprečjem OECD. Podobno kot leta 2009, ko je bilo branje nazadnje poudarjeno področje merjenja v raziskavi, slovenski učenci in učenke poročajo o podpovprečni motivaciji za branje, poročajo pa tudi o podpovprečni zaznani učiteljevi podpori pri pouku slovenščine, povratni informaciji glede napredka s strani učitelja, zaznavanju učiteljevega navdušenja pri poučevanju slovenščine in lastnem čustvenem blagostanju.

Dosežki pri bralni pismenosti:

Znižanje povprečnega dosežka pri bralni pismenosti je odraz znižanja dosežkov slovenskih učencev in učenk predvsem na srednjih ravneh bralnih spretnosti. V Sloveniji 82 % učencev in učenk dosega temeljno raven bralnih spretnosti (2. raven) (OECD: 70 %), kar je za 3 odstotne točke manj kot leta 2015. Najvišje ravni bralne spretnosti (5. oz. 6. raven) dosega 9 % slovenskih učencev in učenk (OECD 10 %), kar je podobno kot v letu 2015. Triletni povprečni trend na področju doseganja najvišjih in najnižjih bralnih spretnosti med leti 2009 in 2018 kljub vsemu kaže, da je prišlo v Sloveniji v tem obdobju do znižanja deleža učencev in učenk, ki dosegajo najnižje ravni bralne pismenosti, in zvišanja deleža tistih, ki dosegajo najvišje ravni.

V Sloveniji so učenci in učenke najuspešnejši v spretnosti iskanja informacij v besedilu (dosežek v Sloveniji je 498 točk), temu pa sledi spretnost razumevanja besedila (496 točk). Najnižji povprečni dosežek so slovenski učenci in učenke dosegli pri izkazovanju spretnosti vrednotenja in razmišljanja o besedilu (494 točk). Kot v predhodnih ciklih so v vseh sodelujočih državah v bralni pismenosti uspešnejše učenke. Slovenske učenke so v povprečju dosegle 517 točk (v OECD 501 točko) in učenci 475 točk (v OECD 472 točk). Razlika med spoloma v Sloveniji (42 točk) je še vedno med največjimi v državah članicah OECD (v katerih je povprečna razlika 30 točk).

Dosežki pri naravoslovni pismenosti:

Slovenski učenci in učenke so na preizkusu naravoslovne pismenosti PISA 2018 v povprečju dosegli 507 točk, kar je več od povprečja OECD (489 točk). Slovenski dosežek v letu 2018 je za 6 točk nižji od dosežka leta 2015. Dosežki slovenskih učencev in učenk pri naravoslovni pismenosti so v vseh ciklih raziskave PISA nad povprečjem OECD, vendar je med leti 2006 in 2018 v dosežkih zaznati majhen stabilno-negativen trend (dosežki so se na triletni povprečni ravni znižali za 2,2 točke). Zadnji podatki iz leta 2018 kažejo, da v Sloveniji 86 % učencev in učenk dosega temeljne naravoslovne spretnosti (2. raven na mednarodni lestvici). Za OECD je ta odstotek 78 %. Najvišje ravni naravoslovne spretnosti (5. oz. 6. raven) v Sloveniji dosega 8 % učencev in učenk, kar je enako povprečju OECD. Odstotki učencev in učenk z nizkimi dosežki (pod 2. ravno) v Sloveniji ostajajo med leti stabilni, odstotek učencev in učenk z najvišjimi dosežki pa se je od leta 2006 na povprečni triletni ravni znižal za 5 odstotnih točk. V raziskavi PISA 2018 so bile v Sloveniji pri naravoslovnih spretnostih učenke uspešnejše (512 točk) od učencev (502 točki), podobno se je v tem ciklu raziskave pokazalo tudi v povprečju OECD (učenke 490 točk in učenci 488 točk).

Dosežki pri matematični pismenosti:

Slovenski učenci in učenke so pri matematični pismenosti PISA 2018 v povprečju dosegli 509 točk, kar je podobno kot v letu 2015, ko je bil povprečni dosežek 510 točk. Dosežek je tudi v tem ciklu značilno višji od povprečja OECD (489 točk). V Sloveniji temeljno raven matematične pismenosti (2. raven) v raziskavi PISA 2018 dosega 84 % učencev in učenk, najvišje ravni (5. oz. 6. raven) pa jih

dosega 17 %. Medtem ko je odstotek učencev in učenk z najvišjimi dosežki ostal stabilen glede na leto 2012, se je odstotek učencev in učenk z nizkimi dosežki (pod 2. ravno) v tem obdobju značilno znižal (za 2 odstotni točki na triletni povprečni ravni). V državah OECD so v matematični pismenosti uspešnejši učenci (učenke so dosegle 487 točk in učenci 492 točk), v Sloveniji pa med dosežkom učenk (509 točk) in dosežkom učencev (509 točk) ni razlike.

Motivacija za branje ter samozaznavanje blagostanje učencev in učenk:

Podobno kot v preteklih ciklih raziskave PISA slovenski učenci in učenke ob sicer nadpovprečnih bralnih dosežkih izražajo podpovprečne ravni zadovoljstva v branju, predvsem so o podpovprečni ravni zadovoljstva v branju poročali učenci. Leta 2018 so slovenski 15-letniki ocenili tudi lastno zaznavanje podpore s strani učitelja pri pouku slovenščine, pogostost povratne informacije o lastnem napredku s strani učitelja in učiteljevo navdušenje pri poučevanju slovenščine. Na vseh omenjenih področjih so rezultati podpovprečni glede na skupen rezultat držav OECD. Izmed 55 primerjanih držav so svoje učitelje na postavkah, ki se nanašajo na podporo, bolj negativno od slovenskih ocenili le še učenci 8 držav, na postavkah, ki se nanašajo na navdušenje pri poučevanju, pa je bila ocena slovenskih učencev in učenk najnižja. Najnižja je bila tudi ocena pogostosti učiteljeve povratne informacije o napredku pri pouku slovenščine. Slovenski učenci in učenke so v primerjavi z vrstniki iz ostalih držav poročali tudi o najnižji pogostosti zaznavanja lastnih pozitivnih čustev, predvsem ponosa in radosti. Približno 35 % slovenskih učencev in učenk je poročalo tudi, da so pogosto ali vedno žalostni, dobra polovica pa jih je poročala, da se pogosto ali vedno počutijo zaskrbljene.

2.7 Cilji trajnostnega razvoja in knjižnice

2.7.1 CILJI TRAJNOSTNEGA RAZVOJA (CTR)

Septembra 2015 je bila na vrhu OZN o trajnostnem razvoju sprejeta **Agenda 2030 za trajnostni razvoj**. Ta vsebuje 17 splošnih ciljev trajnostnega razvoja (v nadaljevanju CTR) in 169 konkretnih ciljev, ki odgovarjajo na izzive, s katerimi se srečujejo svetovni voditelji oziroma človeštvo nasploh. Trajnostni razvoj ne zajema zgolj okolja, temveč vključuje tudi socialni in ekonomski razvoj. Agenda 2030 zajema cilje, kot so konec revščine, zaščita planeta, spoštovanje človekovih pravic, enakost spolov in zagotavljanje miru in blaginje vsem Zemljanom. Čeprav CTR niso pravno zavezujoči, se od posameznih držav pričakuje, da jih posvojijo in ustvarijo državne okvire za doseg te ciljev.

V ospredje so postavljeni naslednji cilji trajnostnega razvoja:

- **Ljudje:** Odpraviti vse oblike in razsežnosti revščine in lakote ter zagotoviti, da bodo vsi ljudje lahko dostojno, enakopravno in v zdravem okolju izkoriščali svoje danosti.
- **Zemlja:** Obvarovati naš planet pred uničenjem, tudi z vzdržno porabo in proizvodnjo, trajnostnim ravnanjem z naravnimi viri in nujnimi ukrepi glede podnebnih sprememb, tako da bo Zemlja lahko zadovoljevala potrebe današnje in prihodnjih generacij.
- **Blaginja:** Zagotoviti, da bodo vsi ljudje živeli človeka vredno življenje v blaginji ter da bo gospodarski, družbeni in tehnološki napredek v sozvočju z naravo.
- **Mir:** Spodbujati miroljubno, pravično in vključujočo družbo, v kateri ne bo ne strahu ne nasilja. Trajnostni razvoj ni mogoč brez miru in mir ni mogoč brez trajnostnega razvoja.
- **Partnerstvo:** Zagotoviti sredstva za izvedbo programa s prenovljenim globalnim partnerstvom za trajnostni razvoj, v duhu okrepljene solidarnosti po vsem svetu, s

posebnim poudarkom na potrebah najrevnejših in najbolj občutljivih ter s sodelovanjem vseh držav, vseh deležnikov in vsega človeštva.⁴⁴

2.7.2 CTR IN STRATEGIJA RAZVOJA SLOVENIJE 2030

CTR so pomemben del Strategije razvoja Slovenije 2030⁴⁵, katere osrednji cilj je kakovostno življenje za vse. »Uresničiti ga je mogoče z uravnoveženim gospodarskim, družbenim in okoljskim razvojem, ki upošteva omejitve in zmožnosti planeta ter ustvarja pogoje in priložnosti za sedanje in prihodnje rodove. Na ravni posameznika se kakovostno življenje kaže v dobrih priložnostih za delo, izobraževanje in ustvarjanje, v dostojnem, varnem in aktivnem življenju, zdravem in čistem okolju ter vključevanju v demokratično odločanje in soupravljanje družbe.«

Strateške usmeritve države za doseganje kakovostnega življenja, v katerih je mogoče prepoznati tudi nekatere vloge knjižnic, so:

- vključujoča, zdrava, varna in odgovorna družba,
- učenje za in skozi vse življenje,
- visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse,
- ohranjeno zdravo naravno okolje,
- visoka stopnja sodelovanja, usposobljenosti in učinkovitosti upravljanja.

Strategija navaja 12 ciljev, od katerih se vsak povezuje z vsaj enim splošnim CTR. Med pomembnejšimi za splošne knjižnice so naslednji cilji:

- Znanje in spretnosti za kakovostno življenje in delo
- Kultura in jezik kot temeljna dejavnika nacionalne identitete
- Učinkovito upravljanje in kakovostne javne storitve
- Zdravo in aktivno življenje
- Dostojno življenje za vse
- Vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta.

Kazalniki ciljev trajnostnega razvoja Slovenije

V letu 2019 je Slovenija v poročilu o doseganju CTR Agende 2030, ki sta ga konec junija 2019 izdala združenje Sustainable Development Solutions Network pod okriljem OZN in fundacija Bertelsman Stiftung, med 162 državami zasedla 12. Mesto⁴⁶. Najboljše ocene Slovenija dosega pri ciljeh 1 (odprava ekstremnih oblik revščine) in 7 (dostopnost do čistejših virov energije). Največji zaostanek po indeksu CTR pa ostaja pri ukrepih, ki so namenjeni odpravi lakote, zagotavljanju trajnostnih načinov proizvodnje in potrošnje, prav tako pri ukrepih za boj proti posledicam podnebnih sprememb ter pri ohranjanju morja in morskih virov.

V poročilu je posebej izpostavljena potreba po boljšem sodelovanju vladnega in zasebnega sektorja ter civilne družbe. Poudarjena je nujna vpetost deležnikov v pripravo in implementacijo javnih politik. Za uspešno implementacijo ciljev do leta 2030 bodo nujne učinkovitejše javne politike, inovacije ter deljenje znanja in dobrih praks znotraj in med državami.

Natančnejše merjenje kazalnikov CTR za Slovenijo izvaja Statistični urad RS. Objavljeni so na za to posebej namenjeni podstrani Kazalniki SDG (<https://www.stat.si/Pages/cilji>), kjer je mogoče podrobneje pregledati uresničevanje posameznih CTR.

V pripravi je tudi drugi nacionalni prostovoljni pregled (VNR) doseganja CTR Agende 2030. Pripravlja ga Služba Vlade RS za razvoj in evropsko kohezijsko politiko (SVRK) v sodelovanju z organizacijo SLOGA (Platforma nevladnih organizacij za razvoj, globalno učenje in humanitarno pomoč). Slovenija naj bi poročilo predstavila julija 2020 na ZN v New Yorku⁴⁷.

⁴⁴ Vir: spletna stran ZBDS: <http://www.zbds-zveza.si/?q=node5/CTR>

⁴⁵ Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf (gov.si)

⁴⁶ Vir: <https://www.sdgindex.org/>

⁴⁷ <https://slovenia2030.si/drugo-porocanje-slovenije-v-teku/>

2.7.3 KNJIŽNICE IN CTR

Tako IFLA kot EBLIDA v svojih akcijah spodbujata knjižnice k implementaciji CTR v svoje strategije in delovanje.

The EBLIDA Matrix

EBLIDA Matrix je vodnik, namenjen evropskim knjižnicam, kako v svoje delo implementirati CTR. Posodablja se na letni ravni. Za vsak cilj so v vodniku navedene naslednje informacije:

- Nabor evropskih programov, relevantnih za knjižnice (razpisi, financiranje)
- Politike in programi evropskih knjižnic, ki so v svoje delo že vtkale CTR (Primeri: dobrih praks)
- Glavni indikatorji CTR
- Kazalci za knjižnice - kako oceniti delo knjižnic v luči določenega CTR

Matrix je namenjen knjižničarjem in služi za razlago in orientacijo po ciljih, kot pripomoček za evalvacijo ciljev na evropski ravni in kot vodilo, kako knjižnice opolnomočiti s pomočjo doseganja oziroma približevanja k nekaterim CTR.

IFLA in CTR

Na CTR je zasnovana tudi nova Iflina strategija 2019–2024.⁴⁸

Organizacija IFLA ponuja več orodij in priročnikov za knjižnice s področja implementacije in promocije CTR. Temu področju je bil namenjen tudi Iflin program zagovorništva (IFLA IAP, International Advocacy Programme), ki je v letih 2016–18 deloval z namenom promocije in podpore vlogi knjižnic pri načrtovanju in implementaciji Agende 2030. Poleg tega je IFLA ustvarila tudi platformo Library map of the world, ki je namenjena deljenju dobrih knjižničnih praks, ki spodbujajo doseganje določenih CTR. To želijo spodbuditi tudi s priročnikom *Libraries and the Sustainable Development Goals: a storytelling manual*⁴⁹.

2.7.4 CTR - MOŽNOSTI IMPLEMENTACIJE V SLOVENSkih SPLOŠNIH KNJIŽNICAH IN PRIMERI: DOBRE PRAKSE

Kako lahko knjižnice podpirajo CTR?

Knjižnice po svetu se že ukvarjajo s pisano paleto aktivnosti, ki podpirajo CTR: pismenost, brezplačen dostop do informacij, knjižnice so varni prostori v srcu skupnosti, delujejo za skupnost, razumejo lokalne potrebe. Omogočajo dostop do informacijske tehnologije in interneta. Promovirajo inovativnost, kreativnost in dostop do informacij. V nadaljevanju so možnosti uresničevanja posameznih CTR v (splošnih) knjižnicah natančneje razdelane.

CTR 1: Odpraviti vse oblike revščine povsod po svetu

Splošne knjižnice omogočajo ljudem priložnosti za izboljšanje njihovih življenj in podpirajo informirane odločitve. Mobilne knjižnice omogočajo dostop do knjig, storitev in interneta v ruralnih in oddaljenih skupnostih, omogočajo možnosti in priložnosti ljudem, ki bi bili sicer izolirani.

To je eden od ciljev, ki naj bi bil v Sloveniji najbolj dosežen. Kljub temu se knjižnice z dostopnostjo svojih storitev trudijo doseči ranljive skupine – predstavljajo varen prostor, z možnostjo uporabe tehnologije, različnega gradiva, uporabe čitalnice, s svojimi programi pa tudi možnost izboljšanja

⁴⁸ »On this basis, IFLA's Professional Units and Governing Board, working with the Headquarters Team, have developed this document, drawing also on an assessment of IFLA's existing strengths, and its commitment to the United Nations Sustainable Development Goals.«

⁴⁹ Libraries and the Sustainable Development Goals: a storytelling manual (ifla.org)

zaposljivosti. IFLA v priročniku iz leta 2017 pod to točko kot primer dobre prakse navaja Borzo dela Mestne knjižnice Ljubljana⁵⁰.

Stopnja tveganja socialne izključenosti⁵¹ v Sloveniji po podatkih za leto 2018 znaša 16,2 % (ženske 17,2 %, moški 15,2 %), stopnja tveganja revščine⁵² pa 13,2 % (ženske 14 %, moški 12,6 %).

CTR 2: Odpraviti lakoto, zagotoviti prehransko varnost in boljšo prehrano ter spodbujati trajnostno kmetijstvo

Splošne knjižnice promovirajo in izboljšujejo pismenost, zagotavljajo izobraževanja s področja IKT, omogočajo dostop do informacij v lokalnem jeziku, omogočajo dostop do uradnih informacij o možnostih financiranja in tkejo partnerstva za spodbujanje lokalnega razvoja. Zelo pomembno je v tej luči spodbujanje lokalne samooskrbe in ekološkega kmetijstva (delež tega je po podatkih za leto 2017 9,6 %). Gre za enega najslabše izpolnjenih ciljev na ravni Slovenije.

Knjižnice bi lahko na lokalni ravni spodbujale domačo samooskrbo in skrbele za boljšo prepoznavnost lokalnih pridelovalcev ter z raznimi programi spodbujale uporabnike k lastni samooskrbi (predavanja, tečaji) ali celo gradile lastne vrtove. To je tudi odlično področje za sklepanje partnerstev z drugimi ustanovami v lokalnem okolju. Cilj se tudi dobro vključi v koncept zelene knjižnice.

Dobre prakse:

- Splošna knjižnica Jagodina, Srbija: projekt Agrolib za revitalizacijo ruralnih knjižnic, ki so se lotile informacijskega opismenjevanja in izobraževanja kmetov ter vzpostavile tudi spletno tržnico <https://agrolib.rs/>. Projekt je prejel več nagrad.
- Knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica: Knjižnica semen.⁵³
- Knjižnica Ormož, Zeliščarski popoldnevi.⁵⁴

CTR 3: Poskrbeti za zdravo življenje in spodbujati splošno dobro počutje v vseh življenjskih obdobjih

Splošne knjižnice ponujajo javno dostopne informacije o zdravju, pomagajo ljudem sprejemati boljše odločitve glede njihovega zdravja, sploh ranljivejšim skupinam, kot so priseljenci in brezdomci. Storitve vključujejo: dostop do zanesljivih zdravstvenih informacij, pridobivanje zdravstvenega zavarovanja, organizacija in participacija v urjenju za prvo pomoč. V kar nekaj slovenskih splošnih knjižnic že potekajo različni programi, posvečeni zdravju oziroma spodbujanju zdravega načina življenja in hkrati informiranja ter pomoči pri dostopu do elektronskega sistema zdravstvenih ustanov.

- Mestna knjižnica Ljubljana: Zdravje! Cikel rednih mesečnih predavanj⁵⁵
- Knjižnica Cirila Kosmača Tolmin: cikel predavanj Poskrbite za svoje zdravje⁵⁶
- Knjižnica Srečka Vilharja Koper, Zdravstveni kotiček in spletni viri Zdravje za vse⁵⁷

Glede na statistične podatke iz leta 2018 kar 65 % ljudi v Sloveniji ocenjuje svoje splošno zdravstveno stanje kot zelo dobro, 25 % srednje in 10 % slabo oziroma zelo slabo.

CTR 4: Vsem enakopravno zagotoviti kakovostno izobrazbo ter spodbujati možnosti vseživljenjskega učenja za vsakogar

⁵⁰ <https://www.mklj.si/izobrazevanja/borza-dela>

⁵¹ Stopnja tveganja socialne izključenosti je odstotek oseb, izpostavljenih tveganju socialne izključenosti. Gre za osebe, ki živijo pod pragom tveganja revščine, ali so resno materialno prikrajšane, ali živijo v gospodinjstvih z zelo nizko delovno intenzivnostjo.

⁵² Stopnja tveganja revščine je odstotek oseb, ki živijo v gospodinjstvih, katerih ekvivalentni razpoložljivi dohodek (po socialnih transferjih) je nižji od praga tveganja revščine. Prag tveganja revščine je opredeljen s 60 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka v državi.

⁵³ <https://www.gkfb.si/za-uporabnike/knjiznica-semen/1124-o-knjiznici-semen>

⁵⁴ <http://orm.sik.si/pages/dejavnosti/odrasli/studijski-krozki.php>

⁵⁵ <https://www.mklj.si/aktualno/item/18992-zdravje>

⁵⁶ <https://www.kcktolmin.si/poskrbite-za-svoje-zdravje/>

⁵⁷ <http://www.kp.sik.si/zdravstveni-koticek-201>

Vse knjižnice spodbujajo programe pismenosti, ponujajo varen prostor za učenje, podpirajo raziskovalce z dostopom, uporabo in ponovno uporabo podatkov za ustvarjanje novega znanja. Z računalniškimi tečaji, učno pomočjo itn. se knjižnice odzivajo na lokalne potrebe. Delujejo tudi kot posredniki v svojih skupnostih, vzpostavljajo lokalne centre učenja in podpirajo učenje. Gre za enega od osnovnih poslanstev knjižnice, v katerem je po Strokovnih priporočilih in standardih za splošne knjižnice zajeta ne le knjižnična vloga pridobivanja znanja, temveč vse vloge, povezane z bralno in informacijsko pismenostjo. Slovenske splošne knjižnice to svojo vlogo že dodobra izpolnjujejo, npr. s točkami vseživljenjskega učenja, učnimi centri, učno pomočjo, delavnicami, predavanji in drugimi projekti.

CTR 5: Doseči enakopravnost spolov ter krepiti vlogo vseh žensk in deklic

Knjižnice ponujajo programe za ženske in dekleta, kjer te lahko dostopajo do informacij o svojih pravicah in zdravju. Ponujajo tudi IKT in programe pismenosti ter delavnice kodiranja in delavnice podjetništva. Knjižnice ustvarjajo varno okolje za ženske, da berejo, se učijo, dostopajo do računalnikov in interneta, se udeležijo usposabljanja za različne tehnologije ali se pogovarjajo z drugimi ženskami.

Knjižnice lahko na tem področju organizirajo izobraževanja, z različnimi akcijami osveščajo o pravicah žensk oziroma enakopravnosti spolov, v programe izobraževanja, učenja slovenščine vključujejo priseljenke in na ta način pripomorejo k njihovi integraciji v družbo.

Primer dobre prakse: je Knjižnica Franceta Balantiča Kamnik.

Slovenija na tem področju še ne dosega zadovoljivih rezultatov. Delež žensk na vodstvenih položajih je (po podatkih za leto 2018) 24,7 %.

Primer dobre prakse: Kazahstan, kjer univerzitetna knjižnica organizira Teden žensk.⁵⁸

CTR 6: Vsem zagotoviti dostop do vode in sanitarne ureditve ter poskrbeti za trajnostno gospodarjenje z vodnimi viri

Knjižnice omogočajo dostop do informacij o vodi, porabi energije in komunalni ureditvi. Ponujajo dostop do raziskav in dokazov za politične odločevalce in razvojne organizacije, za podporo učinkoviti razdelitvi resursov za trajnostno vodno infrastrukturo in projekte komunalne ureditve. Čeprav Slovenija ta cilj dosega le deloma, je vloga knjižnice tu omejena na omogočanje dostopa do informacij in osveščanje uporabnikov.

Primer dobre prakse: San Juan Planes Community Library v Hondurasu je odigrala pomembno vlogo pri zagotavljanju pitne vode v kraju.

CTR 7: Vsem zagotoviti dostop do cenovno sprejemljivih, zanesljivih, trajnostnih sodobnih virov energije

Veliko knjižnic po svetu predstavlja edini prostor, kjer lahko ljudje dostopajo do svetlobe/elektrike za branje, učenje in iskanje zaposlitve. Knjižnice omogočajo javno dostopnost računalnikov, ki se včasih napajajo s solarno energijo, ljudem nudijo prostor za sestanke, napajanje naprav in dostop do interneta. To je eden od dveh ciljev, ki naj bi ga Slovenija v popolnosti dosegala.

Primer dobre prakse: V več knjižnicah v Veliki Britaniji (Croydon, Derby etc.) si lahko uporabniki izposodijo merilne naprave, s katerimi doma ugotovijo, katere naprave porabijo največ elektrike, to jim je v pomoč, da zmanjšajo svojo porabo oziroma spremenijo svoje navade.

CTR 8: Spodbujati trajnostno, vključujočo in vzdržno gospodarsko rast, polno in produktivno zaposlenost ter dostojno delo za vse

⁵⁸ <https://librarymap.ifla.org/stories/Kazakhstan/LIBRARY-RAISES-AWARENESS-AND-FOSTERS-RESEARCH-ENABLING-GENDER-BALANCE-AND-EQUALITY/148>

Javna dostopnost IKT in delavnice v knjižnicah omogočajo uporabnikom prijave na delovna mesta. Ljudje brez osebnih računalnikov in dostopa do interneta v knjižnici lahko poiščejo pomoč knjižničarjev, ki jim pomagajo pri pisanju CV-ja, pošlji prijave preko spleta, skenirajo potrdila in diplome, poiščejo pravo zaposlitev. Nekatere knjižnice imajo zaposlitvene klube, kjer člani delijo nasvete in vire z drugimi iskalci zaposlitve v regiji. Predvidevamo lahko, da bo razmeroma visoka stopnja delovne aktivnosti (75,4 %) v prihodnjih letih upadla (posledice epidemije COVID-19). Splošne knjižnice bodo tu vedno igrale veliko vlogo in razmisliti gre o programih in storitvah, ki bi jih lahko še omogočile iskalcem zaposlitve. V Evropski uniji naj bi okrog 250.000 ljudi letno našlo zaposlitev s pomočjo splošnih knjižnic.

Primeri dobre prakse:

- Splošna knjižnica v Verii (Grčija) omogoča uporabo lepo opremljene in tihe sobe za video razgovor.
- Borza dela, MKL.

CTR 9: Zgraditi vzdržljivo infrastrukturo, spodbujati vključujočo in trajnostno industrializacijo ter pospeševati inovacije

Knjižnice so institucije v centru raziskovanja, tehnologije, inovacij in akademskega življenja. Nudijo dostop do rezultatov raziskovanja, podatkov in kvalitetnih informacij za spodbujanje inovativnosti. Nekatere knjižnice imajo podjetniške centre, ki ponujajo podjetniško urjenje ter pravno in finančno svetovanje v pomoč podjetnikom za zagon njihovih podjetij. Knjižnice lahko igrajo pomembno vlogo pri sodelovanju z mladimi podjetniki in ustvarjalci tako da ponujajo platformo za povečanje njihove prepoznavnosti v kraju.

Primer dobre prakse: Knjižnica Logatec – Veščilnica (možnost predstavitve podjetja/obrti prek delavnice v knjižnici, sodelovanje z Obrtno zbornico Logatec).⁵⁹

CTR 10: Zmanjšati neenakost znotraj držav in med državami

Nepristranski dostop do informacij, svoboda izražanja, svoboda združevanja in zborovanja ter varovanje zasebnosti so ključni dejavniki za posameznikovo neodvisnost in vključenost. Knjižnice pomagajo zmanjševati neenakosti z zagotavljanjem varnih javnih prostorov, odprtih vsem, tako v urbanih kot ruralnih območjih po svetu. Spodbujajo sodelovanje skupnosti in državljanov z lokalnimi programi in partnerstvi z drugimi organizacijami civilne družbe in lokalnimi oblastmi. So življenjsko pomembne za marginalizirane skupine, ki se soočajo s težavo dostopa do informacij, znanja in podpore drugje.

Cilj sovпада s knjižnično vlogo »Vključevanje v družbo« in se tako razume kot ena pomembnih dejavnosti vsake knjižnice. Glede na trende in dogajanja v sodobni družbi bo ta vloga vedno pomembnejša – knjižnica kot odprt prostor za vse.

CTR 11: Poskrbeti za odprta, varna, vzdržljiva in trajnostna mesta in naselja

Knjižnice imajo pomembno vlogo pri varovanju in ohranjanju neprecenljive dokumentarne dediščine v vseh oblikah za prihodnje generacije (domoznanska dejavnost). Kultura opolnomoči lokalne skupnosti in podpira inkluziven in trajnosten razvoj mest. Knjižnice so ene od ključnih iniciativ, ki naj bi to promovirale. S ciljnimi storitvami, ki naj bi dosegle najranljivejše skupine, knjižnice zagotavljajo varen prostor za starejše, ponujajo možnosti socializacije, druženja, sodelovanja v kulturnih aktivnostih. So tudi dobrodošlo mesto za migrante, brezdomce in begunce, ki se soočajo z izzivi izključenosti.

Primer dobre prakse: delo z begunci v hamburški mestni knjižnici.⁶⁰

⁵⁹ <http://www.log.sik.si/dejavnosti/za-odrasle/vescilnica/>

⁶⁰ <https://librarymap.ifla.org/stories/Germany/DIALOGUES-FOR-INTEGRATION:-HAMBURG-LIBRARIES-HELP-REFUGEES-FIND-THEIR-WAY/131>

CTR 12: Zagotoviti trajnostne načine proizvodnje in porabe

Knjižnice so trajnostne ustanove, delijo vire v skupnostih in čez meje z zagotavljanjem dostopa do informacij vsem. Knjižnice so znanilci nove ekonomije deljenja, s tem da ponujajo na izposajo različno gradivo (ne le knjig, glasbe, filmov in vseh vrst virov informacij, temveč tudi orodij, glasbenih instrumentov, naprav itn.). S tem zmanjšujejo ogljični odtis in vpliv na okolje. Omogočajo dostop do 3D tiskanja in spretnosti digitalne proizvodnje, ki omogočajo ljudem razvoj kreativnosti pri recikliranju materialov. S tem dvigujejo zavest o trajnostni potrošnji in produkciji. Zelene knjižnice⁶¹, torej knjižnice, ki se zavezujejo ekološkemu in trajnostnemu poslovanju in delovanju, postajajo vedno večji trend. Ekološke katastrofe so postale stalnica sodobnega življenja in knjižnice lahko odigrajo pomembno vlogo pri osveščanju javnosti o zmanjševanju človekovega vpliva na okolje, kar se navezuje tudi na CTR 13, 14 in 15.

Primeri: dobrih praks: IFLA Green Library Award: <https://www.ifla.org/node/10159>.

CTR 13: Sprejeti nujne ukrepe za boj proti podnebnim spremembam in njihovim posledicam

Knjižnice igrajo ključno vlogo pri zagotavljanju zanesljivih informacij, raziskav in znanja, ki podpira informirano raziskovanje in javno dostopnost do informacij o podnebnih spremembah. Omogočajo dostop do okoljskih informacij in informacij za bodoče generacije s hrambo strategij, ki bodo preživele politike posameznih oblasti. Šole in javne knjižnice pomagajo pri osveščanju mladih generacij o kritični in nujni potrebi po zaščiti okolja in skupnem delu za zmanjševanje in prilagajanje učinkom okoljskih sprememb.

CTR 14: Ohranjati in trajnostno uporabljati oceane, morja in morske vire za trajnostni razvoj

Knjižnice podpirajo odločanje z zbiranjem in omogočanjem dostopa do informacij v zvezi s trajnostno uporabo oceanov, morij in ostalih vodnih virov, primernim ribolovom in učinkovitim razpolaganjem z vodami in vodnimi viri.

CTR 15: Varovati in obnoviti kopenske ekosisteme ter spodbujati njihovo trajnostno rabo, trajnostno gospodariti z gozdovi, boriti se proti širjenju puščav, preprečiti degradacijo zemljišč in obrniti ta pojav ter preprečiti izgubo biotske raznovrstnosti

Knjižnice spodbujajo raziskovanje in pomagajo pri zaščiti ekosistemov s tem, da ponujajo odprti dostop do podatkov in literature o biotski raznovrstnosti ter pomagajo dvigovati zavest mlade generacije o potrebi spoštovanja in varovanja narave.

Primer dobre prakse: Biodiversity Heritage Library.⁶²

CTR 16: Spodbujati miroljubne in odprte družbe za trajnostni razvoj, vsem omogočiti dostop do pravnega varstva ter oblikovati učinkovite in odgovorne ustanove na vseh ravneh

Knjižnice so ključen vir informacij za javnost. So odprt prostor za učenje in omogočajo državljanom neoviran dostop. Knjižnice so zaupanja vreden vir informacij z usposobljenim kadrom, ki pomaga posameznikom, institucijam in vladam komunicirati, organizirati, strukturirati in uporabiti informacije za promocijo razvoja. Knjižnice so lahko tudi prostor miroljubnega in konstruktivnega dialoga.

Primer dobre prakse: MKL, Infotočka gradiv javnih oblasti.

CTR 17: Okrepiti načine in sredstva za izvajanje ciljev ter oživiti globalno partnerstvo za trajnostni razvoj

Knjižnice sodelujejo na vseh nivojih z lokalnimi, regionalnimi in nacionalnimi ustanovami civilne družbe, oblastmi ter z organizacijami privatnega sektorja. S ponudbo skupnostno zasnovanih programov in storitev opolnomočijo in vključujejo državljane ter s tem utrjujejo skupnosti.

⁶¹ <http://www.greenlibraries.org/>

⁶² <https://www.biodiversitylibrary.org/>

Knjižnice naj ne bi bile izolirane ustanove, temveč se preko različnih projektov povezujejo z različnimi partnerji. Cilj bo bolj uspešno dosežen, če bodo ta partnerstva zasnovana dolgoročno, z vizijo razvoja in z jasnimi cilji.

2.7.5 ZAKLJUČKI

Knjižnice s svojimi storitvami in projekti posegajo na večino ciljev trajnostnega razvoja. V ta namen je IFLA ustvarila spletno platformo Library Map of the World, kjer knjižnice objavljajo podatke o projektih, s katerimi uspešno prispevajo k uresničevanju posameznih ali več CTR.⁶³ Platforma prispeva k širjenju idej in dobre prakse ter je hkrati zakladnica zgodb za potrebe zagovorništva. CTR tako predstavljajo dobro orodje, s katerim knjižnice dokazujejo svoj vpliv na družbo in so tudi dobra pot do zagovorništva. IFLA je zato pripravila tudi priročnik za oblikovanje zgodb, s katerimi opišemo in utemeljimo prispevek knjižnice k CTR (Libraries and Sustainable Development Goals: a storytelling manual).⁶⁴

Z dobro oblikovanimi zgodbami, podprtimi s preverjenimi in realnimi podatki, lahko knjižnice predstavljajo svoje delo vsem deležnikom, še posebej odločevalcem, financerjem, lokalnim oblastem, pa tudi morebitnim partnerjem, donatorjem in ne nazadnje potencialnim članom. CTR lahko v razvoju splošnih knjižnic predstavljajo tako vodilo kot tudi orodje, s katerim knjižnice utemeljujejo in utrjujejo svoj obstoj v širšem družbenem okolju.

2.8 Strateški dokumenti organizacije IFLA

2.8.1 STRATEGIJA IFLA 2019–2024: NAVDIHUJEMO, POVEZUJEMO, VKLJUČUJEMO, OMOGOČAMO

Vizija organizacije IFLA so močne in povezane knjižnice in knjižničarji, ki so gonilna sila izobraženih, informiranih in vključujočih družb.

V razpravi o prednostih in priložnostih knjižničarstva (IFLA Global Vision) je sodelovalo več deset tisoč knjižničnih in informacijskih delavcev iz 190 držav, ki so s svojimi prispevki postavili temelj strategije 2019–2024. Upoštevana je tudi zavezanost ciljem trajnostnega razvoja ZN.

Dokument so pripravile strokovne službe IFLA, potrdil pa ga je Upravni odbor IFLA (aprila 2019). Namenjen je tako strokovnim službam in vodstvu organizacije kot članom.

Strateške usmeritve so osredotočene na štiri področja (vsako je povezano z eno od ključnih besed iz naslova in pripadajočim grafičnim simbolom):

- Okrepiti vlogo knjižnic v svetu.
- Spodbuditi in izboljšati strokovno delo v praksi.
- Povezati in okrepiti knjižnično in informacijsko dejavnost.
- Izboljšati lastno organizacijo.

Vsako področje vsebuje 4 ključne cilje oziroma pobude, izražene s kratkimi stavki in dodanimi pojasnili. Uvaja jih uvod, v katerem se povezuje vizija na področju s pričakovanimi dosežki na podlagi uresničenih ciljev.

⁶³ <https://librarymap.ifla.org/map>

⁶⁴ <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/sdg-storytelling-manual.pdf>

IFLA poziva celotno globalno knjižnično skupnost, da s svojimi ukrepi in aktivnostmi prispeva k uresničitvi ciljev.

Vlogo knjižnic bodo organizacija in njeni člani krepili s promocijo knjižnic in njihovega prispevka k različnim vidikom razvoja družbe (tudi prispevka k doseganju ciljev trajnostnega razvoja), z dejavno prisotnostjo v mednarodnih organizacijah in na sestankih (sooblikovanje smernic, zakonov, politik), z zagotavljanjem podpore zagovornikom (priprava kakovostnih gradiv za zagovorništvo, vpliv na javno mnenje v podporo odprtemu dostopu in knjižničnim vrednotam, kot so intelektualna svoboda, človekove pravice ...

Spodbujanje in izboljšanje strokovnega dela

IFLA bo vozlišče zanesljivih podatkov, raziskav in navdihujočih idej v knjižnični pokrajini. Razvijala bo standarde, smernice in druge dokumente, ki prispevajo k promociji dobrih praks in spodbujajo dejavno razmišljanje v stroki, pomagajo knjižnicam, da spremljajo in prevzemajo nove tehnologije za izpolnitev pričakovanj uporabnikov.

Povezovanje in krepitev knjižnične in informacijske dejavnosti

Cilji bodo doseženi s kreiranjem raznolikih možnosti učenja in povezovanja, tako z osebnimi srečanji kot virtualno. Predvidene so nacionalne in regionalne aktivnosti ter posodabljanje obstoječih praks. Krepi je potrebno sposobnost evalvacije in sodelovanja s skupnostmi. Usposobili in povezali bodo prihodnje voditelje.

Izboljšanje lastne organizacije

Cilji so usmerjeni v dolgoročno finančno stabilnost organizacije, partnerstva, učinkovito izkoriščanje človeških virov in omrežij, številčno in raznoliko članstvo ter kakovostno in inovativno komuniciranje znotraj globalne knjižnične in informacijske skupnosti.

2.8.2 IFLA GLOBAL VISION REPORT 2018

Strategija IFLA 2019–2024 temelji na izjemno široko zasnovanem pripravljalnem procesu, v katerem je sodelovalo več kot 30.000 knjižničarjev iz 190 držav in z vseh kontinentov. Proces je spodbudil knjižničarje k strateškemu razmišljanju o profesiji danes in v prihodnosti ter oblikoval sliko o izzivih in priložnostih, s katerimi se srečujejo knjižničarji širom sveta. Pokazal je, da si delijo iste cilje in vrednote. Nobena druga organizacija na področju kulture, izobraževanja in znanosti ni spodbudila tako vključujočega in demokratičnega procesa v svetovnem merilu. IFLA je tudi spodbudila k prispevanju idej in izkušenj, ki bodo vir navdiha za strateško in tekoče delo knjižničarjev (Ideas Store).

IFLA je organizirala 7 delavnic (delavnica kick-off – z vodji sekcij in teles IFLE ter 6 regionalnih delavnic na različnih kontinentih), udeleženci so bili naprošeni, da organizirajo delavnice v svojih državah in profesionalnih okoljih (IFLA jih je podprla s smernicami in materiali). Vsa srečanja in diskusije so potekale po podobnem programu. Skupna so bila tudi vprašanja, na katera so udeleženci iskali odgovore. Na 185 delavnicah je sodelovalo več kot 9000 knjižničarjev. IFLA je prejela blizu 200 poročil o izzivih, ki jih srečujejo knjižnice, in o priložnostih knjižnic. Več kot 21.000 udeležencev iz 190 držav je odgovarjala na vprašanja v online vprašalniku (ista vprašanja kot na delavnicah), odprtem od avgusta do oktobra 2017.

Vse diskusije so se osredotočile na 6 temeljnih vprašanj:

- Katere so temeljne vrednote knjižnic?
- V čem so knjižnice posebej dobre?

- Česa bi knjižnice morale delati več?
- Česa bi knjižnice morale delati manj?⁶⁵
- Kateri so glavni izzivi za knjižnice
- Katere naj bi bile značilnosti povezanih knjižnic?

V spletnem vprašalniku je bilo za vsako od teh vprašanj ponujenih 10 ali več možnih odgovorov. Odgovori iz obeh virov so bili sistematično obdelani in skrbno analizirani po različnih segmentih (tipih knjižnic, regijah, globalni vidik, razlike med odgovori mladih in bolj izkušenih knjižničarjev).

Povzetek poročila

- V vseh regijah in tipih knjižnic so knjižničarji zavezani skupnim vrednotam in ciljem.
- Učinkovito moramo povezovati regionalne značilnosti in zahteve z globalnimi aktivnostmi.

10 ključnih ugotovitev	10 priložnosti
1. Podpiramo enakopraven in prost dostop do informacij in znanja Enakopraven in prost dostop do informacij in znanja je najvišje rangirana vrednota na celotnem knjižničnem polju.	1. Biti moramo prvaki intelektualne svobode Prosti dostop do informacij in znanja je odvisen od svobode izražanja. Vloga knjižnic pri zagotavljanju teh potreb mora biti bolje razumljena.
2. Ostajamo predani podpiranju pismenosti, učenju in branju Podpora pismenosti, učenju in branju je univerzalno prepoznano kot področje moči knjižnic in je osrednjega pomena za uresničevanje poslanstva knjižnic.	2. Posodobiti moramo tradicionalne vloge in jih zavestno prilagoditi delovanju v digitalni dobi. Da bi tudi v digitalni dobi smiselno podpirali pismenost, učenje in branje, se moramo stalno prilagajati. Storitve, zbirke in prakse se morajo razvijati, da odgovorijo na spremenjena pričakovanja uporabnikov.
3. Osredotočeni smo na služenje skupnosti Ne glede na to, kako definiramo svoje skupnosti, s predanostjo odgovarjamo na potrebe uporabnikov. Cenimo raznolikost, vključenost in pomen zagotavljanja nekomercialnega javnega prostora.	3. Bolje moramo razumeti potrebe skupnosti in oblikovati storitve, ki vplivajo na življenja ljudi. Delovanje knjižnice navzven bo pomagalo pri navezovanju povezav z lokalnimi partnerji, pritegnilo nove segmente naših skupnosti in imelo merljiv vpliv na življenja ljudi.

⁶⁵ Največkrat izbrani odgovori na vprašanje, česa bi knjižnice morale delati manj: Manj delati v izolaciji (namesto v sodelovanju in partnerstvu), biti nefleksibilne, birokratske in s preveč omejitvami, vzdrževati zastarele storitve in zbirke, biti pasivne in voditi neučinkovito kadrovsko politiko.

4. Prepoznavamo pomembno vlogo digitalnih inovacij v prizadevanjih knjižnic, da prispevajo k razvoju družbe.	4. Slediti moramo tehnološkim spremembam Zagotoviti, da ima jo vse knjižnice prava orodja, infrastrukturo, financiranje in veščine, da izkoristijo priložnosti, ki jih omogočajo digitalne inovacije.
5. Imamo voditelje, ki se zavedajo potrebe po močnem zagovorništvu Delujoči na vodilnih mestih v knjižničarstvu poudarjajo potrebo po zagovorništvu naslovljenem na voditelje, influencerje in širšo javnost kot glavno prioriteto.	5. Potrebujemo številne in močne zagovornike na vseh ravneh Vsakdo v knjižničarstvu mora poglobljeno razumeti, kako zagovornišтво spreminja percepcijo in končno pomaga doseči cilje. Vsak knjižničar je zagovornik!
6. Zagotavljanje finančnih virov vidimo kot enega glavnih izzivov Zagotavljanje virov in usmerjanje le-teh k pravim ciljem je pomemben del zagotavljanja storitev, ki odgovarjajo na potrebe skupnosti.	6. Zagotoviti moramo, da deležniki razumejo našo vrednost in prispevek, da pridobimo priznanje in podporo med odločevalci.
7. Prepoznavamo potrebo po gradnji sodelovanja in partnerstev Sodelovanje med seboj in z zunanjimi partnerji je bistveno za ustvarjanje močnega in povezanega knjižničnega polja.	7. Razviti moramo ozračje sodelovanja Razumevanje in odstranjevanje dejanskih in namišljenih ovir za sodelovanje bo pomagalo preseči težnjo po delu v izolaciji in uresničiti vizijo povezanega knjižničnega polja.
8. Želimo biti manj birokratski, nefleksibilni in se manj upirati spremembam Knjižnična skupnost želi biti bolj proaktivna v svojih pristopih, odprta za novosti in inovacije in pripravljena opustiti zastarele in omejevalne prakse.	8. Preveriti moramo obstoječe strukture in vedenja Preseganje svoje pasivne naravnosti in sprejemanje sprememb nam bo pomagalo, da se uspešno spopademo z izzivi na področju knjižničarstva.
9. Smo varuhi spomina in dediščine človeštva Knjižnice so primarni repozitoriji svetovne pisne dediščine ter idej in ustvarjalnosti, ki jih ta vsebuje. Nepogrešljivi smo pri ohranjanju in organiziranju znanja za prihodnje generacije.	9. Povečati moramo dostopnost do svetovne pisne dediščine Uporabljati moramo inovativne prakse in orodja, deliti izkušnje in vire ter se zavzemati za premagovanje finančnih in pravnih ovir, da omogočimo dostop do del, ki jih hranimo.
10. Mladi knjižničarji želijo voditi Mladi knjižničarji so v procesu pokazali veliko željo, da sooblikujejo podobo knjižničarstva v prihodnosti in so pripravljeni prevzeti odgovornosti voditeljev.	10. Mladim strokovnjakom moramo omogočiti učinkovite možnosti za učenje in razvoj, da postanejo voditelji prihodnosti.

1.1 PSPN (SWOT) analiza okolij

Družbeno okolje (demografske spremembe, vseživljenjsko izobraževanje)

PREDNOSTI	SLABOSTI	PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
Dobro dostopna, kapilarno razvita mreža splošnih knjižnic	Premajhna diferenciranost ali celo nediferenciranost knjižničnih storitev od storitev drugih ponudnikov	Krepitev vloge vseživljenjskega izobraževanja, vključenost v številne nacionalne strategije in strategije EU	Konkurenca ponudnikov (univerze za 3. življenjsko obdobje ipd.)
Profilirane storitve za izbrane ciljne skupine	Predsodek, da se v starejše ne spleča vlagati (»starajoča se družba« potrebuje družbeno koristne in samostojne starostnike)	Zakonodajna podpora vseživljenjskemu izobraževanju, vključno z neformalnim, dostopna tudi knjižnicam	Konkurenti, ki področje pokrivajo le za krajše obdobje (npr. čas projekta)
Splošna knjižnica je namenjena vsem generacijam, zaradi tega poznamo njihove potrebe	Predsodek do tujih narodnosti, nepoznavanje potreb, jezika in kulture	Progresivno starajoče se prebivalstvo, nad EU povprečjem (65+) (UMAR)	Javnost in ustanovitelji ne prepoznajo potenciala knjižnic (knjižnice samo izposojajo)
Sestava zbirke in aktivacija zbirke podpirata vseživljenjsko izobraževanje in bralno kulturo	Pomanjkanje andragoškega in drugega specialnega znanja	Nizke besedilne, matematične in digitalne spretnosti odraslih, zlasti nizko izobraženih in starejših (PIAAC)	Težje vključevanje manj izobraženih v vseživljenjsko izobraževanje
Veliko dejavnosti, posvečenih mladim	Nevajenost ali nepripravljenost za delo »na terenu«	Porast neskladij med ponudbo znanj in spretnosti ter hitro spreminjajočimi se potrebami družbe in gospodarstva	Preseljevanja (zlasti mladih) iz ruralnih območij v bližine mest in s tem upad uporabe knjižnic v oddaljenih krajih
Iskanje vedno novih oblik za povečanje dostopnosti	Neprilagojenost ali nezadostna prilagojenost prostorov in opreme	Slovenski učenci že leta izražajo podpovprečne ravni zadovoljstva v branju (PISA)	Marginalizacija kulture v družbeni zavesti
	Nefleksibilnost knjižničarjev, odpor do sprememb pri delu, pomanjkanje samozavesti	Svojim otrokom bere manj kot tretjina staršev (Knjiga in bralci VI)	Hitre družbene spremembe, odvisne od zunanjih dejavnikov (pandemija, ekološke in vremenske katastrofe)
	Pomanjkljivo poznavanje potreb okolja, ki se odraža pri načrtovanju in evalvaciji	Medgeneracijsko povezovanje v lokalnem okolju (branju prijazna občina, starosti prijazna občina)...	Stroški financiranja – zunanji izvajalci
	Neenakomerno razvitost knjižnične mreže in neustrezna pokritost nekaterih območij	Vpliv na družbo prek neformalnega izobraževanja in priložnostnega učenja (različna opismenjevanja) za odrasle, ranljive skupine in tujce: definirati splošne knjižnice tudi kot lokalne centre neformalnega vseživljenjskega izobraževanja	
	Preusmeritev sredstev v nove storitve – določanje prioritet	Prepoznavanje knjižničnega prostora kot socialne infrastrukture države	
	Nefokusno izobraževanje zaposlenih (subject librarians)	Mladi kot ciljana skupina za razvoj branja za užitek (ob vseh vrstah bralne pismenosti)	
	Staranje v knjižnicah in manko strategije za iskanje perspektivnih kadrov različnih profilov, predvsem takih, ki bodo krojila prihodnost v družbi znanja		
	Ni strategije, usmeritev ... za ponudbo storitev za druge skupine uporabnikov (neslovenske jezikovne skupine, druge etnične skupine ...)		
	Pomanjkanje gradiva za skupine z omejitvami (velike črke ...)		

Tehnološko okolje

PREDNOSTI	SLABOSTI	PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
Sledenje trendom: nakup e-virov, izposoja e-knjig, zvočnih knjig, pretočne vsebine (kljub pomanjkanju sredstev)	Zastarela tehnološka oprema v knjižnicah, notranje tehnološko okolje je še vedno finančno velik izziv	Digitalizacija gradiva, storitev in procesov (razpisi na državni ravni)	Zaostajanje v razvoju digitalne družbe v Sloveniji, neusklajen razvoj področja kljub relativno enakomerni razširjenosti širokopasovnega omrežja
Vključevanje sodobnih tehnoloških storitev v poslovanje knjižnice (spletno članstvo, dejavnosti v e-okolju)	Še vedno nimamo posebne strokovne službe za podporo razvoju splošnih knjižnic	Sodelovanje z našimi uporabniki (kdor koli in kjer koli so) je zaradi sodobnih komunikacijskih tehnologij lažje kot kadar koli prej	Obstajajo skupine prebivalstva, ki jih naklonjeno zunanje tehnološko okolje ne dosega (pomanjkanje tehnologije in kompetenc)
Strateške usmeritve na področju IKT v splošnih knjižnicah za obdobje 2019–2028	Zaostajanje Slovenije na področju digitalizacije storitev (e-storitve, e-zdravstvo) in zastavljene digitalne agende	Zunanje tehnološko okolje je knjižnicam naklonjeno (število gosp. z dostopom do interneta, uporaba spleta, nivo kompetenc)	Izguba fizičnih uporabnikov/obiskovalcev knjižnice
Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice 2018–2028, ki izpostavljajo tudi knjižnično vlogo pri računalniškem in informacijskem opismenjevanju	Kadrovska podhranjenost na področju IKT	Pomembna naloga knjižnic: ozaveščanje, vzgoja za prepoznavo lažnih novic, prevar, spletnih ponaredkov, zlorab osebnih podatkov	Upad fizičnih obiskov, uporabe knjižnice
Poznavanje in izkušnje pri vzpostavljanju in upravljanju digitalnih portalov (Kamra, Dobre knjige, OSP)	Neusposobljenost knjižničarjev	Formalno izobraževanje za delo z informacijsko tehnologijo v okviru študija	Novi, bolj agresivni ter z znanjem in sodobno tehnologijo opremljeni konkurenti
Omogočena 24-urno dostopnost vse dni v letu	Ni skupne vizije in načrtovanja prilagajanja poslovanja in storitev razvoju mobilne in spletne tehnologije (npr. elektronsko poslovanje, razvoj aplikacij ...)	Nizke digitalne spretnosti starejših	
Rast finančnih sredstev za nakup elektronskih virov	Neprilagojena IKT in storitve za uporabnike s posebnimi potrebami v spletnem, digitalnem okolju	Oprema knjižnic z avantgardno IKT (pionirji v uporabi in difuziji sodobnih tehnologij)	
Porast števila digitalnih zbirk in multimedijskih vsebin (2014–2016 za 40-50 %) na portalih Kamra in dLib	Plačevanje zunanjih izvajalcev - stroški	Vodilna vloga v digitalizaciji gradiva in družbe (vzgoja za uporabo IKT)	
56 % rast števila prijav do podatkovnih zbirk med 2013–2016	Hitro zastarevanje IKT opreme in nosilcev		
	Premajhna usmerjenost v mednarodna povezovanja, črpanja EU sredstev		

Cilji trajnostnega razvoja

PREDNOSTI	SLABOSTI	PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
Izobraževalna funkcija splošnih knjižnic	Kompetence knjižničarjev in pomanjkanje ugleda (knjižnice niso atraktivne)	Cilje nove strategije mrežno povezati s cilji trajnostnega razvoja (vse dejavnosti lahko povežemo s CTR)	Politično opredeljevanje /označevanje
Izvajanje aktivnosti za opolnomočenje prebivalcev na področju vseh vrst pismenosti	Kompetence knjižničarjev so izrazito usmerjene v specifična bibliotekararska znanja in se brez potrebe izvajajo multiplicirano na škodo kvalitete. Bibliopedagoška »znanja«, ki velikokrat nimajo prave osnove	Splošne knjižnice kot ogledalo (opozarjajo na nepravilnosti sveta) in svetilnik (kažejo v smer CTR) družbe	Knjižnice se s CTR delovanjem preveč oddaljijo od knjižnične dejavnosti
Spodbujanje bralne kulture: javnost povezuje bralno kulturo s knjižnicami, kar je izhodišče za aktivnosti na tem področju	Način delovanja na področju bralne kulture je vzgojno-pokroviteljski, nesposobnost boja s konkurenco (premalo samozavesti)	Vključevanje CTR v strategije knjižnic s prilagajanjem lokalnemu okolju	CTR se uporabi le na načelni ravni, v resnici se jih ne uresničuje (kar je globalni problem CTR)
Knjižnice so po definiciji demokratično, humano naravnane	Ni nacionalnih smernic, strategije, usmeritev poslovanja splošnih knjižnic v smeri uresničevanja CTR	Knjižnice so prostor družbenega dialoga – z dejavnostmi spodbujajo uresničevanja CTR, ponudijo uporabnikom prostor za ustvarjanje in izražanje, civilna iniciativa	Nesamozavest, pretirana previdnost, ziheraštvo
Sprejeta Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice 2018–2028, knjižnice lahko prioriteto umestijo storitve naravnane k CTR skozi načrtovanje knjižničnih vlog	Več knjižnic nima ustreznih prostorov	Priložnost za inovativne storitve (IFLA Library Map of the World kot dokaz za to)	Konkurenca
Poznavanje lokalnega okolja, osebni stiki	Veliko lokalnih strategij ne upošteva (ne vključuje) knjižnic	Sklepanje novih partnerstev na podlagi CTR (npr. z lokalnim komunalnim podjetjem)	»Utopitev« poslanstva knjižnic samo v področje bralne kulture
V ospredje postavljeni ljudje		Vzgoja za aktivno državljanstvo kot pomembna vloga knjižnic	
		Zelene knjižnice: vpliv na uporabnike knjižnic za spremembo miselnosti in okoljske pobude v okolju	
		Povezovanje z drugimi institucijami, ki niso s področja kulture in s tem pridobivanje ugleda v družbi	
		CTR vključeni v Strategijo razvoja Slovenije 2030	
		IFLA in EBLIDA spodbujata knjižnice k implementiranju CTR	

Pravno in ekonomsko okolje ter organizacija, upravljanje in učinkovitost knjižnic

PREDNOSTI	SLABOSTI	PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
Urejena knjižnična mreža	12 % zvišanje skupnega zneska prihodkov splošnih knjižnic (2014–2019) se prelilo v stroške dela in stroške obratovanja, posledično so v upadu finančna sredstva za investicije in vzdrževanje opreme	Optimizacija in racionalizacija delovanja v povezovanju knjižnic in različnih delovnih procesov (povezovanje knjižnic na področju poslovanja v večje zavode, nadgradnja sistema OOK, skupna nabava in obdelava gradiva, vzpostavitev SKC, skupen nakup IKT opreme in e-vsebin ipd.)	Sporočilo občin v raziskavi EI: »Knjižnice želimo ohraniti in jih bomo financirali tudi v bodoče, ampak nič več kot do sedaj.«
Hierarhična ureditev vrst knjižnic (OOK, OK, krajevne ..).	Menedžment, upravljanje in vodenje: (pre)obremenjeno z birokracijo in (tudi) zato neučinkovito	Knjižnice kot ekonomski dejavnik (vzpostavitev modela za prikaz rezultatov in ekonomskega vpliva)	Možno zmanjšanje števila knjižnic v mreži
Samoiniciativnost knjižnic pri razvijanju in spreminjanju knjižnične realnosti	Ob večji porabi sredstev, kadra in prostora vedno slabši rezultati dela knjižnic (upad članov, obiskov, izposoje, prirasta gradiva ..).	Možnost vpliva knjižnic na oblikovanje zakonodaje	Knjižnice izgubijo samostojnost pri odločanju
Enaka strokovna dela	Knjižnice so zavodi občin, ki se težko povezujejo preko svojih meja	Vse pomembnejši, če ne odločilni, postajata zmožnost hitrega prilagajanja in individualne obravnave uporabnikov	Možno zmanjševanje števila zaposlenih
Še vedno vzdržno število članov in velika uporaba knjižnice (anketa) – prisotnost v okolju	Nefleksibilnost knjižničarjev	Razvoj učinkovite promocije storitev in zlasti učinkov na okolje (blizu ljudem)	Povečevanje sredstev za plače zaposlenih in manjšanje programskih sredstev
Veliko število zaposlenih	Šibkost knjižničnega menedžmenta, neučinkovito upravljanje splošnih knjižnic v smeri strokovnih priporočil in standardov (načrtovanje, organizacija, izvajanje in evalvacija poslovanja na osnovi razpoložljivih virov in potreb okolja)		Tendence s strani lokalnih oblasti po prenosu financiranja splošnih knjižnic na državno raven
Dober sistem povezovanja splošnih knjižnic preko Združenja splošnih knjižnic in (deloma preko) izvajanja nalog OOK	Preveč nepotrebne specifikacije pri vseh področjih strokovnega dela v posameznih knjižnicah, neracionalna organizacija dela (katalogizacija), kjer je bil že podan predlog izboljšave, a ne implementiran		Poseganje v pravno okolje s strani lokalnih oblasti
Skupni projekti osrednjih območnih knjižnic	Slaba promocija, nudimo dobre in kvalitetne storitve, ki pa so pogosto videne kot samoumevne (t. i. sindrom knjižničnih mišk)		Razbita mreža knjižnic-šolske/splošne
Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice 2018-2028 uvajajo delovanje knjižnice kot poslovnega sistema. Z usmerjanjem v načrtovanje, organizacijo, izvajanje in evalvacijo poslovanja oz. storitev dajejo priložnost za prilagoditev poslovanja glede na potrebe okolja, finančne in kadrovske zmožnosti ter druge vire	87 % uporabnikov knjižnic uporablja storitve splošnih knjižnic prek drugih članov (Raziskava ..., 2020)		Neizpolnjevanje zakonsko določenih nalog/pogojev, ni vzvodov vpliva na financiranje
Dokaj urejeno pravno področje	Neizdelan sistem merjenja učinkov poslovanja splošnih knjižnic na okolje		V krizni situaciji najprej varčevanje na račun knjižnic
Nadzor nad izvajanjem knjižnične dejavnosti	Določene krajevne knjižnice nizko pod določili standardov – vprašanje širjenja knjižnične mreže na račun kakovosti		Želje po zmanjševanju javnih sredstev in števila občin
Podpora družbe, knjižnice so še vedno samoumevne (to je obenem slabost, ki nas uspava)	Ponudba splošnih knjižnic ne izhaja iz raziskav lokalnega okolja in se ne odziva na raziskane potrebe lokalnih skupnosti		Izredno hitre spremembe v okolju
Financer od blizu vidi učinek financiranja	Precejšnje razlike med knjižničnimi območji v Sloveniji v financiranju knjižnične dejavnosti s strani občin		Slabo razvite knjižnice oslabijo podoba vseh knjižnic (bolje manj in te boljše)
	Javnost in financerji nas še vedno zaznavajo kot izposojevalnice knjig		
	Individualne obravnave in personalizirane storitve stanejo. S plačljivostjo storitev se oddaljujemo od enega temeljnih načel in adutov knjižnic - »enakost za vse«		
	Zaostajanje pri prenovi procesov v knjižnici (za kakšne procese so zaposleni plačani, redefinicija programskih stroškov plač)		

3 Vzorčne knjižnične strategije

Pregledali smo nekaj novejših knjižničnih strategij različnih evropskih držav in za predstavitev izbrali tri najbolj prodorne. Poleg vizije in ciljev, ki jim strategije sledijo, smo bili pozorni tudi na pot priprave strategije: kdo je nosilec priprave dokumenta, vključeni deležniki, podpora države pri uresničevanju ciljev strategije, diseminacija. Obe skandinavski strategiji v fokus postavljata knjižnico (knjižnice) kot temeljno infrastrukturo demokratične družbene ureditve. S cilji, usmeritvami in postavljenimi prioritetami sledita sprejetim in uveljavljenim kulturnim in drugim politikam svojih držav. Predvsem norveška strategija je napisana kot vladni dokument, ki med drugim jasno pove, katere odgovornosti in naloge bo glede knjižnic prevzela centralna vlada ter tudi, kako in preko katerih institucij jih bo izvedla.

Vsebinski poudarki vzorčnih strategij, ki jih je smiselno nasloviti tudi v okvirih slovenske strategije, so: prispevek knjižnic h kritičnemu mišljenju in oblikovanju stališč v času lažnih novic, prispevek k uresničevanju ciljev trajnostnega razvoja ter aktivno odstranjevanje ovir za uporabo knjižnic (Irska).

3.1 Švedska

»The political world is not immune to cultivating a nostalgic image of libraries as a kind lady who lends out books that smell good. In order for the libraries to be able to take the leap into the future, something needs to happen, and even more so within the libraries. (s. 36)
(*The Treasure Trove of Democracy: Proposal for a National Strategy for Libraries*⁶⁶)

Potek priprave in sprejetja dokumenta

V letu 2015 je vlada zadolžila švedsko nacionalno knjižnico, da pripravi strategijo za celoten nacionalni knjižnični sistem. Za realizacijo te naloge ji je namenila 23 milijonov kron. Vodstvo knjižnice je nalogo zaupalo novoustanovljenemu neodvisnemu telesu (sekretariat), sestavljenemu iz treh članov (vodja projekta in dva raziskovalca, nobeden ni bil zaposlen v knjižničarstvu ali kako drugače interesno povezan s katerim koli delom knjižnične pokrajine), ki so več let neprekinjeno delali izključno na projektu.

Dokument izhaja iz vizije zakona o knjižničarstvu »Knjižnice za vsakogar«, da so knjižnice nepogrešljive za osebno rast posameznika in krepitev demokracije. Poudarja knjižnice kot odprte prostore družbe in njihov pomen za znanje, učenje in raziskovanje. Predlaga nove digitalne storitve in okrepitev skupne infrastrukture. Postavlja usmeritve za 10 let naprej (do leta 2030). Ugotavlja, da Švedska zaostaja na področju digitalizacije v (skandinavskem) knjižničnem prostoru in želi to popraviti. Besedilo strategije dopolnjuje dokument s predlogi reform, ki izhajajo iz usmeritev v strategiji. Nanašajo se na izgradnjo storitev nacionalne digitalne knjižnice, digitalizacijo kulturne dediščine in dediščine znanja, krepitev knjižničnih storitev za nacionalne manjšine in zagotavljanje dostopnosti virov za uporabnike z ovirami. Zagotoviti želijo nacionalno in regionalno podporo knjižnicam in poudarjajo potrebo po močnem in enakomerno dostopnem sistemu šolskih knjižnic. Zagotovljen mora biti prost dostop do znanstvenih publikacij in raziskovalnih rezultatov.

Predlogi ukrepov temeljijo na obsežnem raziskovalnem delu, ki je potekalo od jeseni 2015, in izhajajo iz ugotovitev analiz. Objavili so 14 poročil. V teku priprav je potekal kontinuiran dialog z deležniki. Osnutek strategije je bil objavljen spomladi 2018 in je prejel skoraj 100 pisnih odzivov.

⁶⁶ The_treasure_trove_of_democracy swedish national strategy.pdf (culturaydeporte.gob.es)

Dobro obiskani dialoški sestanki po vsej državi so pomembno vplivali na končno besedilo predloga.

Izhodišča: knjižnično okolje, tveganja in priložnosti

Na Švedskem je 1.120 splošnih knjižnic, ki sprejmejo 63 milijonov obiskovalcev, izposodijo 58 milijonov fizičnih knjig in skoraj 2 milijona e-knjig.

Na knjižnice vplivajo spremembe v družbi. Demokracija je na preizkušnji, digitalizacija bo zmanjšala relevantnost knjižnic, če te ne bodo kos potrebam prebivalcev po digitalnih virih, znanju in pričakovani uporabniški izkušnji. Izziv so tudi spremembe na področju gospodarstva, demografskih trendov, migracij in jezika.

Tveganja so pomanjkanje koordinacije in sinergij, stroški avtorskopravne zaščite in založniški oligopoli.

Vizija in cilji

Vizija, ki ji sledi strategija izhaja iz usmeritve zakona o knjižničarstvu »Knjižnice za vsakogar«. Njen splošni cilj je demokratična družba, v kateri vsakdo prosto dostopa do globalno zbranega znanja, da lahko na svoj način deluje v družbi.

Temeljni cilj strategije podpira šest stebrov oziroma prednostnih področij:

- 1 Odprti prostori družbe**
Okrepiti knjižnice kot prostore družbenega dialoga in osebne rasti.
- 2 Branje**
Spodbujati branje, povečati vsakogaršnje bralno in jezikovno razumevanje ter okrepiti položaj literature.
- 3 Učenje**
Razvijati možnosti za vseživljenjsko učenje in oblikovanje mnenj in stališč ob podpori povezane verige izobraževalnih knjižnic.
- 4 Raziskovanje**
Okrepiti knjižnice kot sestavni del raziskovalne infrastrukture in omogočiti odprt dostop do raziskovalnih rezultatov vseh javno financiranih raziskav.
- 5 Storitve nacionalne digitalne knjižnice**
Zagotoviti, da je kar največ informacij in virov prosto in v digitalni obliki dostopno vsakomur.
- 6 Skupna infrastruktura**
Podpirati knjižnice (public-facing libraries) z učinkovitimi in kooperativnimi nacionalnimi in regionalnimi funkcionalnostmi in dobro usposobljenimi knjižničarji.

Ukrepe (akcijski načrt) so v obliki predlogov za reforme vključili v poseben dokument, naslovljen na vlado (želeli spodbuditi širšo politično obravnavo, kajti samo parlament ima pristojnost, da sprejme odločitve glede ukrepov, ki imajo finančne posledice in morajo biti vključeni v proračun). Dokument z naslovom »*Six strategic reforms for stronger libraries*« vključuje naslednje predloge reform (pri vsaki je navedena tudi ocena finančnega vložka, potrebnega za realizacijo):

- 1 Močnejše šolske knjižnice.** Ustanoviti nacionalni izobraževalni center za področje šolskega knjižničarstva - za razvoj kompetenc vseh profesionalnih skupin, ki prihajajo v stik s šolskim knjižničarstvom. Zagotoviti dostop do gradiva, posebej e-gradiva, ki bi bilo za šolske knjižnice dostopno prek skupnih nacionalnih digitalnih platform.
- 2 Okrepiti knjižnice za nacionalne manjšine** in prvotne prebivalce (Sami/ Laponci) in podpreti ponudbo gradiva v jezikih manjšin.
- 3 Močnejše večjezične knjižnične storitve.** Koordinirano nacionalno zagotavljanje gradiva in storitev za prebivalce, katerih materni jezik ni švedščina.

- 4 Okrepiti storitve nacionalne digitalne knjižnice.** Nacionalna knjižnica naj zgradi skupno platformo za vse ciljne skupine, zagotavlja nakup virov in se pogaja za licenčne pogoje, mandat vključuje tudi masovno digitalizacijo tiskanih in drugih virov po večletnem načrtu ter razvoj digitalnih storitev. Že razvitim digitalnim storitvam za otroke mora biti zagotovljeno stabilno financiranje.
- 5 Močnejša nacionalna knjižnica.** Nacionalna knjižnica naj dobi jasen mandat za podporo celotnega knjižničnega sistema z infrastrukturo in metapodatki, za pravno podporo ter razvoj kompetenc. Nacionalna knjižnica naj redno spremlja uresničevanje strategije in reform.
- 6 Močnejša struktura za strokovno izpopolnjevanje znotraj knjižničnega sistema.** Vzpostaviti neodvisno institucijo za permanentno izobraževanje knjižničarjev, po modelu drugih profesionalnih skupin (v okviru univerze, ki izvaja program knjižničarstva in informacijskih znanosti)

Predstavitev strategije

Objava vmesnih poročil in javne debate ter redno poročanje parlamentarnemu odboru za kulturo so pritegnili precej pozornosti. Ko je bil predlog pripravljen, je bil o tem objavljen celostranski članek v glavnem nacionalnem dnevniku. Posnetek predaje dokumenta ministrici je bil predvajan na nacionalni TV in je odmeval po tisku in izpostavljenih novicah na TV in radiu. Istega jutra je delovna skupina vsebino predstavila parlamentarnemu odboru za kulturo. Vlada odloča o končni formulaciji strategije in o tem, katere reformne predloge bo vključila v predlog proračuna, ki bo šel v potrditev parlamentu.

3.2 Norveška

»A democratic society with an open and enlightened public discourse is based on people having knowledge about and an understanding of the society they are part of. Today's information society makes great demands on people, asking them to develop critical reasoning and expand their horizon of understanding in order to be able to evaluate sources, examine what is true and false, and make independent decisions.«

(A space for democracy and self-cultivation: National strategy for libraries 2020–2023⁶⁷)

Potek priprave in sprejetja dokumenta

Norveška nacionalna strategija za knjižnice 2020–2023 (objavljena septembra 2019) je dokument vladne politike v odnosu do knjižnic. Podpisujeta ga ministrica za kulturo ter minister za izobraževanje in znanost. Struktura dokumenta tako izrazito izhaja iz vizije in ciljev vlade, ki preko razvoja knjižnic zasleduje tudi cilje na povezanih področjih življenja in delovanja družbe.

Potek priprave strategije ni podrobneje predstavljen, zasledimo pa podatek, da so snovalci strategije od deležnikov prejeli vrsto predlogov, katere ukrepe bi bilo potrebno podpreti na ravni države. Ministrstvu sta jih preučili in v strategiji jasno opredelili, katere odgovornosti in naloge bo glede knjižnic prevzela centralna vlada ter tudi, kako in preko katerih institucij jih bo izvedla.

Izhodišča

Osnovno izhodišče je bela knjiga *The Power of Culture – Cultural Policy for the Future*, ki postavlja cilje in prioritete nacionalne kulturne politike, ob tej pa so upoštevane še druge vladne strategije. Na knjižnice gleda kot na del temeljne infrastrukture v družbi, pomembne za doseganje vrste ciljev kulturne politike, kot so spodbujanje osebne rasti in kritične refleksije, ohranjanje in diseminacija

⁶⁷ <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/national-strategy-for-libraries-2020-2023---a-space-for-democracy-and-self-cultivation/id2667015/>

kulturne dediščine, dosegljivost za vse in spodbujanje posameznikov k participaciji v kulturnih aktivnostih. Knjižnice zagotavljajo prostor za srečevanje in povezujejo ljudi ter krepijo norveški jezik, jezik manjšin ter norveški znakovni jezik kot temeljne nosilce kulture.

Vloga knjižnic je pomembna tudi za doseganje vladnih ciljev na številnih področjih, ki so obravnavana v drugih strategijah (za otroke in mlade, aktivni prostovoljski sektor, za enake pravice za ljudi z ovirami, imajo pomembno vlogo v kurikularni prenovi v osnovnih in srednjih šolah). Posebej je poudarjena vloga knjižnic v kontekstu strategije digitalizacije javnega sektorja, strateških ciljev s področja visokega šolstva in raziskovanja, kot so dostop do raziskovalnih podatkov, strategija odprtega dostopa ... Podlago za opredelitev novih strateških ciljev predstavlja tudi evalvacija učinkov predhodne strategije (poudarek na učinku posameznih projektnih in razvojnih spodbud) in dosežena stopnja razvoja posameznih vrst knjižnic.⁶⁸

Vizija in cilji

V ospredju so knjižnice kot pomemben gradnik in infrastruktura demokracije. Biti morajo odprti, vključujoči in dostopni prostori za kulturo, sprostitev, debato, znanje in osebno rast (enlightenment). Poudarjena je vloga knjižnic v dostopu do znanja in kakovostnih informacij, pri razvoju kritičnega mišljenja, premoščanju razlik med prebivalci, kot protiutež lažnim novicam, govoricam in propagandi. Močno je poudarjena tudi vloga knjižnic pri uresničevanju ciljev trajnostnega razvoja.⁶⁹

Cilj strategije 2020–2023 je razvijati knjižnice kot relevantne in pomembne ustanove znanja, ki bodo pripevale k ozaveščenosti družbe in osebni rasti posameznikov.⁷⁰ Ukrepi so predvideni na treh ključnih področjih in bodo v sinergiji prispevali k uresničevanju splošnega cilja:

- Diseminacija
- Sodelovanje in razvoj
- Infrastruktura

Nacionalna knjižnica bo razpisala sredstva za izboljšane diseminacije po različnih infrastrukturnih poteh, za razvoj novih oblik delovanja in sodelovanja med knjižnicami, razširjena bo odgovornost nacionalne knjižnice za skupno infrastrukturo in povečan dostop do digitalnih vsebin.

Vlada želi z načrtovanimi ukrepi spodbuditi v prihodnost usmerjen knjižnični sektor in tesnejšo povezanost med tipi knjižnic. Vlada bo krepila digitalne platforme, omogočala sodelovanje v knjižničnem sistemu, zagotavljala dobre pogoje delovanja in možnosti za preizkušanje novih storitev in modelov delovanja. Krepila bo nacionalni program branja.

Strategija opredeljuje tudi **ukrepe**, s katerimi bo vlada spodbujala takšen razvoj.

V preteklem strateškem obdobju je bila prioriteta krepitev splošnih knjižnic na področju delovanja v digitalnem okolju in kot neodvisnih mest srečevanja. Zato so bila vladna razvojna sredstva usmerjena (prek Nacionalne knjižnice) v tri področja: 1. skupna infrastruktura, 2. razvoj splošnih knjižnic kot prostorov za učenje, debate, srečevanje in 3. različni inovativni projekti. Nacionalna knjižnica je delovala kot »competence and resource centre«, razvijala je skupno infrastrukturo, se

⁶⁸ Po raziskavi v letu 2018 je splošno knjižnico v predhodnem letu obiskalo 54 odstotkov prebivalcev, kar je rekord, odkar se zbirajo podatki.

⁶⁹ Poleg neposrednega prispevka knjižnic pri uresničevanju ciljev trajnostnega razvoja na področju dostopa do informacij, tehnologije in vseživljenjskega učenja je pomemben tudi njihov potencial (24 mio obiskovalcev samo v splošnih knjižnicah) pri širjenju poznavanja in ponotranjenja ciljev – poleg ponudbe relevantnih virov je izraženo pričakovanje, da bodo knjižničarji tudi sami poznavalci tega področja. Z različnimi storitvami in dogodki knjižničarji lahko pomagajo prebivalcem pri razvoju trajnostnega življenjskega sloga in tako prispevajo k trajnostno naravnani družbi. Knjižnice same naj se profilirajo in delujejo kot trajnostno naravnane organizacije. (*»In addition, all public libraries should prepare climate accounts and implement emission reduction measures. The libraries should be profiled as sustainable organizations in their choice of solutions for waste management, disposable plastics and climate-efficient building solutions, etc.«*, s 7)

⁷⁰ *»The goal for the 2020–2023 strategy is to further develop the libraries as relevant and important knowledge institutions that will contribute to public enlightenment and self-cultivation in the population.«*

pogajala za pravice dostopa do e-virov. Evalvacija je pokazala, da je bilo tako financiranje zelo koristno, da je bilo tudi nebirokratsko zastavljeno in vodeno (»easy to apply, easy to report«). Za dialog s knjižnicami bo Nacionalna knjižnica ustanovila strateški svet, sestavljen iz predstavnikov različnih knjižnic. Svet bo tudi zagotavljal, da se bo strategija uresničevala skladno z razmerami in potrebami knjižnic.

Ukrepi po prioritetnih področjih

Za vsako prioritetno področje so precej podrobno opredeljeni ter utemeljeni nameni in pričakovani učinki⁷¹. Pričakovanja so ilustrirana tudi z že obstoječimi Primeri: dobrih praks. Ta del dokumenta je bogat vir idej za sodobno knjižnično prakso.

Diseminacija

- Nacionalna knjižnica (NK) bo razpisala financiranje projektov za aktivno diseminacijo (za spodbujanje branja in povečanje izposoje fizičnih in e-gradiv iz zbirk knjižnic).
- NK bo predlagala projekte za dejavnosti knjižnic, ki bodo pritegnile nove uporabnike in skupine uporabnikov, tudi v šolah, podpirala bo ukrepe za razvoj metod digitalne diseminacije.
- NK bo razvila spletno stran, ki bo približala zbirke nacionalne knjižnice mlajšim srednješolcem in jih prezentirala tudi kot učni vir
- NK bo diseminirala (streaming service) svoje dogodke in dogodke drugih knjižnic

Sodelovanje

- Z razpisi bodo spodbujeni novi pristopi k sodelovanju in povezovanju in nova področja sodelovanja, med različnimi tipi knjižnic, financirano bo preizkušanje novih modelov.
- Podprta bo nacionalna strategija za jezik, branje in pisanje.

Infrastruktura

- Nacionalna knjižnica si bo prizadevala širiti obseg digitalnega gradiva, ki je na voljo knjižnicam, navedena je vrsta podrobnejših ukrepov.
- Nadaljnji razvoj nacionalne knjižnične izkaznice.
- NK bo organizirala seminarje in konference za razvoj kompetenc zaposlenih v knjižnicah, razvijala bo spletno mesto knjižnice.no s profesionalnimi resursi za knjižničarje ...

Podatki o predstavitvi dokumenta niso dostopni.

⁷¹ »Libraries shall help to shape a society where knowledge, culture, literature and reading are accessible to all and are used by as many people as possible. In the National strategy for libraries 2015–2018, the main objective was to strengthen public libraries as an arena for debate and dissemination, as meeting places and cultural arenas. This has led to growth in visitor numbers and the use of libraries. However, even with record numbers in 2018, almost half of the population does not visit a public library in a typical year. The library must offer its services outside the physical library; reading activities, literature and the library itself should be available in arenas where it is possible to reach the groups that do not read or use the library's services.

In terms of the special libraries and research libraries in higher education, one of the main goals is to exploit the potential of open research through active dissemination to academics and other user groups. The library and information services in these institutions shall facilitate research and student learning at the institutions. One of the goals is for the special libraries' and research libraries' premises to be used to strengthen activities aimed at the general public (e.g. through events, exhibitions, etc.), where this is possible. An important part of the dissemination work will be to use web-based services to democratize access to research-based knowledge.«

3.3 Irska

Our Public Libraries 2022 – Inspiring, Connecting and Empowering Communities⁷²

Za razliko od švedske in norveške strategije, ki zajemata celoten knjižnični sistem, se irska osredotoča na področje splošnih knjižnic. Zajeto je obdobje med 2018 in 2022.

Potek priprave in sprejetja dokumenta

Strategijo je oblikoval Libraries Development Committee, potrdilo in objavilo pa pristojno ministrstvo. Strokovna javnost in deležniki so bili vključeni v obliki javnih konzultacij, fokusnih skupin in delavnic. Konzultacije z javnostjo (predmet posebnega poročila) so potekale med decembrom 2017 in februarjem 2018 (10 fokusnih skupin, 4 delavnice s knjižničarji, 3 regionalne delavnice z lokalnimi poslanci, 3 delavnice s knjižničnimi direktorji). Odzivi so v veliki meri vključeni v strategijo. Preverjen je bil odziv glede ključnih prioritet, potreb po spremembah, virih, ovirah za uporabo knjižnice, dostopnosti.

Izhodišča

Nova strategija gradi na dosežkih in inovacijah preteklega obdobja in se usmerja v izboljšanje dostopnosti, uporabe in vidnosti splošnih knjižnic. Poudarja knjižnico kot prostor druženja in odličnih storitev.

V preteklih strateških obdobjih je bil vzpostavljen nacionalni sistem dostopnosti gradiva (uporabnik lahko naroči gradivo iz katere koli knjižnice in ga prevzame ali odda v svoji oziroma poljubni knjižnici; vzpostavljena je bila vrsta programov z nacionalnim dosegom:

- Nacionalni program branja in bralne pismenosti (Right to Read)
- Nacionalni program Work Matters – poslovne informacije, zaposlovanje, podpora start-upom in iskalcem zaposlitve
- Healthy Ireland (zdravstvene informacije (gradivo, diskusije, delavnice, zdravstvena pismenost in promocija zdravega življenja)
- Kulturni programi na nacionalni ravni (Decade of Centenaries 2012–2022 in Creative Ireland 2017–2022).

Z nacionalno raziskavo so potrdili, da prebivalci cenijo splošne knjižnice. Javnost knjižnico sprejema kot pomembno za posameznika in skupnost ter želi, da bi bila bolj dosegljiva, strategija pa se spoprijema z izzivom, kako premostiti vrzel med javno percepcijo pomembnosti knjižnice in njeno dejansko uporabo.

Vizija in cilji

Splošne knjižnice so privlačni in navdihujoči prostori, kjer je vsakemu članu skupnosti omogočen dostop do znanja, idej in informacij in kjer ljudje lahko razmišljajo, se povezujejo in učijo. Knjižnica gradi skupnost in omogoča razvoj posameznika.

Poudarjene so temeljne naloge knjižnic – podpora pismenosti, vseživljenjskemu učenju in vzpostavitvi knjižnice kot ključnega mesta za dostop do zanesljivih in verodostojnih informacij. Podpirali bodo zaposlene v knjižnicah, da izpopolnijo svoje veščine. Spodbujali bodo lokalne knjižnice, da razvijajo storitve v partnerstvu z lokalnimi organizacijami, telesi in skupinami.

Strategija se osredotoča na 3 strateške programe oziroma prioritetna področja:

- **Razvoj branja in pismenosti**
Graditi je potrebno na dosežkih iniciative »Right to Read« in si prizadevati za (bolj) sistematično in konsistentno vlogo knjižnic pri podpori in razvoju pismenosti.

⁷² <https://www.librariesireland.ie/sites/default/files/media/file-uploads/2018-12/LGMA-Our-Public-Libraries-2022-ENG.pdf>

- **Učenje in informacije**

Splošne knjižnice bodo omogočale vseživljenjsko učenje, zagotavljale dostop do informacij in podpirale pridobivanje novih veščin. To temeljno vlogo knjižnic je potrebno na novo premisliti (»needs to be reimagined«) in prilagoditi potrebam časa in razmer (zdravstvene informacije, informacije za iskalce zaposlitve in v podporo podjetniškim iniciativam – v sodelovanju s pristojnimi agencijami in organizacijami).

- **Skupnost in kultura**

Knjižnica bo zbirala ljudi, omogočala dialog med ljudmi in kulturami, spodbujala harmonijo v različnosti. S tem bo blažila marginalizacijo različnih vrst, in podpirala jezikovno in socialno vključenost.

Splošna knjižnica tudi pomaga pri ohranjanju kulturne identitete. Ima pomembno vlogo pri promociji nacionalne literature in irskega jezika, ne samo z obsežnimi zbirkami, ampak tudi s festivali in dogodki po celotni mreži.

Knjižnica je tudi prostor skupnosti, kje prebivalci lahko izmenjujejo raznolike kulturne izkušnje; prostor, kjer družba vključuje nove skupnosti in kulture.

Splošna knjižnica je skrbnica spomina in je odgovorna za ustvarjanje, hranjenje in dostopnost lokalne kulture in zgodovine v fizični in digitalni obliki – na Irskem in v tujini.

Uresničitev ciljev na prioritetnih strateških področjih bo podpiralo **6 stebrov**: infrastruktura, knjižnični timi, promocija in marketing, zbirke, financiranje ter raziskave in razvoj.

Ukrepi in pričakovani učinki

Obnovili bodo investicije v knjižnične zgradbe, tehnologijo in opremo, skladno s sodobnimi standardi, da bodo knjižnice lahko omogočale kvalitetne in relevantne storitve. Gradili bodo na dobri praksi in jo razširjali po mreži knjižnic, krepili in dodatno vzpostavljali povezave z lokalnimi agencijami in organizacijami za doseganje marginaliziranih skupnosti.

Zagotovili bodo daljši in bolj ustrezen čas odprtosti knjižnic; ustreznost delovnega časa je potrebno redno preverjati. Zagotovili bodo dodaten kader in razširili mrežo samopostrežnih knjižnic (omogočili, tj. zagotovili sredstva za tehnološko podporo na najmanj 100 dodatnih lokacijah v strateškem obdobju – projekt My Open Library).

Knjižnice uporablja 16 % prebivalstva, strategija pa si postavlja za cilj, ta delež v naslednjih 5 letih podvojiti. V ta namen (dostopnost, odstranjevanje ovir) so se odločili eliminirati vsakršna plačila (članarine, zamudnine, opomine) in vzpostaviti avtomatski univerzalni sistem članstva.

Splošne knjižnice bodo imele pomembno vlogo pri preseganju digitalne vrzeli, razvile bodo digitalne učne centre (STEAM in coding workshops, digitalna pismenost, spoznavanje novih tehnologij) ter centre kreativnosti in inovacij. Prost dostop do teh tehnologij bo spodbujal uporabnike, da eksperimentirajo, ustvarjajo in razvijajo inovativnost. Dejavnost bo temeljila na partnerstvu z oblikovalci, razvijalci in drugimi.

Knjižnični informacijski sistem, ki že sedaj podpira izposajo iz katerekoli knjižnice na Irskem s skupno izkaznico, bodo nadgradili za uporabo z mobilnimi telefoni za boljšo uporabniško izkušnjo. Še naprej bodo razvijali kompleksen program razvoja vodstvenega in drugega kadra in vzpostavili učinkovite platforme za komunikacijo med knjižničarji. V načrtu je nacionalni marketinški in promocijski načrt (nacionalno prepoznavne blagovne znamke skupnih programov).

Ministrstvo (uvod pristojnega ministra) bo podpiralo strategijo s kontinuiranim investiranjem. Podpiralo bo razvoj visoko kvalitetnih knjižničnih zgradb, ki bodo odsevale kvaliteto razpoložljivih storitev, spodbujalo bo izboljšanje dostopnosti in odprtosti ter financiralo IKT opremo.

Viri in literatura:

- *Analiza finančne vzdržnosti izvajanja knjižnične dejavnosti v lokalnih skupnostih.* (2016). Ljubljana : Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Bon, M., Aupič M. & Jarc, M. (2017). *Poročilo o dejavnosti osrednjih območnih knjižnic (OOK): Izvajanje posebnih nalog v obdobju 2014-2016.* Ljubljana: NUK, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 1. 3. 2020 s spletne strani: https://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/porocilo_OOK_2014-2016.pdf
- *Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005-2017.* (2018). Pridobljeno 11. 1. 2021 s spletne strani: <https://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/raziskava-doseganje-standardov-splosne-knjiznice-2005-2017.pdf>
- *Javnomnenjska telefonska raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki slovenskih splošnih knjižnic.* (2011). Pridobljeno 4. 2. 2021 s spletne strani: <https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2019/07/Interstat-ZDRU%C5%BDENJE-SPLO%C5%A0NIH-KNJI%C5%BDNIC-poro%C4%8Dilo-29092011.pdf>
- *Knjižnica nudi več! : predstavitev skupnih projektov in storitev slovenskih splošnih knjižnic.* (2019). Nova Gorica [etc.] : Goriška knjižnica Franceta Bevka [etc.].
- Knjižnice.si. Portal slovenskih splošnih knjižnic. *Statistični podatki.* (2019). Pridobljeno 4. 6. 2020 s spletne strani: <https://www.knjiznice.si/sistem-splosnih-knjiznic/statistike/>
- Kodrič Dačić E., Lesjak B. (2018). *Financiranje knjižnične dejavnosti: splošne knjižnice.* Ljubljana: NUK, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 1. 3. 2020 s spletne strani: <https://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/finance-pop1.pdf>
- *Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki slovenskih splošnih knjižnic.* (2020). Grosuplje: Združenje splošnih knjižnic. Pridobljeno 4. 2. 2021 s spletne strani: https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2020/06/ZSK_javnomnenjska_raziskava_Ninamedija_2020.pdf
- *Raziskava o financiranju knjižnične dejavnosti v splošnih knjižnicah s strani lokalnih skupnosti.* (2017). Grosuplje : Združenje splošnih knjižnic Slovenije.
- Rupar, P., Blatnik, A., Kovač, M. in Rugelj, S. (2019). *Knjiga in bralci VI: bralna kultura in nakupovanje knjig v sloveniji v letu 2019.* Ljubljana: UMCÖ.
- *Slovenske knjižnice v letu 2018.* [2019]. Ljubljana : NUK, Center za razvoj knjižnic (letak)
- *Slovenske knjižnice v številkah. Splošne knjižnice. Poročilo za leto 2018.* (2019). Ljubljana: NUK, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 2. 9. 2020 s spletne strani: http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/analize/publikacija_splosne2018.pdf
- *Statistični podatki o knjižnicah.* [2020]. Ljubljana: NUK, BibSiSt online. Pridobljeno 20. 5. 2020 s spletne strani: <https://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>
- *Slovenske splošne knjižnice za prihodnost. Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2013-2020. Stanje in okolja slovenskih splošnih knjižnic v letu 2012.* (2012). Pridobljeno 11. 1. 2021 s spletne strani: https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2019/07/ZSK_e-katalog_SLO-1.pdf
- *Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice (za obdobje 2018-2028).* (2018). Ljubljana : Nacionalni svet za knjižnično dejavnost. Pridobljeno 10. 3. 2020 s spletne strani: https://mreznik.nuk.uni-lj.si/static/IRIS/Zakonski_predpisi/Strokovna_priporocila_in_standardi_za_splosne_knjiznice_2018_2028.pdf